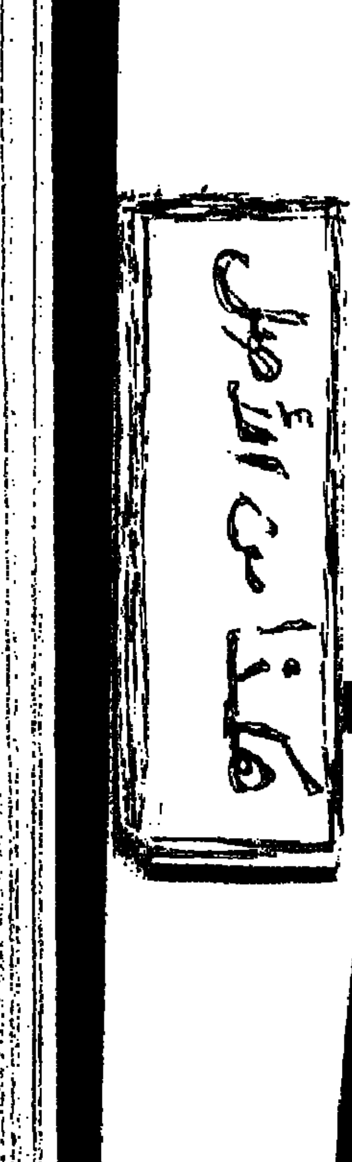
מעריב

כ"ד בשבט, תשמ"ח 12.2.1988

רפי הרלב ומלחמתו בטייסים

"הכנסת מהדרום" שנתיים אחרי

ריפעת טורק. קשה להיות ערבי־ישראלי

שמפו ליידי ם מזמין אותך "לנקות את הראש" בלונדון.

20
טיסות ללונדון,
500 סווצ'רים,
500 שמפו ליידי ם
10,000 סבונים ליידי ם
- זוכים מייד ללא הגרלה.

קני שמפו ליידי ם, העניקי לשערך את התכונות הנפלאות
של צמח האלו-וורה ולעצמך מתנה משגעת.
בעת הקניה תקבלי כרטיס "חיש גרדי", שבתוכו תוכלי לגלות
אחד מהפרסים הבאים:
20 טיסות ללונדון,
500 סווצ'רים ליידי ם.
500 שמפו ליידי ם.
10,000 סבונים ליידי ם.
על כל קניית בקבוק שמפו תקבלי כרטיס, ככל שתקני יותר
תוכלי לזכות בעוד פרסים וכמובן, לפנק את שיערך בריח נהדר,
רכות וברק נפלא.
ואל תשכחי, עם 20 טיסות ללונדון, הסיכוי שלך גדול.
שמפו ליידי ם מכיל בתוכו מעצב שיער (קונדישיונר)
לבחירתך שמפו ליידי ם לשיער רגיל, לשיער שמן ולשיער יבש.

...עם כל יתרונות האלו-וורה.

שיווק והפצה - "ינקהי" בע"מ.

ההשתתפות במבצע אסורה על עובדי חברת "ינקהי" בע"מ, חברת "האחים פוכמן" בע"מ ועובדי פרסום "קריאל".

מוסף
כ"ה בשבט, תשמ"ח 12.2.1988

© 1988 כל הזכויות שמורות ל"מעריב"

This Magazine Is a Supplement to Maariv International Edition

בשער: רפי הרלב: "אל על". צילום: משה מילנר

עורך: עמי דור־און
סגנית עורך: דניאלה בוקשטיין
סגנית עורך: אורית הראל
עורך גרפי: יורם נאמן
עיצוב: אורלי אנשל, שרי אנסקי, נטע גרינשטן
הפקה: אורי דגן

מבט — רענן לוריא

"אנחנו מאחורייך ב־1000 אחוז, אד מיו"

הבידה מתחממת. בעיר שהיתה בחודשים האחרונים במה למאבקים בין המשטרה לחרדים, נפתחות חזיתות חדשות. מאות שוטרים ניצבים עתה בירושלים ושכונותיה גם מול מפגינים ערבים. המדיניות – מוכתבת מלמעלה. ההחלטות לגבי הביצוע בשטח – חייבות להתקבל לפי המצב, לעתים בשניות. מי שמקבל אותן, מפקד המרחב תנ"ץ יוסף יהודאי, כבר מקצוען בכל הנוגע לשימוש בגז מדמיע. אפילו פיתח נגדו חיסון מסוים. אבל הוא ואנשיו אינם מחוסנים מפני העבודה השוחקת, הבלתי־מסתיימת, מפני המתח הגובר. האנשים ששומרים על ירושלים. תמונת־מצב.

יהודאי, מפקד חזית ירושלים

מאת יעל בר־מלמד

שבת אחת, לפני כחודש, זוכרים במשטרת ירושלים באופן מיוחד. זה התחיל בבוקר. מאות שוטרים נשלחו למזרח ירושלים לטפל בערבים זורקי אבנים. קודם היתה קבוצת פקודות למפקדים, נתקבלו ההנחיות, דובר על מידת הכוח שמותר להפעיל. בצהרים עברה כל הכבודה לרחוב בר־אילן שבעיר המערבית לפזר הפגנה גדולה של חרדים. שוב נתן מפקד המרחב, תת־ניצב יוסף יהודאי, הנחיות ברורות לפיקודיו כיצד יש לטפל בהפגנה הנוכחית. איך שזה נגמר, בשעות אחר־הצהרים המאוחרות, יצאה השיירה לטפל בעוד הפגנה גדולה. של "שלום עכשיו".

את הגז המדמיע העבירו ממקום למקום, אם כי יש להניח שהמינון היה שונה. אחרי הכל, הן הערבים במזרח־ירושלים והן החרדים מהפגנת הצהריים כבר חטפו גז מדמיע, ויותר מפעם אחת. ולכן, כדי שהעסק יעבוד, צריך לשחרר את הדבר החונק והצורב הזה במינון גבוה יותר. החבר'ה של "שלום־עכשיו" ישבו בשקט, פחות או יותר, מאז מלחמת לבנון. עליהם אולי אפשר יהיה לחסוך קצת מהגועל־נפש ההוא.

את ה"תורה" הזו, אגב, אני לומדת מאחד הקצינים של משטרת ירושלים, שמסביר מדוע המשטרה יעילה יותר בפיזור הפגנות מאשר צה"ל. יש כמובן עוד סיבות, שבכולן אין כדי להפתיע. אחרי הכל, תפקידה של המשטרה לפזר הפגנות, ותפקידו של צה"ל לצאת למלחמות. לא לטפל בילדים ונשים פורעי־סדר. גם במשטרה מדברים הרבה על האנומליה שבהעסקת חיילים בתפקידים שנועדו לשוטרים.

ואין שמץ של ציניות בהתרכזות בפרטי־הפרטים של מינוני הגז המדמיע, גם אם זה לכאורה עלול להיראות כך. מהשיקולים הללו מורכב עולמם של מי שמבצעים בשטח מדיניות שאותה מכתיבה המנהיגות הפוליטית.

ביקשנו מדובר המשטרה אישור לראיין את תנ"צ יוסף יהודאי. התשובה היתה שלילית, למרות ששיחה עימו, כפי שלמדתי מדברי רבים שעבדו ועובדים איתו, היתה מביאה הרבה כבוד למשטרה.

יש סיכוי טוב, אומרים בכירים במשטרה, שיהודאי יהיה בעוד כמה שנים מפכ"ל. יש כלפיו הערכה עצומה במערכת. מצד שני יש כנראה גם מי שחושבים – מוכשר־מוכשר, אבל לא צריך לבנות אותו יותר מדי.

תנ"צ יהודאי – 40, מקטרת נצחית, בוגר האוניברסיטה במדעי הטבע, יחסים בינלאומיים והמגמה היפנית של לימודי מזרח אסיה, תואר מאסטר במינהל ציבורי – הוא מי שצריך, כמעט בכל שעה משעות היממה, לקבל הכרעות כבדות־משקל כמו האם לפזר את ההתפרעות הזו והזו בכוח; איזה כוח להפעיל; מתי בדיוק להכניס את האנשים; האם להזעיק תגבורת של משמר־הגבול; איך לפצל את הכוחות המצומצמים העומדים לרשותו לכמה מוקדים של התפרעויות; את מי לשלוח לאן; באיזה שלב להכניס לעניין את הגז המדמיע, אם בכלל; אם כן – באיזה מינון ולכמה זמן; האם לעצור או לא לעצור מתפרעים; הרבה? מעט? ואם ייעצרו הרבה אנשים, האם יש די חוקרים לכולם; ואולי בכלל כדאי לצלם את האירועים בווידאו ולבצע את המעצרים מאוחר יותר, בזמן שנוח למשטרה.

ולפעמים את כל ההכרעות הללו – כמו רבות אחרות שאי־אפשר לכתוב עליהן – הוא צריך לקבל בפרקי זמן של כל חצי שעה ואפילו כל עשר דקות. כך זה נמשך כבר ימים רבים, ולא רואים את הסוף, והאנשים כבר מותשים. יהודאי עצמו, אפילו את המכתבים מבתו, בת 16, שקיבלה מילגה ונסעה ללמוד בשתי השנים האחרונות של לימודי התיכון שלה בבית־ספר בינלאומי יוקרתי בקנדה, אין לו זמן לקרוא.

ומה שהכי קשה למפקד בתפקיד הזה, מפקד מרחב ירושלים, זה שלאף אחד לא ברור בדיוק מה רוצים ממנו. יותר נכון, לא כל־כך ברור מה רוצים מן המשטרה בכלל. עוד יותר נכון – לא ברור לאן רוצים שכל זה יוביל.

קצינים בכירים במרחב מספרים על תהליכי קבלת ההחלטות השבועיים בקשר לתפילות יום השישי של המוסלמים על הר הבית. וזה הולך כערך כך, מעין־תסריט שחוזר על עצמו מדי שבוע, פחות או יותר: אלפי מתפללים מוסלמים עולים להר לתפילה שבדרך־כלל מסתיימת בהפרעות־סדר חמורות, הדורשות התערבות מאסיבית של המשטרה. מאחר שאין מדיניות ברורה בכל הנוגע למה שרוצים

(המשך בעמוד הבא)

לסנ"ץ יוסף יהודאי (למעלה), ושוטרים בפעולה...
השקפה ברורה לגבי הפרות סדר: לא לתת למפירי...

(המשך מהעמוד הקודם)

שיתרחש על ההר ההוא, מתחילים, כך מספרים הקצינים, לעבוד בשיטת האלימינציה:

אם בשבוע שעבר היה שימוש ניכר בכוח מצד המשטרה, הונפו אלות, פוזר גז מדמיע ונעצרו אנשים – אומרים הקצינים – הצד של הליכוד בממשלת האחדות היה מבסוט. הערבים, כמובן, הרבה פחות. גם כמה שרים וחברי־כנסת מן המערך ומפלגות השמאל. ויש להניח שבזכרון המתפללים האירועים עצמם עדיין שמורים היטב. לפיכך, אפשר בשבת הנוכחית לנהוג באיפוק הרבה יותר גדול. זה גם ישמח את הפלג היוני יותר בממשלה, וגם, אולי, יביא לרגיעה מסויימת.

אותם קצינים סיפרו גם שהטרמינולוגיה הנקוטה בריונים הללו לקוחה מעולם הקולנוע: "בסרט ההוא כבר היינו", "בואו ננסה סרט אחר". "שבוע אחרי זה נקפוץ לשלישי". כמובן שיש התפתחויות של הרגע האחרון, שאותן אפשר להעריך רק בשטח עצמו. לפעמים יש התפרצויות שלא נצפו מראש, ואז למרות שההנחייה היא לא להיכנס בכוח, משנים אותה במקום עצמו.

הוא שאמרנו. מההכרעות היומיומיות הקשות הללו מורכב עולמם של מבצעי המדיניות בשטח. זה קשה, זה שוחק, אבל לא תשמע שם אדם שמתלונן. וודאי לא יוסף יהוראי. ביום חמישי אחר־הצהריים הוא מזמן את הסגל הבכיר של המרחב לתידרוך בכל הנוגע למדיניות שתינקט בשבת הבאה. התידרוך הזה נעשה לאחר שהוא עצמו כבר תודרך על־ידי מפקדו הישיר, מפקד המחוז הדרומי, רחמים קומפורט, או ישירות על־ידי המפכ"ל, דוד קראוס. בדרך־כלל אין ויכוחים. מקבלים את ההנחיות כמי שהן, ומתייעצים איך לבצע אותן על הצד הטוב ביותר. אחר־כך, בשבת, אומרים שלום חטוף לאשה ולילדים, יוצאים מהבית בבוקר וחוזרים בשעות הערב המאוחרות. ככה זה נמשך כבר חודשים. כי לפני ההתפרעויות של הערבים, היה סיפור עם החרדים. כל שבת.

תנ"צ יהוראי נשוי לאילנה, גם היא במשטרה. בני־הזוג, הורים לשלוש בנות, בונים עכשיו בית בגבעת הרדאר בבירה. הוא נתמנה למפקד משטרת מרחב ירושלים לפני כשנה וחצי. מאז עזב את גבולות העיר אולי ארבע פעמים, ובשנה האחרונה פעם אחת בלבד – לשעתיים בדיוק – לבר־מצווה של בן של חבר ילדות. העומס עליו אדיר, כמעט לא־אנושי. התפקיד שהוא ממלא בשנה וחצי האחרונות נחשב תמיד לתפקיד יוקרתי מאוד, אבל גם לקשה ביותר מבין תפקידי הפיקוד הבכיר במשטרה. מאז ומעולם ירושלים בעייתית יותר מערים אחרות בארץ, על אחת כמה וכמה בימים אלה.

יהוראי הוא איש־שטח, מסוג המפקדים שחותך דברים, ומהר. יש לו השקפה ברורה וחד־משמעית לגבי הפרות סדר: חייבים לטפל בהן מיד בתחילתן. הגישה שלו היא לא לתת למפירי־הסדר להכתיב את האירועים. כך זה היה עם החרדים, כך זה עם הערבים. בפגישות עם קצינים בכירים ובזמן תידרוכים הוא מדבר גם על המחיר. לכל תרופה, הוא נשמע אומר, יש תופעות־הלוואי הבלתי־נמנעות שלה. מהן מסוכנות, אפילו רעילות. תמיד צריך לשקול לאיזו תרופה יהיו הכי פחות תופעות־לוואי.

המודעות שלו לתקשורת רבה. יהוראי מבין בדיוק איך מצטלמות מכות בטלוויזיה, בעיקר בטלוויזיה זרה. קצינים סיפרו שהוא מרבה בשיחות עם כתבי־חוץ, מנסה להסביר – אם בכלל אפשר – את המניעים לשימוש בכוח מחקירות עצמן, הוא אומר להם, אין כמעט שימוש בכוח מצד השוטרים. הכל נעשה לפי הכללים. הכתבים לא כל־כך קונים את זה. מצד עצורים רבים יש טענות קשות על שימוש מופרז בהשפלות ובאלימות. יהוראי מנסה להסביר שמדובר בחריגים, שעד כמה שידוע לו הם מעטים מאוד.

המקורבים אליו במשטרה אומרים שיהוראי מוטרד מאוד ממה שמתרחש בשבועות האחרונים במזרח ירושלים. לעתים, בשעות הלילה המאוחרות, אחרי יום עבודה מפרך, מדברים בחדר שלו "מן הבטן". בשעות־החסד הללו מעלים את הצורך בהכרעה מדינית, לכאן או לכאן, שתיתן כיוון, ומדברים על הקשיים הרבים הנובעים מכך שהכרעה כזו – עדיין איננה. או גם מתחבטים שם בשאלה הדי גורלית כמה זמן יוכלו השוטרים להחזיק מעמד בסדרי־חיים מטורף כזה. במשך חודשים ארוכים עובדים כל השוטרים במרחב כ־14 שעות ביממה. בחודש וחצי האחרונים זה הגיע אפילו ל־16 שעות, שלא לדבר כמובן על כך שמזמן כבר אין להם ולו שבת אחת אותה הם יכולים לבלות בשקט עם המשפחות. קודם היו הפגנות החרדים, עכשיו ההפגנות במזרח־ירושלים.

הלחץ על יהוראי עצמו גדול עוד יותר מאשר על כל האחרים. בעיקר בגלל הצורך המתמיד לקבל החלטות. פיקודיו מספרים שהוא עוכר בסדרי־זמן של דקות. נותן לאנשים בשטח הוראות בנוסח: תן להם (למתפרעים) רבע שעה. אם זה לא יירגע, צריך לבצע פעולה זו וזו, חכו עוד חצי שעה. אם גם אז זה לא יירגע – תכניסו כך וכך אנשים למקום זה וזה לפרק־זמן כזה וכזה. ויש מספיק ימים בהם פורצות התפרעויות במספר מוקדים, וצריך להחליט בו־זמנית מה ייעשה בכמה מקומות שונים.

> **לעתים, אחרי יום עבודה, בשיחות "מהבטן", מעלים בכירים במשטרה את הצורך בהכרעה מדינית, לכאן או לכאן, שתיתן כיוון.**

דוגמה: לפני מספר ימים התנהלה פגישה, יוזמה על־ידי אונר"א, בין תנ"ץ יהוראי ומספר קצינים בכירים במרחב לבין קבוצה מסויימת של נכבדים ערבים מהשטחים. בפגישה, שהתנהלה באווירה מאוד טובה, ביקשו הנכבדים מהקצינים לתת להם שהות להרגיע את הצעירים המתפרעים בכוחות עצמם, ללא התערבות המשטרה ומשמר־הגבול. יהוראי הסכים לבקשה, והתנהלו דיונים בשאלה באיזה אופן ייעשו הדברים (חלוקת התפקידים בין הצבא למשטרה היא שהמשטרה מטפלת בכל הפרות הסדר בירושלים המזרחית ובשכונות הסמוכות, כמו שועפאט, א־טור וכו', והצבא אינו נכנס למקומות הללו. האירועים בגזרה המשטרה אינן מטפלת, למעט, כמובן משמר־הגבול, יחידה השייכת למשטרה אבל מנוצלת פעמים רבות על־ידי הצבא – י.פ.). בערך בשעה עשר יצאו הנכבדים הערביים את לשכתו של יהוראי ופנו לחזור לבתיהם. אז צריך היה לבדוק כיצד הדברים עובדים בשטח.

יהוראי "התחבר", כדרכו, למכשיר הקשר המאוד־לא־משוכלל של משרדו, והמתין לדיווחים. כמעט בכל עשר דקות דיווח לו קצין המבצעים מה מתרחש בשטח, ועד מהרה התברר שהסידור לא כל־כך עובד. הצעירים מסרבים לשמוע בקול המבוגרים.

צריך היה להחליט מה עושים. יהוראי ביקש מאנשיו לתת לנכבדים שהות נוספת לפעול. לא להיכנס בכוח, לא להתערב. מי שישב איתו בחדר באותם רגעים הבחין בבירור שיהוראי היה שרוי בו. מה יקרה? תוך דקות צריך לעשות הערכת מצב, להכין תסריטים מקוצרים לכמה וכמה אפשרויות. מדובר בצירי תנועה שמשמשים את אזרחי העיר, ואסור להראות חולשה. מצד שני אסור לפספס הזדמנות, שאולי קיימת, לנטרל את המהומה מבפנים, באמצעות המבוגרים. בסופו של דבר ניתנו לאנשים בשטח ההוראות שניתנו. יהוראי אמר כל הזמן: "האנשים בשטח חייבים לקבל תשובה. צריך לשקול מהר. אסור להשאיר אותם בלי הוראות ברורות. זו המחויבות המרכזית שלי כמפקד".

יוסף יהוראי אוהב את השימוש בגז מדמיע. ואם המלה "אוהב" תישמע מוזר בהקשר הלא־סימפטי הזה, נאמר "מעדיף". מאחר שכבר חצי שנה הוא עוסק בפיזור הפגנות מסוגים שונים, מתהלכת במשטרה בדיחה שמלאי הגז המדמיע במחסני משטרת ירושלים מידלדל בקצב רצחני. הן עיתונאים שמכסים באופן שוטף את פעילות המשטרה, והן קצינים בכירים במטהו, מספרים שלפני שהחליט להשתמש באופן מוגבר בגז מדמיע בעת הפגנות החרדים בשבתות, ישב יהוראי וקרא בשקידה חומר של מומחים לנושא, כימאים ואחרים, שדיווחו בדייקנות על כל השפעות הגז הזה לטווח קצר וארוך. התברר לו שמדובר בחומר שהשפעותיו קיצרות־מועד, שהוא אפקטיבי מאוד בהברחת מפגינים, ושאין לו כמעט השפעות לוואי מצטברות לטווח רחוק.

כבוגר האוניברסיטה, בין השאר במדעי־הטבע – פיזיקה וכימיה – הוא החליט להשתמש באמצעי הזה והרבה. זה עדיף על שימוש באלות ובמכות, הוא מסביר לפקודיו. היום הוא מומחה בתחום. יודע את הכיוונים הנכונים של שחרור הגז לאוויר, את הכמויות שישפיעו גם על מפגינים מנוסים, שנתנקים מן הרגע הזה אחת לכמה ימים ומפתחים כנגדו חיסון טבעי. הוא עצמו, אגב, פיתח עמידות מסויימת בפני השפעות הגז. כך רואים אותו מנהל משא־ומתן עם מתפרעים – חרדים, או ערבים – בתוך־תוכו של שטח מלא גז כשבעיניו כמעט אין דמעות והוא משתעל מעט מאוד, אם בכלל. יהוראי נשמע אומר שהחיסון הזה טבע ש

(המשך בעמוד 10)

הפגנות הערבים (ימין) והפגנות החרדים. רק השוטרים שצריכים לפזר אותן נשארים אותם שוטרים

יהודאי, מפקד חזית ירושלים

(המשך מעמוד 8)

הפימפום המתמיד במקטרת, בגללה כל הזמן יש עשן בעיניו.

משטרת מרחב ירושלים ממוקמת בעיקר במגרש הרוסים – שם שבאוזני ישראלים שאינם מכירים את הבירה נשמע כמו מגדל אייפל בפאריס או פסל החירות בניו־יורק: משהו ששומעים עליו בלי הרף, ומסקרן לראות פעם איך הוא נראה במציאות. אלא שהמחזה שמתגלה למבקר במגרש הרוסים לראשונה ישכיח ממנו מיד כל אסוציאציה של מעבר לים. ביום חורף גשום וקר עומדות שם עשרות נשים ערביות, צעירות, מבוגרות, זקנות, ממתינות שעות בתקווה שיתנו להן לבקר את הבן/הבעל/הנכד. קבוצות־קבוצות הן מתגודדות בגשם סוחף ומקפיא־עצמות, אף אחת מהן אינה מצויירת במטריה, שלא לדבר על מעיל חם, שלא לדבר על איזה גג שייתן מסתור מן הגשם. שקטות מאוד, רציניות מאוד, עמוסות סלים כבדים.

"מתרגלים למחזה הזה", אומר אחד השוטרים. "אבל אל תחשבי שלנו זה קל. בטח שלא היה קל בהתחלה". וזה נכון שהעמידה הקודרת שלהן בגשם הירושלמי הרוקרני היא רק חלק מהסיפור, שהתחיל – במקרים רבים – כאשר הגברים שהן באו לבקר איימו על חיי השוטרים. למרות הכל זהו מחזה קשה, לא נותן מנוח. התמונות רודפות. ראינו שם נשים שניצבו באותו מקום במשך שעות רבות, מחזקות מדי פעם את הקשר במטפחת שעל הראש, נצמדות יותר ויותר אחת אל השנייה.

מול בית המעצר, בקומה השנייה של מבנה ישן ואפור, נמצא חדר המפקד. תקרה גבוהה, חלונות גדולים, כמה עציצים, שולחן ישיבות, שלושה־ארבעה טלפונים שכל הזמן מטרטרים פלוס מכשיר קשר רעשני שומזומו טורדני. תנור גז מפיץ חום נעים, אבל על מוגן אין מה לדבר. אם יהודאי לא בשטח, הוא כאן. לפעמים יושב בחדר הזה 15 שעות רצופות, עובר על דו"חות, מקבל מראש ענף החקירות שלו ערימות של חומר לעיון, מדבר הרבה בקשר.

ארוחת חייו – לפחות בשעות העבודה שהן מרבית שעות יומו – סגפני. הוא אוכל פעם אחת ביום, בערב, בדרך־כלל "עם האנשים שלי", כפי שהוא מכנה את חבורת הקצינים המקיפה אותו, ועליה גאוותו. במשך היום הוא שותה הרבה קפה, דוחס הרבה טבק למקטרת. לפעמים, בשעות ערב מאוחרות־מאוד, מתאספים במשרדו כמה קצינים ומנתחים את אירועי היום. מי שמשתתף בפגישות הללו מספר על הווי מיוחד שהתפתח כהן בחודשים הקשים והמתישים מאז קיץ '87. יושבים קצת, מדברים, צוחקים הרבה – סוג של הומור "מקצועי" שלאוזני אנשים מבחוץ נשמע לפעמים סרקאסטי ומריר, מתפרקים מהמתח הקשה שנותן את אותותיו בכל אחד ואחד מהמפקדים, בכירים כזוטרים, כמו גם על כל השוטרים כולם.

קצין בכיר במטה הארצי כינה את החבורה הזו – יהודאי וקציניו הבכירים – מקצוענים, בפיזור ההפגנות, כמובן. "צריך לראות אותם בפעולה. זה מרהים. השיפשוף שלהם בעסק הזה כל־כך רב שהם כבר לא צריכים לדבר אחד עם השני. מספיק ניד ראש, מספיקה תנועה קטנה ביד, וכל אחד מבין מה צריך לעשות. חודשים ארוכים הם למדו את העניין ביסודיות בהפגנות האחרות. עכשיו הם מתרגמים את כל האימון הזה לטיפול בעיבבי מזרח ירושלים. הרבה מאוד שגיאות שעשה הצבא בפיזור מהומות בגדה ובעזה, נחסכו במזרח־ירושלים מראש. בכל השבועות הארוכים של מהומות בלתי־פוסקות לא היה כאן אפילו הרוג אחד. גם השיטות שהם משתמשים בהן מיוחדות. הרבה מאוד עבודה עם וידאו, למשל".

תת־ניצב יוסף יהודאי נולד בעיר סאטמר שברומניה למשפחה דתית מאוד. למד ב"חדר", אחר־כך בבית־ספר יסודי רגיל. כשהיה בן 16 כבר סיים את לימודיו בבית־הספר התיכון, במהלכם הצטרף, כמו שאר התלמידים, לתנועת הנוער הקומוניסטית, ואפילו נבחר אחרי זמן מה לסגן יו"ר השכבה.

יום אחד נתקבלה הודעה על מסדר מיוחד של כל החברים בהשתתפות מזכיר התנועה. כל תלמידי התיכון הגיעו למסדר עם העניבות האדומות וסמלי התנועה, נרגשים לקראת הפגישה עם המזכיר. אלא שאז קרא מנהל בית־הספר לכל התלמידים היהודיים, ביקש מהם לצעוד קדימה והודיע כי מאחר שמשפחותיהם של הילדים הללו "הוכיחו במעשיהן שהן אינן מסכימות עם השיטה הסוציאליסטית", הוא מרחיק אותם מן התנועה. לעיני כל שאר התלמידים ניגש המנהל והסיר את העניבות האדומות ואת סיכות התנועה מחולצות התלמידים היהודיים. ידידיו יודעים לספר שאת העלבון הנורא ההוא יהודאי לא ישכח כל חייו.

תנ"ץ יהודאי (מימין) והמפכ"ל קראוס, ליד שער הפרחים בירושלים באוויר מלא גז מדמיע. יהודאי כבר התרגל (צילום: יצחק אלהרר).

למחרת אותו מסדר מכאיב קרא המנהל לילדים היהודים שגורשו מהתנועה והציע להם לתבוע מהוריהם לוותר על רכושם לטובת הקולקטיב. אביו של יהודאי, שהיה עשיר ובעל נכסים רבים, הבין שאין ברירה, והסכים לחתום על מסמכי וויתור – כולל וויתור על הבית הגדול בן עשרות החדרים ששימש למגורי המשפחה. לאחר שהאב חתם על המסמכים קיבלה משפחת יהודאי היתר לצאת מרומניה. זה היה ב־1961, ויוסף היה בן 16, כבר אחרי התיכון, בכיסו תעודת בגרות מלאה.

כשהגיעו יוסף ואביו למשרדי המחוז לקבל את אשרת היציאה המיוחלת, נעצרו על־ידי המשטרה. האב הואשם שהבריח כספים לחו"ל. הם שוחררו רק אחרי שבועיים של חקירות בלתי־פוסקות. את רומניה עזב יוסף כשהוא לבוש שש חולצות – אחת על השנייה – וכמספר הזה זוגות מכנסיים. אסור היה להם לקחת איתם שום מיטען – רק מה שלבשו לגופם. המשפחה נדדה לוינה ומשם למחנה עולים בוונציה. האם רצתה להגר לארה"ב, אך האב קיבל את עצת בנו הבכור יוסף: ארץ־ישראל.

באוקטובר 1961 התיישבו בני משפחת יהודאי במושב עמישב שליד פתח־תקוה. את הטירה הענקית

שאלה: כמה זמן יוכלו השוטרים להחזיק מעמד בסדר־חיים מטורף כזה. עבודה של 14 ו־15 שעות ביממה.

שהיתה להם ברומניה החליפה דירת שיכון קטנטנה, והם התרגלו לחשב כל גרוש, איכשהו גומרים את החודש. יוסף הצטרף לאולפן ללימודי עברית בגן־יבנה, ואחר־כך הלך לתיכון בפתח־תקווה, כשומע חופשי. הוא קיווה שההשתתפות בחברת ילדים ישראליים תיגמור את תחושת השייכות שכל־כך השתוקק לה.

כשהיה בן 17 וחצי שיכנע את הוריו לחתום על הסכמתם להקדמת גיוסו לצה"ל. בגשרים נתקל במגייס מטעם משמר הגבול, יחידה חדשה שאז עוד היתה בחיתוליה. המגייס אמר שמי שיצטרף למשמר־הגבול יוכל לנסוע חינם באוטובוסים, פיתוי גדול בימים ההם. תחילה מקרית של דרך הנמשכת עד היום.

הקליטה במשמר הגבול היתה מהירה. יהודאי נשלח מקורס אחד לשני עד שהגיע לקורס קציני חי"ר בבית־הספר לקצינים שהיה אז בכפר סירקין, גובל ממש בבית הוריו. בגלל התחמושת של הבסיס היה מתחת לחלון הבית, ובלילות, כשיוסף שמר, היתה אמו זורקת לו סנדוויצ'ים מן החלון.

18 שנה שירת יהודאי במשמר הגבול, רובן ביהודה ושומרון. עבודה קשה מאוד, אפורה מאוד, בלי

ראו את יהודאי מנהל מו"מ עם מתפרעים בשטח מלא גז כשבעיניו כמעט אין דמעות. הוא אמר פעם ש"החיסון" נובע מן הפימפום במקטרת

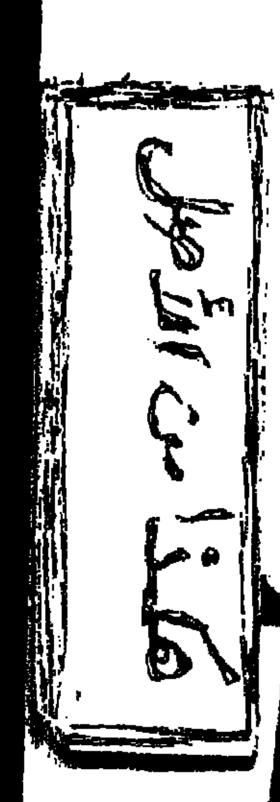
מגבלה של שעות ועם מעט מאוד פיצוי כספי. תוך כדי־כך, במשך עשר שנים, גם למד באוניברסיטה את התארים האקדמיים עשה תוך־כדי עבודה. אף־פעם לא הסכים לצאת ללימודים מסודרים בלי להמשיך לעבוד, כיוון שלא רצה להתחייב על שנים של שירות בתמורה לשנות הלימודים. חופש הבחירה, בשבילו, הוא כמעט ערך עליון. יש בו צורך עמוק לשמור על אופציות פתוחות, לא להתחייב מראש.

המפכ"ל הקודם, אריה איבצן, הביא את יהודאי למשטרה "הכחולה" לתפקיד מפקד תחנת המשטרה בנמל־התעופה בן־גוריון. אחרי־כן מונה להיות סגן מפקד משטרת מרחב ירושלים תחת פיקודו של רחמים קונפורטי, כיום מפקדו במחוז הדרום. מן הסגנות במרחב הוקפץ להיות סגן מפקד המחוז הדרומי, עד שלפני שנה וחצי חזר למשטרת ירושלים כאיש מספר אחד.

קצינים בכירים במשטרה מדברים על יהודאי כעל מי שיש לו גם פוטנציאל וגם סיכויים להיות בשלב לא כל־כך רחוק מפכ"ל המשטרה. אלא שהוא, הם מוסיפים, אינו מסתיר את דעתו שלתפקיד זה נחוץ היום מישהו חזק מאוד, שיגיע מחוץ למערכת המשטרתית ויביא לה את הטלטלה הדרושה. לטענתו, הם מספרים, הוא אינו האיש שיוכל להצעיד את המשטרה קדימה. הוא אומר כל הזמן שצריך מישהו כמו הרצל שפיר, שתרומתו למשטרה היתה ענקית, שידע להשיג תקציבים ולדחוף את העסק קדימה כמו בולדוזר. שמירת הקיים, משמעותה במערכת המשטרתית היום – נסיגה לאחור.

ולמרות הדברים הללו, ממשיכים הקצינים ואומרים, יש סיכוי טוב שהאיש שיושב עכשיו במגרש הרוסים יהיה בעוד כמה שנים מפכ"ל המשטרה. יש כלפי יהודאי הערכה עצומה במערכת, רעתו נחשבת מאוד, ובזמנים הקשים הללו הוא הוכיח עצמו כמפקד מעולה. מצד שני, כמובן שגם לא צריך להגזים במידת הפירגון שיש כלפיו. העובדה שלא התיר לא להתראיין אולי מצביעה על כך שיש מי שחושבים מכשר־מוכשר, אבל לא צריך לבנות אותו יותר מדי. אגב, הנימוק הרשמי לסירוב להתיר לו להתראיין היה: בזמנים כאלה אין אישור לכתבות על מפקדים בכירים.

יעל פז־מלמד

רפי הרלב: מלחמתו בטייסים

הוא חזר לאל־על – אז "חברה רקובה, מסואבת" – אחרי השביתה הגדולה ומצא אותה במצב של פירוק זמני שנמשך עד היום. רפי הרלב – מנכ"ל, עו"ד עמרם בלום – מפרק. מי אתה, רפי הרלב? הטייסים יאמרו: "רפי רע־לב". כך הם קראו לו עוד בחיל־האוויר. אחרים אומרים: אמיץ, מוכשר, ישר, צנוע, מחליט מהר ונכון. הטייסים יודעים עליו הכל. הוא יודע הכל עליהם. אולי כאן הבעייה. טייסים ביחד זה כמו דוגמניות ביחד. ומי מכיר דוגמניות שחיות ביניהן בשלום?

מאת סימה קדמון

מרומי תא הטייס של מטוס קרב העולם נראה אחרת. רפי הרלב יודע את זה. הקריירה שלו בחיל־האוויר היא עדיין הדבר החשוב ביותר בחייו. הוא היה חוזר על כל רגע. "אתה נמצא שם בין אנשים מסורים, הכי טובים שיש", אמר פעם. אבל הוא גם למד על בשרו שתלוי איפה אתה שם את האנשים הטובים והמסורים האלה. זה נראה אחרת לגמרי אם אתה שם אותם ב"קוקפיט" של מטוס אל־על, למשל. ומי כמו רפי הרלב, מנכ"ל חברת אל־על, יודע גם את זה.

"היחסים בין טייסי 'אל־על' לבין המנכ"ל הם נושא טוב למחקר פסיכולוגי", אומרים אנשים העוקבים אחרי ההתפתחויות בחברה. הם מסבירים שהכל, בעצם, התחיל לפני הרבה שנים, בחיל־האוויר, בחדר המבצעים של הטייסת, כשכולם ברקו את כולם ב"לוח ההפלות" וב"לוח גיחות מבצעיות" או בתחקירים של קרבות אוויר – שם יודעים בדיוק כמה כל אחד שווה. ואז, זה הרי מה שקבע.

"אי־אפשר להתעלם מזה", מסכים הקברניט בצלאל (צוליק) עופר, יו"ר נציגות צוותי האוויר. "אנחנו לא מכונות. אנחנו עובדים על קסטת זיכרון. לי, למשל, הרלב עשה בחיל־האוויר רק טובות. גם הרבה אחרים". אבל קסטת הזכרון תפלוט במהלך השיחה איתו גם זיכרונות לא כל־כך טובים. "כל מיני סיפורים שהסתובבו בחיל־האוויר", כמו זה שהרלב היה מפקד הטייסת היחידי בהסטוריה של החיל שחתכו לו את זמני המכונית, ועוד סיפורים אחרים על חוסר הגמישות שלו במצבים שונים, שבמשפחת חיל־האוויר לא נשכחו אף־פעם.

יש כאלה שטוענים שהמאבק בין הרלב לעופר הפך כבר מזמן למאבק אישי בין שניים שלא יכולים להגיע להסכמה, ושראש הוועד המשותף, בצלאל עופר, גורר למאבק הזה את כל העובדים. "הם היו חברים בשירות הטייסים בצבא, הנשים חברות, הילדים גדלו יחד והם שותים תה בצוותא על המרפסת. אבל מרגע שהם מגיעים למשא־ומתן, הם פשוט לא יכולים לשבת יחד".

עופר מכחיש. "זה לא נכון. במישור היחסים האישיים, אין לי שום דבר נגדו". נכון שאישתו של הרלב היתה המחנכת של חילדות של עופר, ושהם גרים בשכונה שכונה. כן, הם אפילו נפגשים על כוס קפה. "אבל ההיכרות תמיד היתה שטחית. בכלל לא הייתי באיזור וכגיל שלו" – ובנשימה אחת מוסיף עופר שפעם נסע מטוס שהרלב הנחית נחיתת־חרום כמה שנים קודם־לכן, לאחר שהתנגש במטוס אחר. להזכירך שקסטת הזכרון פועלת כמו שעון שוויצרי.

זה בדיוק העניין, אמר לי מישהו. "הטייסים יודעים עליו הכל והוא יודע הכל עליהם. הוא עצמו אמר פעם: 'אני יודע על כל בן־זוגה מה העבר שלו. מה הוא עשה טוב ומה הוא לא עשה טוב'. אבל הוא שוכח שגם הם יודעים עליו הכל". טייסים ביחד זה כמו דוגמניות ביחד, מסביר לי מישהו שעבד בחברה שנים רבות, "את מכירה דוגמניות שחיות ביניהן בשלום?"

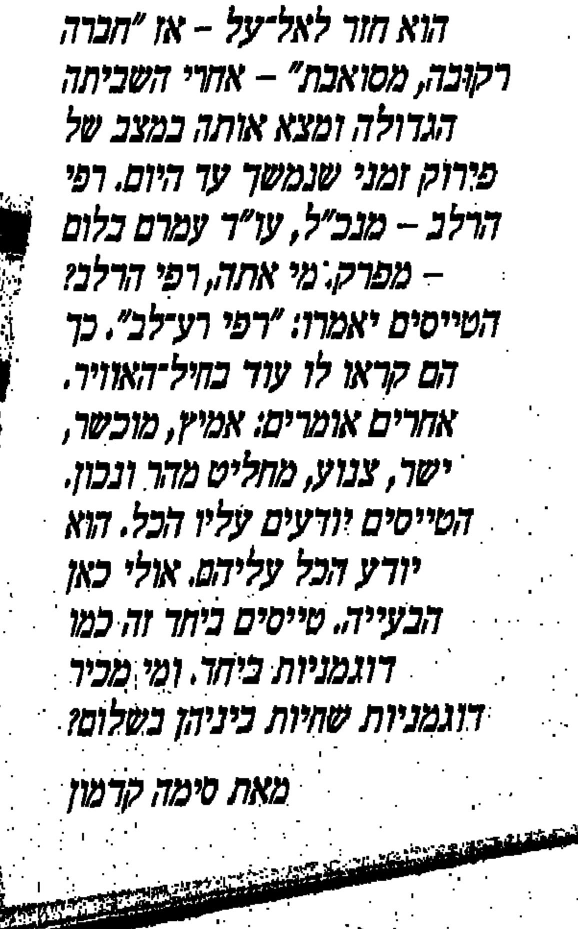
רפי הרלב, 54, בנו של רב הרלב – מראשוני בית"ר, ותיק אצ"ל ופעיל הסתדרות העובדים הלאומית – הקדיש 25 שנים מחייו לחיל האוויר. לאחר שסיים את לימודיו בתיכון עירוני א', התגייס לקורס טיס ובמבצע סיני היה טייס צעיר. בגיל 25 כבר פיקד על טייסת קרב, ולאחר לימודים בבית־הספר לפיקוד ומטה של צה"ל, התמנה לקצין המבצעים של חיל־האוויר בדרגת סגן־אלוף. בתפקיד זה היה שותף לתכנון פקודת המבצע של מלחמת ששת־הימים. ב־1969 יצא לארה"ב ללימודי מינהל עסקים באוניברסיטת ג'ורג' ושינגטון. כשחזר, התמנה למפקד בסיס.

קצין בכיר בחיל האוויר: "הוא אדם שמחליט מהר, באופן נחרץ, ומבסס הרבה מההחלטות על אינטואיציה וחושים בריאים. בסוף הוא מגיע להחלטה נכונה". לדברי אותו קצין, כשהיה הרלב מפקד בסיס עסק בעיקר באירגון. "הוא לא היה ממפקדי הבסיסים שעוברים בין הטייסות ומרבים לטוס. הוא היה טייס חלש", הוא מוסיף. וקצין בכיר אחר מאשר: "נכון. טייס חלש. אז מה? הוא איש שמזהה את העיקר. נחוש בדעתו. איש נוקשה וקשה עם אחרים, אבל שם את טובת הכלל מעל הכל. בחיל־האוויר לא אהבו אותו כי הוא מתבטא בצורה קיצונית. חוש ההומור שלו לא מובן. אנשים נעלבים ממנו. ובמעמד שבו היה אז, ובעצם גם היום, זה נתפס כעלבון חזק".

"הוא מגרה אותך לשיחה בכך שהוא מתקיף אותך", מסביר מישהו. "הוא יוצר קשר על־ידי קינטור. כמו התקפה אישית. והוא עוד מצפה שזה ייצור דו־שיח. אבל הצד השני לא מסוגל להישאר אדיש מול התקפה כזאת. רק מאוחר יותר נהפכת השיחה לעניינית".

בחיל האוויר קראו לו רפי רע־לב. אומרים שעזר ויצמן המציא את הכינוי. מישהו מספר ששמע את ויצמן קורא לו כך, בפניו, ליד אנשים. "הייתי מפקדו הרבה שנים. בחור כשרוני. בחור אמיץ", מתחיל וייצמן

(המשך בעמוד הבא)

בכיר בחיל האוויר: "רפי הרלב הוא איש שמזהה את העיקר. נחוש בדעתו. נוקשה וקשה עם אחרים, אבל שם את טובת הכלל מעל הכל. עוד בחיל־האוויר לא אהבו אותו כי הוא מתבטא בצורה קיצונית. חוש ההומור שלו לא מובן. אנשים נעלבים ממנו"

רפי הרלב (למעלה) והקברניט בצלאל עופר, יו"ר נציגות צוותי האוויר (שמאל). הוא זוכר אותו עוד מהחיל. (הצילומים בכתבה: שמואל רחמני, ראובן קסטרו)

(המשך מהעמוד הקודם)

בשיחה טלפונית, ובעצם בזה גם גומר. לא, הוא לא מוכן להוסיף דבר, אומר וטורק בנימוס.

במלחמת יום הכיפורים היה הרלב ראש מחלקת המודיעין של חיל האוויר. יכחיל מספרים שחלק נכבד מהקונספציה של צה"ל עליה קיטרגה ועדת אגרנט, נבע מהמודיעין של חיל האוויר. הרלב סבר שחיילות ערב לא יצאו למיתקפה על ישראל כל עוד לא יהיו להם מטוסים ארוכי־טווח. מכיוון שלא היו להם מטוסים כאלה, הניח שלא תפרוץ מלחמה.

בני פלד, מפקד חיל־האוויר בזמן המלחמה, מאשר את הטענה. "את ההערכה הזו קנה ממנו ראש אמ"ן. אבל את ההחלטות המבצעיות קיבלתי בעצמי". לדבריו, תיפקד הרלב במלחמה באופן יוצא מן־הכלל. ככלל, "הוא היה חייל למופת. ישר, החלטי, תקיף. לא בדיוק מאלה שמסתובבים בקוקטיילים ומחייכים. נכון, יש בו איזה רישעות מסויימת, אבל זה רק לצורך מילוי תפקידו ולא באופי שלו". אבל כשפלד בחר יורש, הוא בחר בדוד עברי. "היו לי שני מועמדים מתאימים", הוא מסביר, "הרלב ועברי. חשבתי שאחרי משוגע כמוני, זקוק חיל־האוויר לרגיעה ומנוחה. ליד רכה. לרפי יש יד קשה".

ב־1977 מצא עצמו רפי הרלב מחוץ לחיל־האוויר. אחרים במצבו הלכו להיות טייסים באל־על או למכור נשק. לא הוא. במקום לשבת בתא הטייס כקצין ראשון, ליד איזה טייס צעיר שפעם היה פיקוד שלו, הלך הרלב להיות מישנה למי שהיה אז מנכ"ל ומאוחר יותר יו"ר מועצת המנהלים של אל־על – מרדכי בן־ארי. אפילו מסנגריו הגדולים מודים שכמשנה למנכ"ל לא היה מהמוצלחים ביותר. שהוא לא מסוגל להיות מספר שניים. שרק כשהוא נמצא בראש הפירמידה יוצא הטוב שבו.

אחרים מספרים על שיתוף פעולה מלא בין הרלב לבן־ארי. וכשהאחרון נהפך יו"ר מועצת המנהלים ומוטי הוד התמנה למנכ"ל, המשיכו הרלב ובן־ארי לשתף פעולה מעל לראשו של הוד. "הרלב ובן־ארי הם שניהלו את החברה", מספר מישהו שעבד באותה תקופה עם הוד. "רפי לא חתר תחת מוטי, אבל כשחשב שמוטי שוגה, הלך ישר לבן־ארי. הוא גם אמר את זה למוטי בפנים. הוא פשוט לא העריך אותו".

ב־1979 עזב הוד את אל־על. כשעזב, אמר איתן רווזנמן, אז יו"ר ועד עובדי התחזוקה: "עכשיו אנחנו נעזור להרלב להיות ממלא־מקום המנכ"ל".

על התקופה כמישנה ומ"מ למנכ"ל אמר פעם הרלב לעיתונאי: "בשנתיים שאני ב'אל־על' חל בי שינוי. אני רואה את הדברים פחות בשחור לבן ומבחין יותר בגוונים. היום למדתי לייחס חשיבות רבה יותר לסגנון הדיבור. סגנון רך יותר ונוקשה פחות עוזר להגיע להבנה".

"הוא פשוט מעליב", אומר מישהו שעבד איתו. "הוא מסוגל להגיד למישהו בפנים 'אתה פשוט אידיוט'". בצלאל עופר: "אתמול, כשמזכיר נציגות העובדים אמר לו שהוא יגרום לפיצוץ בחברה, היתה תשובתה: 'איכפת לי? מצידי תשרפו את החברה, היא של אבא שלי? אני ממילא כבר רוצה ללכת'".

יצחק גונן, יו"ר איגוד הטייסים: "נפגשתי איתו בקדנציה הראשונה שלו ב'אל־על'. זו תקופה שהוא עצמו הגדיר ככשלון. הודה שעשה הרבה שגיאות. אותן שגיאות שהוא חוזר עליהן היום. הוא איש צבא ומתנהג כאיש צבא. גם בצבא מקובל שכאשר כובשים יעד, בהתחלה יורים לכל עבר ולא מאפשרים לאויב להרים את הראש. אבל עם הזמן צריכים לתת לאוכלוסייה המקומית לחיות. והוא מתנהג כמי שעדיין כובש את העמדה". גונן מספר שבאחד המאבקים בין איגוד הטייסים להרלב בעניין מספר שעות הטיסה, פסק שר התחבורה לטובת האיגוד. הרלב אמר אז לגונן: "אתה ניצחת. אני הפסדתי". "הבחור חי ממלחמות", אומר גונן. "ובמלחמה – או שמפסידים או שמנצחים".

גם עם התקשורת הרלב במלחמה, סבור גונן. "פעם אמר, שכשהתקשורת מתקיפה אותו, הוא נתפס בציבור כאיש חזק".

כשהגיע לישיבת ההנהלה הראשונה כמנכ"ל, ראה הרלב בחדר עתונאי, ואמר לו: "או אתה – או אני. אני לא רוצה עתונאים בקומת ההנהלה". כשהעתונאי היסס – יצא הרלב מהבניין. לאחר שאריה ארד (הכתב לנושאי תעופה של "דבר") הציג פעם בעתונו את עמדת ההסתדרות, מספרים שהרלב ניגש אליו בקבלת פנים ואמר לו ליד כל מי שהיו שם: "איתך אני לא רוצה לדבר. אתה מכור להסתדרות". יש גם מי שנשבע ששמע אותו מכנה את ארד "אנטישמי".

"הוא הצליח להוריד את 'אל־על' מהתקשורת", אומר עתונאי. אבל לפני שפירסם השנה את מאזן החברה כמסיבת עיתונאים מתוכננת, זימן הרלב ללשכתו ארבעה כתבים ומסר להם את המידע באופן אישי. זה גרם, כמובן, לתגובות נזעמות של האחרים. "הוא הזמין אליו את העיתונאים שהתקיפו אותו הכי הרבה", אומר לי אחד הכתבים. "כזה הוא. תמיד בצד של החוק. בצד של הכוח. הוא שונא 'יסמנים' ואנשים חלשים". לכתבה זו סרב הרלב בתוקף להתראיין. גם רובּרו סרב לשתף פעולה.

בנובמבר 1979, כשהתמנה אברהם ("בומה") שביט ליו"ר מועצת המנהלים במקום מרדכי בן־ארי, רצה למנות את יצחק שנדר, עובד ותיק בחברה, לסמנכ"ל למסחר, ולהפוך את הרלב למנכ"ל בפועל. הרלב אמר לשביט: "או שנדר – או אני". שביט ענה: "לי לא מציבים תנאים" והרלב עזב את אל־על. את העזיבה שלו הוא רואה כהצלחה. זמן רב לאחר מכן אמר בראיון: "את יודעת איזה כיף זה לשלוח קיבינימט מישהו מעליך, שמנסה לשבור אותך?"

בשנתיים וחצי שלאחר־מכן היה הרלב קשור בחברת ייעוץ עם מרדכי בן־ארי ושותף עם החברה הגאוגרפית במשרד נסיעות קטן, "פלמנגו". גם תקופה זו לא תרשם, כנראה, כתקופת הזוהר שלו. אנשים מציינים שזה היה כשלון. שהתפקיד לא התאים לו. "את יודעת מה זה בשביל הרלב הגדול לשבת במשרד קטן עם פקידה או שתיים ולהתעסק בניירת?".

כשהיה בחוץ הקפיד הרלב לשמור על קשר רצוף עם אל־על, ובעיקר עם שני אנשים: איתן רווזנמן – יו"ר ועד עובדי התחזוקה, ובני גבאי – הסמנכ"ל לדלק ולמינהל. היה זה הרלב שהעלה את הרעיון למנות את איתן רווזנמן לתפקיד ראש אגף כוח אדם בחברה (נחמן פרל, היו"ר הבא, מימש את המינוי). מספרים שרווזנמן וגבאי חתרו ללא לאות להחזיר את הרלב לאל־על. כשחזר הרלב, כמנכ"ל, זימן אותם מיד. הוא הודיע להם שסיימו את תפקידם וביקש מהם לפרוש.

כשהתפטר אברהם שביט, בנובמבר 1981, הועלה שמו של הרלב לתפקיד המנכ"ל. בראיון איתו אמר: "בחברת תעופה, כמו בכל חברה וארגון, לא יתכן ששניים ינהלו. או שהיושב־ראש הוא המנהל הפעיל, או שהמנהל הפעיל הוא מנכ"ל החברה".

כשהשר חיים קורפו העלה שוב את מועמדותו של הרלב למנכ"ל, קיימו העובדים דיון מיוחד. בפגישה עם היו"ר, נחמן פרל, הביעו את התנגדותם להרלב. הם טענו שהרלב כבר שימש מנכ"ל בפועל ונכשל בתחום יחסי אנוש.

אחרי השביתה הגדולה של אל־על (בסוף '82) שנמשכה ארבעה חודשים, מינה שר התחבורה את הרלב למנכ"ל. החברה יצאה מהשביתה כמצב של פירוק זמני עם הרלב כמנכ"ל ועו"ד עמרם בלום כמפרק זמני מטעם בית־המשפט. עוד לפני הטיסה הראשונה של "אל־על החדשה", בינואר '83, הוצא צו בבית־המשפט המחוזי בירושלים. הצו הורה להפעיל את החברה, אם יהיה צורך בכך, ע"י טייסים שאינם מבין עובדי החברה, ואישר פיטורין (ללא תשלום פיצויים או הודעה מוקדמת וללא צורך בהסכמת איגוד העובדים) לכל טייס שיסרב להטיס את מטוסי החברה על־פי ההסכם.

"אינני יודע אם אפשר לקחת את המודל של פרשת 'אל־על' למיגזרים ונושאים אחרים בארץ, אך נוצר בעקבותיו דבר אחד שהוא חשוב למדינה: חלק גדול מהעובדים בישראל נמצאים עתה בתהליך של הבנה שאפשר גם אחרת, ולא תמיד חייב להיווצר מצב של אנרכיה ביחסי עבודה". מלים אלה אמר רפי הרלב, אז, בתחילת פעילותה המחודשת של אל־על. היום מרבים עובדים על יחסי העבודה בחברה בדיוק במונחים אלה: "אנרכיה", "חוסר הבנה", "נתק מוחלט" "חוסר תקשורת".

יצחק גונן: "האיש הזה הגיע לאל־על וזכה לאמינות אדירה. מלה של רפי היתה סלע. ואז הוא התחיל לקרקע את האמינות שלו". קצין בכיר בחיל האוויר: "הוא סולד מגילויי חיבה מופגנים. אבל יש בו הגינות. הוא לא ישקר כמצח נחושה". בצלאל עופר: "הוא החזיק את החברה כאילו היתה בונקר, גם בקליטת עובדים וגם במשמעת עבודה. נכון שבצורה אחרת לא ניתן היה להרים אותה מהריסותיה, אבל מתחת למטריית המפרק היה צריך לבנות מערכת יחסי עבודה נורמליים".

יצחק גונן: "בצבא מקובל שכאשר כובשים יעד, בהתחלה יורים לכל עבר ולא מאפשרים לאויב להרים את הראש, אבל עם הזמן צריכים לתת לאוכלוסייה המקומית לחיות. רפי הרלב מתנהג כמי שעדיין כובש את העמדה".

בני פלד: "הוא נוקשה, תקיף ולא יודע חלטולים. והוא הצליח להביא את החברה לדפוק כמו שעון. אם בדרך למטרה פגע באגו של כמה טייסים זקנים – אז מה?"

עובד אל־על לשעבר: "הוא איש נוקם ונוטר. כשיש לו סטיגמה על מישהו, הוא לא יירד ממנה לעולם".

קצין בכיר בחיל האוויר: "אין לו נקיפות מצפון, אין לו רחמים".

בסיום השנה הראשונה לפעילותה המחודשת של אל־על תחת ידיו של הרלב, הציגה החברה לראשונה מאזן חיובי. אל־על סיימה את פעילותה ברווח תפעולי של 1.6 מליון דולר, לפני הוצאות מימון. השנה, השנה החמישית לפעילות, עומדת החברה על רווח תיפעולי של 15.2 מליון דולר.

בצלאל עופר: "ההבראה של חברת אל־על היא באמת לזכותו. אבל החברה נסגרה בגלל יחסי עבודה. זו סכינה עוד מנכ"ל שלא מסתובב ב'לייין' בערב חג לברך 'חג שמח' לעובדים"?

שכיר חברה לשעבר: "הוא עושה 'ארוחות מנכ"ל' ומזמין בכל פעם עובד מצטיין אחר. זה עולה לו בסיס, הוא הרי לא מסוגל להיות נחמד ולנהל 'שיחות רכות'. הוא מסוגל לזרוק מנהל מישיבה כי לא הכין עבודה לדיון, וזה קרה יותר מפעם אחת. להיכנס אליו לפגישה זה מקסיא. משתק. אם צריך להכין מערך ישיבה, מרוב פחד מכינים את החומר כדייקנות־יתר, ויוצא ההפך ממה שהוא רצה. הוא רוצה תמצית התמצית. דיוק. ואז הוא פשוט זורק אותך מהחדר לעשות את זה שוב".

"הפרדוקס", אומר לי מישהו שעסק בעבר ביחסי־הציבור של החברה, "שאנשים שונאים אותו, שונאים את השיטה – והחברה הולכת קדימה. גם אנשים ששונאים אותו יודו בשקט שהוא מנהל מעולה".

אבל מעט מאוד מעובדי החברה מוכנים לדבר. "גם אם אתראיין בעילום שם", אומר לי טייס, "יתכן שהוא יוכל להבין מתוך הדברים שזה אני, ויקרא לי אליו".

ע, אז מה?

"זה לא נעים".

טייס שהסכים להתראיין, ישב למעלה משעה דיבר. לאחר־מכן ביקש שלא אפרסם מלה שמא הרלב יזהה אותו.

גם יצחק גונן מוכן להודות שהרלב שיקם את אל־על, אבל יסתייג ויזכיר שמחירי הדלק שירדו עזרו לו, וגם תנועת תיירות ערה. "יתכן שאם היה מקבל יותר טייסים ומפתח את החברה, היה מגיע לרווח גבוה יותר גדול. ואסור לשכוח שהפלא הזה נעוץ בנכסים העבות של המפרק".

בני פלד: "הרלב היה חייל למופת. ישר, החלטי, תקיף. לא מאלה שמסתובבים בקוקטיילים ומחייכים. נכון, יש בו רישעות מסויימת, אבל זה רק לצורך מילוי תפקידו".

"זה נכון, יאשר כתב לענייני תעופה. "צריך לזכור שהניהול של אל־על הוא ניהול עם מפרק ובית־משפט. הרלב עדיין לא נבחן כמנכ"ל של חברה נורמלית. היום אין עליו פיקוח. הוא מדווח רק לשר התחבורה ולמפרק. תאורטית, עובד שלא מוצאת חן בעיניו התסרוקת שלו, הרלב יכול לזרוק אותו. ואין מעליו מועצת מנהלים, אין מי שיבדוק על מה הוא מוציא את הכסף, אין מישהו שישב לו על הראש".

בצלאל עופר: "פירוק בא לנסות ולתקן בעיות כלכליות ויחסי עבודה. אבל יחסי העבודה רק יותר גרועים. כל דבר קטן שקורה, הרלב מיד רץ לבית־משפט. השופט כבר צוחק. הוא אומר שזה נהפך בית־דין לעבודה לאל־על".

יצחק גונן: "אולי הדיווחים של הרלב לשר התחבורה הם אמת, אבל לא כל האמת. זה דיווח מגמתי מאוד. ואנחנו יודעים זאת מתוך כל מיני הכרזות של השר".

השר חיים קורפו: "אני סבור שהרלב מדווח לי דיווח מלא. לא תמיד הוא מעודכן באינפורמציה. לפעמים אני שואל שאלה והאינפורמציה לא מרוייקת. אבל זה מיד בא על תיקונו". כן, קורפו מכיר את בעיית התקשורת הקיימת באל־על בין ההנהלה לעובדים. "לפעמים הרלב נראה ונשמע קצר־רוח, אבל אין לי ספק שזה משום שהתפיסה והקליטה שלו מהירות וטובות, ונראה לו בזבוז זמן לעסוק בדברים שמסביב כשהדבר העיקרי כבר מובן לו".

חיים הברפלד, יו"ר האגף לאיגוד מקצועי בהסתדרות: "הרלב סומך ומסתמך על עוזרים וראשי אגפים שלא תמיד יודעים להעביר את המציאות מהשטח – אליו. היום קיים ניכור בין המנכ"ל לכל קבוצות העובדים. ו'תרומה' גדולה לכך יש לכל העוזרים שלו שנותנים לו עצות שאינן נכונות".

הרלב הוא מנהל קשוח שאינו קורא את המפה, סבור הברפלד. "נדמה לו שמה שהוא קובע בחדר שלו – אלה דברים שהעובדים שלו יקבלו כמובנים מאליהם. אין קומוניקציה בינו לבין המערכת המפעילה את החברה בכל הרמות, מתא הטייס ועד אחרון העובדים. הוא מתנהג כמו אלוף, כמו רס"ר". הרלב סבר שהוא מבין את הטייסים. שהם מבינים אותו. "היום הוא מודה שהוא טעה. הוא בנה לעצמו מפת קרב מבלי שלקח בחשבון שיש לו גם יריב. שצריך להגיע להסכמות רחבות עד כמה שניתן עם הצד השני".

הרלב הצליח לחתום על הסכם עבודה רק עם עובדי הקרקע. הטייסים לא חתומים על הסכם. גם לא על ההסכם שנחתם ב־'83, עם חידוש פעילותה של החברה. חתומה עליו ההסתדרות, שמוסמכת להתחייב בשם הטייסים. במשך חמש השנים האחרונות היו נקודות מחלוקת שונות שהפריעו לחתימה. דרישה לתוספת שכר, קידום קצינים ראשונים לקברניטות, דרישת ההנהלה לביטול הציוות הכפול בטיסות לניו־יורק וקבלת טייסים חדשים בתנאי השכר הקיימים. היום נשארה עוד נקודה אחת שבגינה הטייסים אינם מסכימים לחתום: הם שואפים להעלות את גיל הפרישה ל־65. הרלב מתנגד. הוא מבקש להשאיר את גיל הפרישה כפי שנהוג בכל חברות התעופה בעולם – 60.

בצלאל עופר: "זה אבסורד. בגיל 59 ו־364 יום, מותר לבן־אדם להטיס ג'מבו, ולמחרת כבר לא? וחוץ

(המשך בעמוד 47)

הרלב הוא לא היהודי הכי חברותי

"ל הגיד שרפי הרלב הוא היהודי הכי חברותי שאתה פוגש ומיד מזמינו לכוס תה – זה לא הייתי אומר. הוא מנהל מעולה, ישר כמו סרגל, מבין עניין ואי־אפשר למרוח אותו. אבל יש לו בעייה בתקשורת עם אנשים" – אומר אברהם ("בומה") שביט, לשעבר יו"ר מועצת המנהלים של אל־על.

כאשר נתמנה שביט לתפקידו באל־על בנובמבר 1979, היה רפי הרלב מ"מ למנכ"ל החברה. "בומה" טוען כי בעיית החברה אז היתה המסחר והשיווק. הוא רצה למנות את יצחק שנדר, לימים מנכ"ל החברה, לסמנכ"ל למסחר, בהיותו איש מסחר. הרלב אמר: "או אני או הוא", ו"בומה" אומר על כך: "ניקוחים כאלה אני לא קונה, ולכן נשארתי ללא מנכ"ל ומיניתי את שנדר".

שביט סבור שמינויו של הרלב למנכ"ל אחרי השביתה הגדולה היה מינוי האיש הנכון במקום ובזמן הנכונים: "כשרפי בא, הוא קיבל אל־על מסואבת עד קצה השורש של חוט השדרה שלה. חברה רקובה. הרלב ניקה – ועל כך חייבים לתת לו קרדיט. הוא ישר בצורה בלתי רגילה ולא בנוי לתמרונים ולתרגילים המעוותים של חברי הוועדים, כי הוא פשוט מבין עניין".

בומה שביט: "הוא פשוט מבין עניין"

שביט מסכים שחיין של הרלב כמנכ"ל נוחים יחסית עם מפרק, "אבל גם לנהל כך צריך לדעת". לדעת שביט, חברה ציבורית אסור לה להתקיים תקופה כה ארוכה בלי דירקטוריון, ו"צריך לגמור עם הפירוק, אבל קולות האימים הנשמעים מלמטה מצדיקים את דרכי ניהולו של רפי, שכן אחרת נתחזר לאל־על הישנה".

דן ארקין

קשה להיות ערבי־ישראלי

מישהו זיהה אותו על מידרכה ביפו, ובהינף מיקרופון אחד שלף אותו בחזרה מאפלולית השיכחה למרכז התודעה התיקשורתית. ריפעת טורק. פעם כוכב כדורגל, היום ערבי־ישראלי שמתחבט בשאלות של זהות והזדהות, קיפוח ואפליה, נאמנות למדינה מול נאמנות למשפחה. "מה רוצים, שאני אגיד תודה רבה שהורגים את המשפחה שלי בעזה?" ולמרות הכל, בסופו של חשבון הוא אופטימי, מטפח ניצני שלום.

מאת אבי מורגנשטרן · צילם: עדי אבישי ·

האמת שריפעת (ג'ימי) טורק לא תיכנן לשוב למודעות הציבור דרך מידרכות יפו. בתקופה האחרונה שקע באיזור הדימדומים של הפופולריות. אחרי שנים שבהן כיכב בכותרות ראשיות במדורי הספורט, אחרי שלכש בגאווה את מדי הנבחרת הלאומית, החלה הנפילה הספורטיבית של נער הפלא היפואי שהיה גם לגאוות הערבים בישראל. פציעה טורדנית, חוסר מזל, בעיות עם שחקנים בקבוצת הפועל ירושלים, כל אלה שלחו את טורק לחופשה מאונס.

למי שלא עקב אחריו בזכוכית מגדלת, נרמה שטורק כבר למעשה בבחינת משהו מהעבר. הוא החל לאמן את קבוצת הכדורגל של הפועל צעירי יפו שממוקמת אי שם בליגה הרביעית. מ־20 אלף איש שהיו מריעים לו מדי שבת ירד המינון של טורק לכמה עשרות, וגם זה במקרה הטוב.

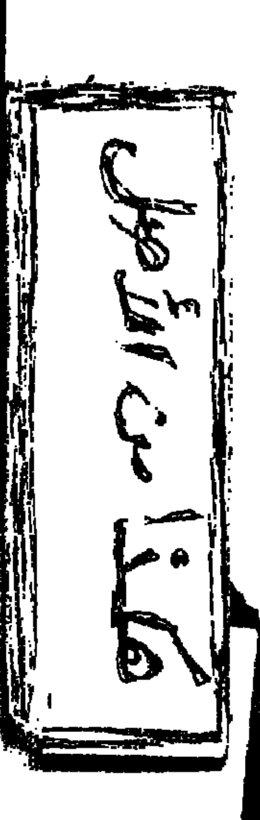
ואז, לפתע פתאום, ללא שום התראה מוקדמת, הוא נראה שוב על המסך הקטן. לא, הוא לא בעט בעיטת תותח מפורסמת שקרעה את הרשת, וגם לא עשה "גליץ'" גברי, לתקל את חלוצי היריב. טורק עמד מול פני האומה ודיבר על אחיו המדוכאים בשטחים, המוכים בידי חיילים ושוטרים ישראלים. הוא כאב את כאבם ודאג לשלומם. הוא אמנם ערבי ישראלי, אבל הם נקראים בפיו, אחים. כי הם אחיו.

בתיקשורת המקומית נראתה ההפגנה ביפו אחרת. מילא שמפגינים ביהודה, בשומרון ובעזה. מילא ששוברים עצמות ומכים בכפרים רחוקים ובמחנות פליטים, אבל כאן ביפו? בלב־ליבה של מדינת ישראל יוצאים להפגין ולפגוע ביהודים שחיים איתם כרו קיום? היה מי שמיהר לנצל את העובדה הזו כדי לנפנף לכולם שערבי, אסור לסמוך עליו. ברגע שרק תהיה לו אפשרות, הוא יקום עליך.

לטורק יש, מתברר, גירסה הרבה פחות דרמטית וסוערת להפגנה שהתרחשה בין הפיסטוקים של האחים חאג' כחיל, לחומוס של גן תמר. כדי שלא יהיו שום ספקות, הוא מוביל אותי מהסלון לחדר השינה, ושם שולף את קלטת הווידאו ומכניס למכשיר. תיעוד של הטלוויזיה הישראלית. תמונות של כמה עשרות ילדים מתגודדים ושרים. ברקע שוטרים עם אלות.

"לכולנו ביפו יש קרובים בעזה ובגדה, שפעם גרו ביפו וברחו לשם בשנת 48. כל יום אתה שומע זה נהרג, זה נפצע. אתה משתגע. חיילים הורגים אנשים כמו בציד יונים. לא יתכן שמישהו מגוש קטיף יכנס

(המשך בעמוד 19)

קשה להיות ערבי־ישראלי

(המשך מעמוד 17)

...ניית, יהרוג מישהו ואחר כך יצא חופשי עם ערבות ...נית. הבן אדם חשוד ברצח ומוציאים אותו בערבות? ...ם לערבים היו מאפשרים לצאת ככה? פה חייל יורה ...מישהו שתולה כביסה, שם חייל יורה בילדה שזורקת ...בן. ופה, על סטירה שערבי נותן, הוא מועמד ...לדין. אתה מרגיש שאין צדק במדינה".

איך הגעת להפגנה?

"שמעתי שמתכננים משהו אבל לא יחסתי לזה ...חשיבות. כשחזרתי מהמכון כושר שבו אני מתאמן מרי... ...ם, ראיתי ברחוב יפת, ילדים וילדות עומדים ושרים ...מה בכית. העיקר שהם לא צריכים ללכת לבית הספר. ...יתה קצת משטרה אבל לא קרה שום דבר מיוחד. ...שאלתי, מה קורה פה בדיוק? אמרו לי, מה אתה לא ...מעניינים. אמרתי ששמעתי שתהיה הפגנה, אבל לא ...ידעתי בדיוק מה יהיה. בקיצור, לא היתה התפרעות או ...מכה, ופתאום התחילו להגיע כוחות גדולים של ...משטרה. ענו מכוניות והילדים כנראה זרקו כמה ...אבנים קטנות.

ו היתה הפעם ראשונה ב־200 השנים האחרונות שהערבים ביפו יוצאים להפגין. הרי בירושלים הרתיים שורפים מכוניות, מרביצים למשמר הגבול והורסים תחנות אוטובוס. להם יש כח. אף אחד לא מתקרב לדתיים. ...להם מותר לדרוך על הראש. לעשות מה שרוצים. ...לנו אין כח ואין מי שיגן עלינו.

"התחילה מהומה. שוטרים רדפו אחרי נערים ...ימשו להם את הצורה. סתם. הם לא עשו כלום אבל ...קיבו אותם מכות. אחד מהנערים פנה לשוטרים ...ושאל אותם, למה אתם עושים את זה? לא עברה שניה ...והרביצו לו אלה בראש ופתחו לו את הראש. היו ...צריכים לעשות לו 10 תפרים. על הדתיים משפריצים ...מים, עלינו יורים כדורי גומי, גז מדמיע ושוברים ...עצמות. ראיתי שמרביצים למישהו מכות רצח אבל לא ...התערבתי. איש משמר הגבול חיכה לתזוזה הכי קטנה

> "פה חייל יורה במישהי שתולה כביסה, שם חייל יורה בילדה שזורקת אבן. ופה, על סטירה שערבי נותן, הוא מועמד לדין. אתה מרגיש שאין צדק במדינה"

...כדי שאני אתן לו את ההזדמנות להרביץ גם לי. ...לא היתה הפגנה מאורגנת. אפילו שלטים לא היו ...שם. התגודדו כמה ילדים והיה איזה בחור ליצן ...שר, ושר. במקום לתת לעניין הזה לעבור ...הביאו שוטרים, ואז כשהילדים ראו שיש עניין, ...השאלה המקומה".

טורק עצמו אמר כמה מילים בטלוויזיה על הקשר ...שלו לאחיו הערבים בשטחים. ברחוב הישראלי קמו ...קולות שכינו אותו בוגד, אש"פיסט ועוד ...שמות שטורק גדל עליהן בעבר.

"באו אלי מ'מבט לחדשות' ושאלו אותי אם אני ...מזדהה עם האחים שלי בשטחים. אמרתי בטח. מה ...חשבו, שאני אשב בחיבוק ידיים ואומר 'יופי, תרביצו ...להם'. אני לא יכול להתנתק מהם ואני גם לא רוצה. זו ...המשפחה, זה העם שלי", אומר טורק. "כמובן שהיו ...אנשים שזה לא בדיוק מצא חן בעיניהם והם התחילו ...לקרוא לי אש"פיסט ודברים כאלה, אבל היו גם חבר'ה טובים, שאמרו לי שהייתי על־הכפאק ואמרתי את מה שצריך.

"יש כאלה שאמרו שהפועל תל אביב והמדינה נתנו לי הכל ועכשיו הכנסתי להם סכין בגב. אז שידעו שלא שמתי לאף אחד סכין בגב. תשעים אחוז מהחברים שלי יהודים, אבל הגיע הזמן שכולם ידעו שמקפחים אותנו. מה רוצים, שאני אגיד תודה רבה שהורגים את המשפחה שלי בעזה? מה חשבו, שאני אגיד מה שבני שליטא אמר, שיהרגו 50 ערבים? זה רק מראה איזה רמה יש למי שיושבים בכנסת. כשאני שומע שמענים אסיר ציון תאמין לי שזה כואב לי. אני לא אומר את זה בשביל הפוזה. אבל בא איזה חבר כנסת, ומתייחס לערבים כמו סחורה ליגה ז'. פשוט לירות בהם חופשי. לא סתם המצב הולך ומחמיר. בגלל התבטאויות של פנאטים כאלה הגענו למצב מחריד כזה. שליטא יושב לו על הכסא מקבל את המשכורת, אז מה אכפת לו להרביץ איזה ביטוי, להראות שהוא גבר".

ג'ימי טורק, סינדרלה יפואית. ילד שבעט בכדורגל עשוי מסמרטוטים. שיחק בליגה ב', עד שמישהו גילה אותו בגיל 16 ומשהו, והעביר אותו להפועל תל אביב. בגיל 18 לבש את מדי הבוגרים של האדומים מבית ברנר. טורק שהיה אז הערבי הראשון שדרך על אדמת הליגה הלאומית, חכה לקבלת פנים קולנית ביותר מהקהל היהודי. בכל פעם שעלה למגרש מיד היתה קמה הטריבונה והקונצרט היה מתחיל. "אש"פיסט, מניאק, מחבל, ערפאת, ערבי מלוכלך, לך תשחק בלבנון, חבלן". והרשימה עדיין לא סגורה.

גם משחקני היריב שמע לא פעם את אותם דברים. זו היתה הדרך להקניט ולעצור אותו. פעם, כששיחק מול בית"ר ירושלים בימק"א, בסמיכות לפרשת הפיגוע בראשי הערים בגדה, צעקו לעברו אוהדי בית"ר, "שיחתכו לך את הרגליים כמו לבאסם שקעה". בדקה ה־90 נפסקה להפועל־תל אביב בעיטת עונשין. ירושלים הוליכה 1־0. טורק ביקש מאלוהים שיעזור לו לסתום את הפה של התוליגנים. כנראה שאלוהים מבין גם ערבית. "שמו מולי חומה. בעטתי פצצה שנכנסה פנימה. רצתי לעבר הקהל שקילל אותי והרמתי ידיים של מנצח".

אבל למרות כל החיסון, זכור מקרה אחד שבו טורק פשוט נשבר לרסיסים. ב־1975, לאחר התקפת הרמים על מלון "סבוי", שיחקה הפועל תל אביב מול מכבי נתניה. חיים בר, מהבלמים הקשוחים בליגה, היה השומר האישי של טורק באותו משחק. "הרצח במלון כאב לי כמו לכל ישראלי", אומר טורק "הייתי אז בן 18. בר נצמד אלי כל המשחק ופתאום הוא בעט לי בבטן. שאלתי אותו, למה אתה עושה לי את זה? בר ענה: 'יא חבלן, רוצח, היית צריך להיות בסבוי, וגם אותך היו מחסלים'. לא ידעתי איפה אני נמצא. בכיתי כל המחצית. הרגשתי שאני הולך למות. במחצית, רצתי לחדר ההלבשה ופשוט התמוטטתי. בכיתי כמו ילד על הרצפה. לא יכולתי להבין מה הוא רוצה ממני. באו אלי שחקנים ואנשים מההנהלה, והסבירו לי שהדרך היחידה לסתום לו ולכמותו את הפה, היא רק להמשיך ולשחק כמו שאני יודע. מאז התחשלתי לאט לאט. זה פחות ופחות הפריע לי".

בכדורגל הישראלי המשיכו להדביק לטורק כשלונות וביטויים של עוכר מדינה. גם כשלבש את המדים הלאומיים. כך למשל, כשחזרה הנבחרת ב־1985 עם הזנב בין הרגליים מהמשימה באוקיאניה, החליט שלמה קירט שהנבחרת כשלה בגלל ערבים כמו ארמלי וטורק, שלא נלחמו בשביל הדגל. "כששיחקתי בנבחרת נתתי את הנשמה, יותר מכל אחד אחר. לא שיחקתי בשביל הערבים, אלא בשביל המדינה כולה. אני מצייג סמל, חולצה. במסע הכל היה בסדר. אנחנו חוזרים ופתאום יוצא איזה חכם גדול עם הצהרה כזו. אני מרחם עליו".

ם כשעבר להפועל ירושלים, באמצע עונת 84־'85, לא רווה טורק נחת בזכות מוצאו. בעת שהיה עם הנבחרת במסע בחו"ל, ראיין כתב מקומי בירושלים את כוכבי הקבוצה מישל ריין ויואב בסון, על החיים בצוותא עם טורק. "גם הם חכמים גדולים. אמרו לכתב, צריך להרוג את כל הערבים או לזרוק אותם מהארץ". את זה טורק שמע בחו"ל. כשחזר לארץ, זכתה הקבוצה בשבעה נצחונות רצופים.

לטורק שיחק המזל. הוא אחד שהצליח להתרומם מעל הסימטאות העזובות של יפו, מעל הרחובות המזוהמים והמוזנחים. הכדורגל היה מפלט וקרש

(המשך בעמוד 38)

טורק: "אני שונא קומוניסטים, אבל ברור לי שגם המערך לא עשה כלום למעננו"

> "כשאני שומע שמענים אסיר ציון תאמין לי שזה כואב לי. אני לא אומר את זה בשביל הפוזה. אבל בא איזה חבר כנסת, ומתייחס לערבים כמו סחורה ליגה ז'. פשוט לירות בהם חופשי. לא סתם המצב הולך ומחמיר. בגלל התבטאויות של פנאטים הגענו למצב מחריד כזה"

יהונתן גפן

הימנון ודגל

לפני מיפגש ה"סופרבול" האמריקני ההיסטורי מס' 22, הראו לנו האמריקנים שוב מה הם יודעים כשמדובר בהצגות ספקטאקל מלאות המצאות טכניות, ותפאורה שתמיד גונבת [illegible] את ההצגה.

ואמנם, לפני שטובי המוחות עלו על המגרש [illegible] זה בזה לתפארת ארצות־הברית, ראינו, [illegible] את הדגל האמריקני פרוש על הדשא [illegible] וכשהמצלמה התקרבה אליו, כפי שבדרך כלל [illegible], ראינו שהדגל מורכב מעשרות אלפי [illegible] צבועים אדום, לבן וכחול. ליד מרבד הבלונים [illegible] המנצח הנודע הרב אלפרט, ותקע בחצוצרה שלו את ההימנון האמריקני. כשהרב אלפרט גמר לחצרץ, [illegible] הרב התיישב, והבלונים פרחו באוויר כיונים [illegible].

ואני חשבתי שאולי סוף־סוף מראים לנו את [illegible] הגדולה מכולן: הדגל הוא בלונים [illegible] והימנון זה משהו שאפשר לתקוע. גוד בלאס [illegible], טקס מרהיב, ואין שום סיבה שלא נעתיק גם את המנגנון הזה מבית האמיצים לביתנו הרעוע [illegible], העמוס הימנונים נרגשים, ומרוב דגלים [illegible] את השלום.

מחאה בודדת

אני מכיר מושבניק אחד, ממלח הארץ הזאת, שהשתתף בכל המלחמות שהמדינה הציעה לו, ולא החסיר אפילו יום מילואים אחד. בגיל ארבעים ואחת, ביחידה קרבית, הוא לא [illegible] לשמוע על לעזוב את הפלוגה ולמצוא לו שרות [illegible] קל יותר. הוא חבר יקר שלי, ואינני מתכוון [illegible] את שמו. הוא גם בוודאי מאוד לא יאהב את [illegible] שאני כותב עליו. הוא גם צנוע, נוסף לכל. [illegible] לא נרדם בגלל מה שקורה בשטחים, בגלל [illegible] המכים, בגלל המנהיגים העיוורים. פעם [illegible] שמצבה של המדינה הזאת משפיל אותו עד [illegible] ידידה, ואם הוא עוזב אותנו, אפשר לומר [illegible] עוזבת אותנו.

לפני עשרה ימים הוא קיבל צו גיוס להתייצבות [illegible], והוא ביקש ראיון מס־פא. הוא לא מתכוון [illegible] הפעם הזאת. "זה בסך הכל תרגיל על יד [illegible], אנחנו לא הולכים להרביץ לאף אחד, אבל [illegible] שאני יכול לעשות. זאת הצעקה שלי. אני הולך [illegible] שלי ואומר לו – 'עד כאן, יותר אני לא [illegible]' שישים אותי בכלא אם הוא רוצה, שיעשה לי [illegible] בראש שלו, אבל זאת הדרך היחידה שלי להביע [illegible] מה שקורה פה. ותאמין לי שכואב לי [illegible] אני אוהב את הפלוגה, ועד היום לא החסרתי יום, [illegible] אין לי דרך אחרת. אני לא איש־דוח, אין לי כסף [illegible] בעיתון, אני לא תנועה, אני בן־אדם פשוט, [illegible] לא יכול להתבייש יותר."

הנה קליפ לצה"ל

חשבתי על זה ששום זמר שמכבד את עצמו, שלא לדבר על זמרת השנה, לעולם לא יעזו שמישהו סתם יצלם אותם שרים להנאתם או [illegible] הרחב. כל בר דעת יודע שזמר שיוצא [illegible] קודם־כל עושה לו קליפ. הזמר לובש את מיטב מחלצותיו, תולה כמה דוגמניות על התיקרה, מרביץ קצת עשן, מתחלק לארבע, מתרבה על המסך לארבעה ראשים שונים של עצמו, וכן הלאה, שהרי אינסוף לנפלאות הטכניקה הקליפית.

בעקבות הקליפ של הזמר, אנחנו לא רואים אותו, אלא את מי שהוא היה רוצה להיות. אם מדובר בזמר שהוא בסך הכל גמד ערמומי, מקריח ווייפן ללא־תקנה, הרי שבעזרת תשריר השירות שמכינה חברת התקליטים למענו (ויש אומרים – לכבודו), מקבל הקהל את הזמר שלו גבוה, שר עמוק ומסולסל, תולה דוגמניות, וכשצריך – גם מתרבה או מתחלק לארבע, או מכסה את עצמו בעשן לטובת הפזמון החוזר.

ומה שטוב לצבא הזמרים והזמרות, טוב גם לצבא הגנה לישראל. יקום קצין החינוך, ויגייס לכוחות המילואים שלו במאים וצלמים, שיציגו לנו את צה"ל כפי שהוא היה רוצה להיות. הבה ונעשה לנו קליפ צבאי שיציג אותנו כמו שצריך, ונשלח אותו לכל התחנות העוינות בכל המדינות המגונות שמציגות אותנו כמו שאנחנו, דבר שעלול להזיק לנו מאוד.

דוגמאות לקליפים צבאיים מוצלחים:

החייל עומד עם אלה. השבאב עושים מדורה. החייל ניגש ושם את האלה שלו באש. שותה קפה עם מקומיים. קאט.
ערביה זקנה מתקרבת אל החייל העברי הצעיר שזורק רימון גז. הרימון נפתח ויוצאת ממנו יונה לבנה ששרה: "אני והסכתא ישבנו בצוותא ליד טאייר שרוף בחצר." קאט.
יצחק רבין מדבר מהר, אומר שהוא נורא מצטער על מה שקרה, וכן, הוא יודע שהוא עשה שגיאה, והוא הולך לטפל בעצמו באיגוד האנאליסטים האנונימיים והכל יהיה יהיה בסדר, תסמכו עליו. קאט.
אריק שרון, בעזרת הטכניקה של החזרת הסרט לאחור, יוצא מהבית שלו בעיר העתיקה, חוזר לחווה, חוזר ללבנון, חוזר ל־101, וכן הלאה, עד שהוא מגיע לדרגת ילד שמנמן, חביב ומופנם בכפר מל"ל. קאט.
גלשן בשמים כחולים. על הגלשן תלוייה דוגמנית עם ראש אינדיאני ותחת מקומי. הש.ג. צועק לה לשמיים: "את באה מאהבה?" והיא צועקת בחזרה: "לא, אני ממחנה בלטה!". קאט.
אניית המגורשים מגיעה לנמל חיפה. מושמעים הימנונים. יצחק שמיר ניגש לזקן המגורשים, לוחץ את ידו, אומר: "אהלן וסהלן, כולנו היינו פעם מגורשים, ויש מקום לשני עמים מגורשים במדינה המגרשת הזאת."
אחרי שהוא אומר את זה, הוא פתאום נהיה גבוה באופן מדהים. ילדים פלשתינאים ניגשים אליו, נושקים לשפמו ומגישים לו אבנים קטנות שנהפכות לפתע לצמח "היהודי הנודד".
קאט.
וכן הלאה. קאט.
וכן הלאה. קאט.
קאט דה בולשיט. קאט.

עוד לא הכל אבוד פה, אחים לנשק. עדיין אפשר לעשות פה קליפים נפלאים. הבא נרתם כולנו כבמאי אחד, ונפיק את תדמיתנו לעולם הרחב. נבליט את החיובי, נרגיש את המשותף, ונראה לעולם־כולו־נגדנו, בפעם הראשונה בהיסטוריה של הקולנוע, נאבוטים שרים. ■

"הנאנסת מהדרום" שנתיים אחרי

בחורה צעירה נוסעת הביתה בטרמפ, כמעט טרמפ אל המוות. "החיילת מהדרום" כינו אותה בתיקשורת. הוא אנס אותה. אחר כך ירה יריה אחת באוויר, יריה שניה בראשה. החיים לגביה מתחלקים ל"לפני המקרה" ו"אחרי המקרה". ואחריו פירושו נכות, סיוטי לילה, התקפי זעם ואהבת נפש לחברתה, שרה זלצרמן. "שלא תעז להשוות מישהו אל שרה. שרה יש רק אחת". ידידות מופלאה שצמחה מתוך טרגדיה.

מאת עמוס לבב

האונס. "השיקום שלי ייגמר רק כשיתפסו את האיש שעשה לי את זה". איור: אלדד זקוביץ

זה סיפור של ידידות מופלאה, שנולדה מתוך טרגדיה נוראה. לפני יותר משנתיים הזדעזעה המדינה בגלל אשה צעירה. "החיילת מהדרום", כינו אותה בעיתונים. היא היתה הקורבן היחיד של האנס מהדרום, שנותרה בחיים. על סף המוות, היא נאבקה וחזרה בעקשנות חזרה לעולם החיים. הרופאים הגדירו אותה "נס רפואי". תמונה אחת נחרטה בזיכרונה: אקדח מול הפנים, יריה אחת באוויר ויריה שניה ישר בראשה. הכדור התפוצץ לה בראש. היום היא משותקת חלקית, נכה ב־51 אחוזים. היא סובלת מסיוטי לילה, מהתקפים דומים לאלה הנגרמים כמחלת האפילפסיה. שתי מלוות צמודות אליה רוב שעות היממה. היא מנסה לארגן את חייה, וזה קשה. קשה מאוד. היא מקבלת התקפי זעם, אבל מסרבת ללכת לפסיכיאטר כי "הם כולם מחסטי מוחין". והיא אוהבת את שרה זלצרמן חברתה אהבת נפש, אהבת בת לאמה. "שרה היא זו שהצילה אותי מהידרדרות נוראית", היא אומרת.

"החיילת מהדרום". בחורה חיננית, קצוצת שיער, רזה ונמרצת. נשה כבכסית ממש למקום. הצליעה שלה כמעט אינה מורגשת. "אינני אותה נערה", היא מסכימה. "חיי השתנו לחלוטין, חוג ידידי התחלף לגמרי. אני גם חושבת אחרת על החיים, לא נותנת אמון באיש, חוץ מאשר בשרה, כמובן. חושבת גם על העתיד: מה אעשה, מה יהיה עליי?"

יש לה עובדת שיקום נהדרת, היא אומרת. משרד הבטחון העמיד לרשותה מלוות צמודות ומשלם את שכר הדירה שלה בנוסף לתמלוגים חודשיים. בכל זאת, "החיילת מהדרום" כועסת. "אינני יודעת בדיוק מה הן זכויותי", היא קובלת. "יש לי פגיעת ראש. אני צולעת. ווהם אומרים שלא מגיע לי רכב רפואי. משחקים עם אחוזי הנכות. יש לי התקפים. חושי מתערפלים. אינני רואה. אני נופלת. גופי מתעוות, אני מתעלפת ומקיאה".

"החיילת מהדרום" ("אני שונאת את הכינוי הזה") חיה על כדורים. היא מאוד לא מרוכזת, נוטה למצבי־רוח משתנים, שנעים בין דכאון לעליצות, הנראית כמבט ראשון מוגזמת, בלתי טבעית. עד היום היא סובלת מסיוטי לילה. היא מספרת שרופאי בית לוינשטיין רצו לאשפזה בבית־חולים לחולי נפש, והיא נאלצה להימלט משם, פשוט כך. מצבה היה חמור ביותר. אחרי שיצאה מכלל סכנה ונכנסה לקטגוריה של "נס רפואי", החל הקרב על נפשה. הרופאים כבר כמעט הרימו ידיים. ואז הופיעה בחייה שרה זלצרמן.

> "בכיתי בלילות. היו לי התפרצויות זעם. הייתי אלימה, הרבצתי, שברתי דברים. יום אחד הזמינו את הורי ואמרו להם שאין ברירה, צריך לסמם אותי ולשלוח אותי לבית משוגעים".

"שרה זו אמא שלי", היא אומרת בפשטות. ושרה קצת מבושה. "החיילת מהדרום" היא בת בית אצלה. היא התגוררה אצלה עד ששכרה דירה משלה.

קצה החוט של הקשר ביניהן נקשר לפני שנתיים. "החיילת מהדרום" היתה אז מאושפזת בבית לוינשטיין. אורח שני, מהוועד למען החייל ברעננה, לקח אותה לתצוגת אופנה, שם הכירה את שרה. "שרה התייסבה לידי, נתנה לי את המעיל שלה, כי היה שם קר", נזכרת "החיילת מהדרום" בפגישה הראשונה עם ידידתה.

שרה: "היתה לה קרחת, אבל היא בלטה מאוד ביופיה".

שתיים שותקות קצת. "לא, מה פתאום על המקרה! אף פעם איננו מדברות על המקרה. אינני שואלת שאלות", אומרת שרה. שרה זלצרמן, אשה באמצע שנות השלושים שלה, בעלת פרץ בלתי נדלה. "אני אף פעם לא שואלת את הבנים שאלות, מה שהם מספרים לי מרצונם – אני שומעת, לא חוקרת".

באותה תצוגת אופנה פגשה "החיילת" שתי מארגנות של תצוגות אופנה, ציפי עצמון ואילנה מרגלית. "החיילת" אוהבת מאוד תצוגות אופנה. פעם אפילו חלמה להיות בעצמה דוגמנית או מעצבת אופנה. למחרת התקשרה ציפי, הזמינה את "החיילת" לביתה, והוציאה אותה לתצוגות אופנה נוספות. חלף זמן ושרה התקשרה. היא באה לבקר את ה"חיילת" יחד עם מירב בגין, נכדתו הפצועה של מנחם בגין, ועם עוד חיילת שנפצעה במטווח.

"עד שיום אחד היא הבריזה אותי הביתה ליום שלם", צוחקת "החיילת" צחוק מתגלגל.

שרה: "הלכנו לחפש לה עבודה. בכל מקום נדחינו, בתירוצים שונים".

"החיילת": "אז במקום לחפש עבודה הלכנו לטייל כל היום. אכלנו במסעדה, באנו אל שרה הביתה, הכרתי את שלושת ילדיה – הקטנים יודעים שזה קרה לי כשנפלתי בשעור התעמלות – ואת ברוך, בעלה".

לא מיד הפכה "החיילת" לבת בית אצל משפחת זלצרמן. "הייתי במצב קשה בבית לוינשטיין", היא מספרת. "בכיתי בלילות. היו לי התפרצויות זעם. הייתי אלימה, הרבצתי, שברתי דברים. יום אחד הם הזמינו את הורי ואמרו להם שאין ברירה, צריך לסמם אותי ולשלוח אותי לבית משוגעים".

הורי "החיילת" סירבו. במשפחה עוד אחד־עשר אחים ואחיות. "החיילת" היא אחת משלישיה. אחריה באים תאומים. חמישה אחים נשואים, שניים בצבא. "החיילת" למדה בפנימיה חקלאית. אחר כך התגייסה לצה"ל, ו"טרמפ" אחד בדרום הארץ שינה את חייה מקצה אל קצה.

"ישבתי בבית", היא מתארת את התקופה שלאחר בית לוינשטיין, וזעמה שוב פורץ. "אחר כך נסעתי לקיבוץ, אל אחותי. היתה לי עובדת שיקום נהדרת, אבל משרד הבטחון ואגף השיקום שלו שיגעו לי עוד יותר את השכל. התקשרתי לשרה ועברתי לגור אצלה".

שרה ובעלה לא שאלו שאלות. פינו לה מקום בחדרה של בתם הילית, ו"החיילת" הפכה לבת בית אצלם. גם הילית לא שאלה שאלות. היום היא אומרת על "החיילת": "היא משגעת. יותר מאחות לי. היא בת בית פה".

את יודעת מה קרה לה?

הילית: "כן, אני יודעת איך היא נפצעה, אבל היא לא מדברת על זה, ואינני שואלת שאלות".

לא הפריע לך שהוריך הכניסו פתאום אדם זר לחדרך?

הילית: "היא לא זרה. כיף איתה. הכל אני עושה איתה. היא אחותי. מה פתאום זרה?"

"החיילת" אומרת ששרה היא־היא השיקום שלה. "מגיע לה כל הפירגון. אני קשורה אליה מאוד. היא עזרה לי המון. הוציאה אותי מבית החולים, לקחה אותי לביתה, יצאה איתי לבלות, אני מכירה את כל ידידי משפחת זלצרמן. כשבאו אורחים או כשיצאנו לחברים, הם אמרו: 'תכירו את הבת הבכורה שלנו'. היום אני גם עוזרת לה בעבודה".

שרה וברוך זלצרמן. אנשים מבוססים, אך לא מיליונרים. בעלי סוכנות "סונול" ומסעדה סינית בשם "טינג טינג". לא ותיקים או מקצוענים בתחום ההתנדבות והעזרה לנכים. הכל החל במקרה. באחד מימי מלחמת לבנון פגשו בידיד, שעשה את שירות המילואים שלו בבית לוינשטיין. הוא סיפר להם על הזעזוע שעובר עליו, כשהוא נפגש ב"מקרים" שם.

ברוך זלצרמן ביקר במקום, שב הביתה ואמר לאשתו: "מוכרחים לעזור לחיילים האלה". הם ביקשו להביא להם אוכל סיני, אך תקנות בית החולים אוסרות זאת. שרה וברוך החליטו להביא את הנכים למסעדה. אירגנו מכוניות – בתקופת מלחמה המתנדבים רבים – והביאו את הנכים למסעדה שלהם, לארוחת מלכים.

ההבדל בין שרה וברוך לבין האחרים הוא בהתמדה. מאז המלחמה ועד עצם היום הזה, מוציאה שרה את הנכים לבילוי שבועי. זה נהפך אצלה ל"פול טיים ג'וב". לוגיסטיקה עצומה. טלפונים, גיוס כלי רכב, מציאת מקומות אחרים שיסכימו לארח את הנכים. שרה גילתה, להפתעתה, שישנם עוד אנשים טובים שעוזרים לנכים בשקט, ללא פירסום וללא תמורה. ב"שיפודי התקווה" למשל, עורכים מידי שבוע שולחן לנכים. בשקט, בצנעה, בלי רעש וצילצולים. כל שבוע. אין אפס. שרה מביאה את הנכים, והשולחן במסעדה כבר ערוך ומוכן, ומלצרים עומדים עליהם לשרתם. שרה נכנסת כרוח סערה, דוחפת כסא גלגלים, מחלקת הוראות. קשה לעמוד בפני המרץ הזה, הכוח שבעשיה ללא שום תמורה, ללא שום מניע. "אולי היא סתם טובת לב", מציע אחד הנכים הסבר משלו.

היום "החיילת" עוזרת לה. היא – "הבעיית", "המתפרעת", ה"פסיכית", לא משה משרה זלצרמן. בבוקר היא מתייצבת באגף השיקום כמשוקמת, ואחר הצהריים באה לשם עם שרה כמשקמת. שרה עצמה מתקשה להסביר את הקשר הזה שנוצר בינה לבין "החיילת".

> "אולי בגלל שהיא אשה ואני אשה נקשרנו. היא משהו. היא מאוד הגונה, מאוד ישרה. היא חיה בלי חשבון, עד שאני כועסת עליה לפעמים. היא כל כך טובה. מוכנה רק לתת. מביאה מתנות לילדים בלי חשבון".

"אולי בגלל שהיא אשה ואני אשה"? היא מנסה להבין. "נקשרנו. היא מאוד הגונה, מאוד ישרה. היא משהו. היא חיה בלי חשבון, עד שאני כועסת עליה לפעמים. היא כל כך טובה. מוכנה רק לתת. מביאה מתנות לילדים בלי חשבון".

"החיילת" ניהלה את בית זלצרמן כשאביה של שרה נפטר. בזמן השבעה ערכה קניות, השיבה לטלפונים, עשתה הכל. והיא היתה אז רק בתחילת דרכה הארוכה לשיקום.

רק משרה היא מוכנה לשמוע דברי ביקורת. לא ממשפחתה, לא מהרופאים, לא מעובדי השיקום שלה. שרה חשה לפעמים ש"החיילת" רוצה להשיב גם לה, לענות בהתרסה, להעיז פנים, אך היא בולמת עצמה ברגע האחרון.

כפי "החיילת" ישנו גם הסבר לכך: "אני רואה מה שרה עושה למען האחרים. אני רואה הכל. איך היא מוציאה כספים מכיסה, איך היא נמצאת עם הצעירים המוגבלים האלה כל יום, בוקר וערב, מוציאה אותם ממיטותיהם כמעט בכוח, מוציאה אותם לבילוי, לראות קצת אורות של עיר, לשמוע קולות של בני אדם. היא מתמידה ומתמירה. מתמידה ותצי. ואינה מתעייפת".

סוף סוף מסתמנת שיגרה בחיי "החיילת". היא עדיין מתעוררת מאוחר מאוד בבוקר, בגלל סיוטי הלילה לדבריה, אך היא מתחילה לארגן את יומה, וזה דבר די חדש. בבוקר היא הולכת לבית הלוחם לפיזיותרפיה, אחר כך לשיקום בתל השומר, אחר כך לעוד שיקום בגבעתיים. בימים הקרובים תתחיל ללמוד אנגלית באופן פרטי. וחוץ מזה, היא מצאה תחביב. "בזמן האחרון ראיתי שזה לא זה, שמשעמם לי, אז נסעתי לחנות וקניתי מלא דברים של עבודות יד,

(המשך בעמוד הבא)

שרה זלצרמן, עם הנכים במסעדה – "לקרוא לה 'אמא' נשמע קצת יכנאי"
צילם: מאור רהב

(המשך מהעמוד הקודם)

ואני יושבת בבית ועושה עבודות יד. אבל אני רוצה ללמוד משהו, אני רק בת 21 ורוצה לעשות משהו עם החיים שלי".

מה?

"אינני יודעת, זו הבעיה, אולי בגרות, אולי צילום..."

תגידי, המאורע הזה שקרה לך, האונס...

"אל תעיז לדבר איתי על זה".

לא, רק רציתי לשאול, אם זה לא היה קורה, מה היית עושה?

"הכל היה כל כך ברור. הייתי משתחררת מן הצבא, גרה כמה חודשים אצל ההורים ויוצאת לעבוד בתל אביב".

אבל את זה את יכולה לעשות גם היום.

"נכון, אבל זה לא זה. החיים שלי נהרסו. אין לי עתיד. זה מדאיג אותי. מה יהיה? מה יהיה עלי?"

על תמונה בעתיד הנראה לעין אינה חושבת. כן, "בגלל המקרה, אבל יש עוד סיבות". בינתיים היא חיה עם שתי מלוות צמודות שמקבלות את שכרן ממשרד הבטחון. "אפילו נקשרתי אליהן קצת", היא אומרת.

מה אל שרה?

"אל תעיז להשוות מישהו אל שרה. אי אפשר להשוות אליה אף אחר. שרה יש רק אחת".

היום, היא שכה ואומרת, איבדה את אמונה בבני אדם. שרה צועקת מכיוון הטלפון, שם היא עומדת ומארגנת אירוע לאותו ערב. לנכים, כמובן. "יש לה הרבה כבוד עצמי, תדע לך. היא אף פעם לא איבדה את כבודה העצמי". ו"החיילת" מוסיפה בהסכמה: "אם איבדת את כבודך העצמי, איבדת את עצמך".

המקרה פגע בכבודך העצמי?

"אינני רוצה לדבר על זה, הכל כל כך מורכב. בבית לוינשטיין הכרתי בחורה שעברה מקרה די דומה לשלי. היא שמעה עלי ובאה לדבר איתי. רצתה לעזור. היינו בקשר הרבה זמן. הוא נותק כי היא יצאה לא כל כך בסדר מהמקרה שלה. פסיכולוג אמר לה שהקשר שהיא יצרה איתי אינו בריא לשתינו. אפילו משפחתה לא ידעה שהיא נאנסה".

ואתה תהליך השיקום שלך נגמר?

"לא!" קולה מתרומם לצעקה. "הוא ייגמר רק

שרה: "לא, מה פתאום על המקרה? אף פעם איננו מדברות על המקרה. לא שואלת שאלות". "החיילת": "לא, אני לא מאושרת. אני רחוקה מלהיות מאושרת. אינני עושה כלום. אני קוראת המון ספרים, ביחוד על השואה"

כשיתפסו את האיש שעשה לי את זה". היא אינה מרפה בעניין זה. היום עדיין מוקדם לדבר ולפרסם מה היא עושה ומה היא עומדת לעשות. בקרוב, היא מבטיחה, אולי תפרסם משהו. היום זה עדיין מוקדם.

שרה: "שיקום אצל נכה – זו קודם כל תעסוקה".

"החיילת" אומרת שהיא לא מרגישה תמיד נכה. רק לפעמים. היא חושבת שנכותה מתבטאת גם בכך שהיא חיה רק את ההווה. "לא את העבר, לא את העתיד. רק את ההווה", היא שוב מרגישה. ואחר כך, היא נעצבת. "לא, אינני מאושרת. אני רחוקה מלהיות מאושרת. אינני עושה כלום. אני קוראת המון ספרים, ביחוד על השואה. אני חושבת שכל יהודי צריך להתעניין בשואה. אסור לנו לשכוח מה קרה לעמנו בעבר. בבית הספר עשיתי עבודה על השואה".

משרד הבטחון לוחץ עליה להיעזר בפסיכולוג או בפסיכיאטר. אבל היא אינה נעזרת במומחים לטיפול בבעיות נפשיות. "ניסיתי", היא אומרת. "אבל אינני אוהבת את האנשים במקצוע הזה. אני שומרת על הפרטיות שלי. אינני חושבת שטיפול נפשי היה עוזר לי להשתקם יותר מהר".

שרה היא השיקום שלך?

"החיילת" חושבת ארוכות בטרם היא משיבה: "שרה בשבילי היא כמעט הכל. כן, היא חלק מהשיקום שלי. ואתה יודע למה? כי היא יודעת גם לקחת, לא רק לתת".

יום של חורף, אחר הצהריים, מכונית פרטית מגיעה לאגף השיקום בתל השומר. "החיילת" נושאת מתנות, שרה רצה מחדר לחדר. הנכים חשים לקראתה. תמונה מפתיעה של כסאות גלגלים המחליקים במסדרון בשמחה. יובל, טייס, משותק, מספר לה שהוא עומד "להשתחרר בקרוב". כשאומרים שם "להשתחרר", מתכוונים לתום האישפוז באגף השיקום, וזה יום גדול.

מצריך מסיבה. שרה מבטיחה מסיבה "לכל הטייסת", בפאב של עובי, אליו עוד נגיע. עוד "נס רפואי". לאחרים מחלקת שרה מתנות. "החיילת" מחליקה בינתיים במסדרון על ברכיו של נכה מרותק לכסא גלגלים. שניהם מתגלגלים מצחוק. השיחות מתנהלות בקלילות, תוך התעלמות מוחלטת מהנכות.

כמה ימים לאחר מכן, אנו נתקלים בעובי. מעטים בלבד מכירים אותו בשמו המלא – עובדיה בן חיים. במלחמת לבנון חטף כדור בראש. לא איבד את הכרתו ושמע את הרופא אומר למג"ד שאין לו סיכוי להגיע אפילו לבית החולים. היום יש לו פאב בצומת מסובים, שם עורכת שרה מסיבות לנכים. רק לפני חמש שנים היה משותק ביד שמאל ובשתי רגלים, ועוור. "נפגעתי במוח", הוא מספר בפשטות. "למדתי קרוא וכתוב מחדש. חשבון? שותפי בפאב עושים היום חשבון, ביחד עם רואה החשבון. הייתי בטיפול פסיכולוגי שמאוד עזר לי", הוא מוסיף ומביט ב"חיילת". "הייתי מאוד עצבני. עד היום אני עדיין קצר רוח".

היום הוא בעל פאב. הודות לברוך, בעלה של שרה. "ברוך בשבילי הוא מה ששרה בשבילה", אומר עובי, ומצביע על "החיילת". "כל הזמן שמעתי בין הנכים ריכורים על שרה, שרה, שרה... אבל לא ידעתי מי היא, עד שפגשתי בה בפעם הראשונה. היום היא וברוך חשובים לי לא פחות מאשר הורי. החוכמה היא לא להתנדב בזמן מלחמה, אלא להתמיד אחר כך. וזה מה שהזוג הזה עושה. מתמידים ללא לאות. כשהנכים יוצאים מהחממה של השיקום – שרה וברוך נכנסים לתמונה. כולנו, גם הם וגם אנחנו, משתדלים שלא תתפתח בינינו תלות. ברוך עוזר לי היום בעניני כספים, מסביר לי מה לעשות בבנקים, אבל את הפאב אני מנהל עם שותפי. הוא עוזר לי בהרבה עצות".

עובי, 92% נכות, לצמיתות. בריון ויפה תואר, מלא חיים. חוץ מצליעה לא בולטת, קשה להבחין ב־92 אחוזי הנכות. הוא כבר יכול לומר היום מה שהחיילת מתקשה לומר: "אני מאושר".

במסעדה "שיפורי התקוה" הסמוכה כבר מסובים הנכים סביב שולחן עמוס כל טוב. פנים מחייכות. אצל אחדים, רק העינים צוחקות, כי כל השאר משותק. ושרה עומדת מעל אלה שמסוגלים לאכול בלי צינורות, ודואגת שיאכלו. הנכה שאבי אומר, כמעט מצווה: "שרה היא האמא'לה שלנו. תכתוב עליה את כל הדברים הטובים שאתה רק יכול, וזה לא יספיק. היא מוציאה אותנו לארוחות, הצגות, סרטים, לכל הופעת בכורה".

לכאן הגיעו כולם במכוניתו הגדולה של דוד בוסקילה, השוכב לידם, אפילו לשבת אינו יכול, ורק עיניו צוחקות. על שרה הוא מדבר מגרונו של עוזרו הצמוד: "לקרוא לשרה 'אמא', נשמע קצת יכנאי. תקרא לה 'אשת עסקים פעלתנית'. שרה אינה עושה הבחנות בין פצוע קשה ופצוע קל. אם אין מתנדבים כמו שרה – אנחנו תקועים בשיקום. צריך משוגע לדבר כמוה שישלוף אותנו החוצה. מישהו עם כוח כוח שיכול לבוא בגשם וברוח ולהוציא אותך מהמיטה. קשה מאוד למצוא אנשים כאלה היום". ■

55. לראות כלניות ורקפות

מאת נילי פרידלנדר
צילמה: שי גינות
בשיתוף רשות שמורות הטבע

את גבעת הכלניות ויער הרקפות של קיבוץ מענית מכירים כולם. למה להצטופף בשבתות עם ההמונים שעו־קים סאפארי ותקועים בפקקי תנועה, כמו בכניסה לתל אביב ביום חול.

לברוח מהבלגן ומהפקקים ולצאת לטיול לא שיגרתי במרכז הארץ שכולו הפתעות, אל מרחבים של שמיים פתוחים, יערות אלוני תבור בשלכת, פריחה עשירה וצפופה וגם כמה שמורות טבע קטנטנות ומקסימות בין הכביש המהיר חדרה־עפולה, לכביש הכרמים מן מימונה לקיבוץ רגבים. טיול שבו מגיעים גם אל שפת נחל עדה, שעל גדותיו פורחות כלניות כחולות, וגם ליער הרקפות של קיבוץ גלעד ברמות מנשה. לא צריך לצאת בשש בוקר. אפשר גם באחת עשרה, שתיים עשרה ולהתחיל לאט לכיוון קיסריה. לירושלמים מתחיל הטיול 115 ק"מ מהבית, ולתל אביבים – אחרי נסיעה של 60 ק"מ צפונה בכביש החוף המהיר. לחיפנים לא צריך לדאוג, כי הכרמל כולו פורח עכשיו, אבל אולי בכל זאת, כדי לנסות משהו אחר, טיול שמתחיל 45 ק"מ מדרום לחיפה, במחלף קיסריה בכביש החוף. בסופו יוכלו החיפנים לחזור הביתה מרמת מנשה, דרך צומת אליקים הכרמל.

השנה הפריחה מיתאחרת מעט. כלניות ורקפות כבר יש בשפע ועוד חודש יפרחו בשמורת אלון גם הצבעונים.

איפה שמורת אלון? ליד קיבוץ גן שמואל, בין צומת חדרה מזרח לצומת מנשה 65.

● הדרך לשמורת אלון

בכביש החוף, מחלף קיסריה־עפולה, פונים ימינה לכיוון עפולה. אחרי שבעה ק"מ מסר משמאל יש שמורת טבע קטנה ויפה במיוחד. כאן שרדו עצי אלון תבור עקיים, מיער השרון הטבעי, נסמכות לפרדס של קיבוץ גן שמואל. בחלק הפתוח יש כלניות ובעוד חודש צבעונים.

כדי להיכנס לשמורה, נכנסים ימינה למסעף, בדרך לכיוון תלמי־אלעזר. חונים וחוצים בזהירות את הכביש לשמורת אלון.

אלוני התבור הקשישים והגדולים נשמרו כאן, כי היו בתחום בית הקברות של כפר צ'רקסי שנוסד כאן בראשית שנות השישים של המאה ה־19, ושל כפר ערבי עד 1948. ללכת עד לגבול הפרדס, לאלונים הכי גדולים ולשדה הירוק, עם המון עלים ירוקים שדומים לגבעות ופרחים אלגנטיים של לופים ירוקים.

● מפה משובצת ובקבוק יין

חוזרים לרכב וממשיכים לנסוע לכיוון עפולה, עוד שמונה קילומטר, עד לצומת עירון (צומת ברקאי). פונים שמאלה וחונים. יש חניון מסודר למטיילים בחורשת חרובים ואנדרטה לחללי משמר הגבול. כאן אפשר לפתוח את הצידניות לארוחת בוקר צהרים, אלא אם כן מעדיפים לעשות זאת בשדה הפתוח, על מפה משובצת.לחם, גבינה ובקבוק יין. אחר כך ממשיכים לנסוע צפונה, לטבע.

● הדרך לקיבוץ רגבים

נוסעים צפונה בדרך עפר לבנה, עבירה לרכב, לכיוון כביש רגבים־גבעת עדה. ארבעה וחצי קילומטר במרחבים הפתוחים, עם שדות חיטה ירוקה ושדות מרעה של כפר גליקסון, שמלאים עכשיו בפריחה הכי יפה. אחרי שניים וחצי קילומטר חוצים את נחל ברקן. מימין ומשמאל, חורשות של אלוני תבור עם פריחה עשירה, ריח של זעתר טרי ועשב השדה. משמאל – גדר תייל לבקר. לעבור אותה בזהירות ולהיכנס לתוך הטבע ממש, לטיול רגלי ולהישתרעות בשדה. חוזרים לרכב ונוסעים מעט צפונה, עד שמגיעים לכביש. מימין קיבוץ רגבים. משמאל – גבעת עדה, מושבה ותיקה.

● אל נחל עדה

לפני קיבוץ רגבים יש כביש צר שפונה צפונה (שמאלה) לכיוון גבעת נילי. אחר כך מסתעפת דרך עפר ימינה וימינה, נסיעה קצרצרה חניה, והליכה קצרצרה לכיוון הנחל. מימין – גדר תייל (גדר בקר). לעבור בזהירות בין חוטי התיל והנה נחל זורם, פרחים ועצים בשלכת.

● אל יער הרקפות של גלעד

חוזרים מהנחל לכביש, וממשיכים לנסוע עוד שניים וחצי קילומטר עד מושב גבעת נילי. מגיעים למיסעף.דרך עפר פונה ימינה והכביש מתעקל שמאלה, לכיוון מושב עמיקם וזכרון יעקב. פונים ימינה לדרך העפר ואחרי קילומטר ושלוש מאות מטר יש פניה שמאלה. רואים שלטים של הצבא. נוסעים בירידה ובקצה הירידה יש דרך עפר הדוקה שפונה ימינה, עם השלט "לשטח אש 105". יוצאים ישר מול יער הרקפות של גלעד (אבן יצחק). הגבעות הלבנות הן לא שלג, אלא רקפות. בשבילי הגבעות אפשר כמעט להתעלף מהבושם העדין, המתוק. הדרך חזרה לתל אביב: נסיעה בכיוון קיבוץ דליה, צומת אליקים ופניה שמאלה למחלף זכרון על הכביש המהיר חיפה־ת"א.

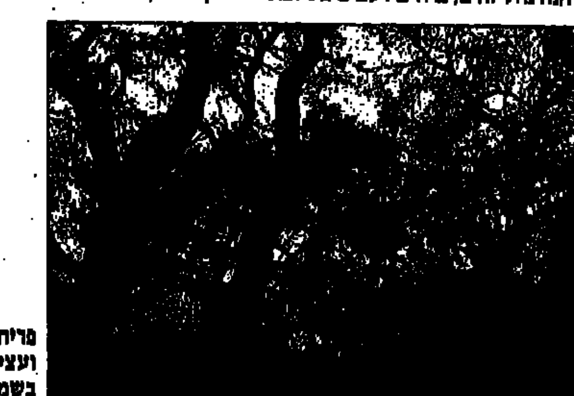
● אם לא נוסעים לגלעד

חוזרת לרכב ונסיעה מערבה, לכיוון גבעת עדה. פונים לכיוון אלוני יצחק. לפני הכניסה יש פניה שמאלה לשדות פורחים, הלא הם שדות המרעה שקודם פגשנו, אחרי המעבר על נחל ברקן. שביל רחב ביער האלונים מתחבר אל דרך העפר הרחבה שבה נסענו קודם לכיוון רגבים. ללכת ולחזור.

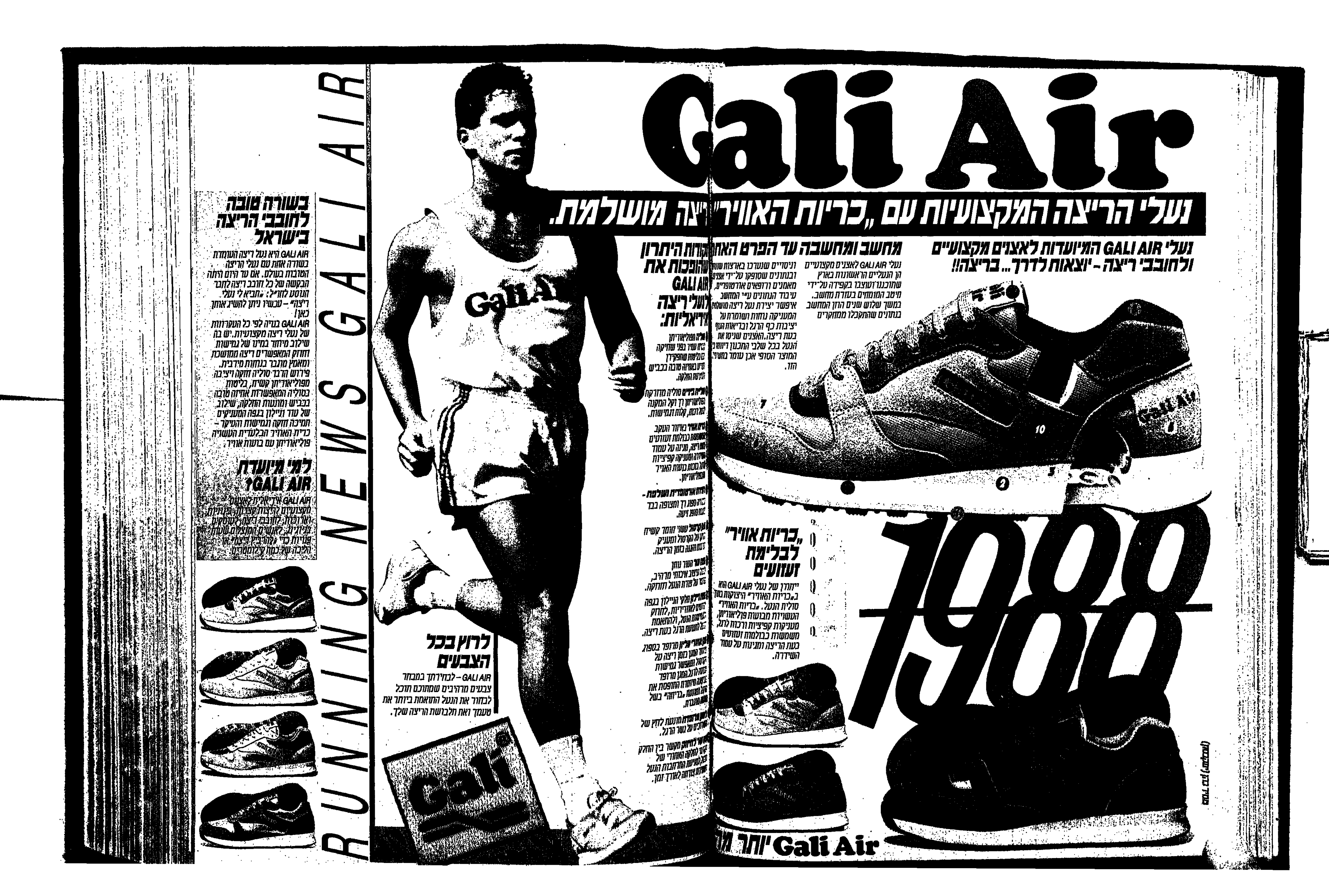
מול הכניסה לכפר הנוער אלוני יצחק, יש שמורת טבע קטנה. עוברים שער ברזל אל שדה פורח, מוקף באלוני תבור צפופים.

● הנסיעה חזרה

בחזרה דרומה. נוסעים בכביש הכרמים היפהפה של גבעת עדה. כאן דרום צרפת של ארץ ישראל. כארבעה קילומטר עד צומת עדה, פונים שמאלה לכביש ואדי ערה דרך פרדס חנה, כרכור, בשדרת דקלים וגרויליאות שניטעו פה לפני עשרות שנים. נוסעים שישה קילומטר, עד שמגיעים לכביש הראשי ובו פונים ימינה, לכיוון מחלף קיסריה, בכביש המהיר חיפה־ת"א.

פריחות יפהפיות ועצים קשישים בשמורת אלון

Gali Air
נעלי הריצה המקצועיות עם „כריות האוויר" ריצה מושלמת.
נעלי GALI AIR המיועדות לאצנים מקצועיים ולחובבי ריצה - יוצאות לדרך... בריצה!!
מחשב ומחשבה עד הפרט האחרון
נעלי GALI AIR לאצנים מקצועיים הן הנעליים הראשונות בארץ שתוכננו ועוצבו בקפידה על־ידי מיטב המומחים בעזרת מחשב. במשך שלוש שנים הוזן המחשב בנתונים שהתקבלו ממחקרים
וניסויים שנערכו בארצות שונות ובנתונים שסופקו על־ידי אצנים מאמנים ורופאים אורטופדיים. עיבוד הנתונים ע"י המחשב איפשר יצירת נעל ריצה מושלמת המעניקה נוחות ושומרת על יציבות כף הרגל ובריאות הגוף בעת ריצה. האצנים שניסו את הנעל בכל שלבי התכנון ריווחו כי המוצר הסופי אכן עומד במשימה הזו.
„כריות אוויר" לבלימת זעזועים
יחודן של נעלי GALI AIR הוא ב„כריות האוויר" היצוקות בתוך סולית הנעל. „כריות האוויר" העשויות מבועות פוליאוריתן, מעניקות קפיציות ורכות לרגל, משמשות כבולמות זעזועים בעת הריצה ומגינות על עמוד השידרה.
1988
Gali Air
RUNNING NEWS GALI AIR
בשורה טובה לחובבי הריצה בישראל
GALI AIR היא נעל ריצה העומדת בשורה אחת עם נעלי הריצה הטובות בעולם. אם עד היום היתה הבקשה של כל חובב ריצה לחבר הנוסע לחו"ל: „תביא לי נעלי ריצה" – עכשיו ניתן להשיג אותן כאן!
GALI AIR בנויה לפי כל העקרונות של נעלי ריצה מקצועיות. יש בה שילוב מיוחד במינו של גמישות וחוזק המאפשרים ריצה ממושכת ומאמץ מוגבר בנוחות מירבית. פירוש הדבר סוליה חזקה ויציבה מפוליאוריתן קשיח, בליטות בסוליה המאפשרות אחיזה טובה בכביש ומונעות החלקה, שילוב של עור וניילון בגפה המעניקים תמיכה חזקה וגמישות והעיקר – כרית האוויר הבלעדית העשויה פוליאוריתן עם בועות אוויר.
למי מיועדת GALI AIR?
GALI AIR אידיאלית לאצנים מקצועיים לריצות קצרות, בינוניות וארוכות, לחובבי ריצה לעוסקים בג'וגינג, לאנשים המנצלים שעות פנויות כדי „להריץ" את הליכה של כמה קילומטרים.
לרוץ בכל הצבעים
GALI AIR – לבחירתך במבחר צבעים מרהיבים שמתוכם תוכל לבחור את הנעל התואמת ביותר את טעמך ואת תלבושת הריצה שלך.
Gali

איך ה"יחפנים" עלו על סעסע עם חצוצרה שנתביישה

סעסע, היום סאסא, היה כפר ערבי בגליל. החודש לפני 40 שנה פשטה עליו יחידת פלמ"ח בפעולה לילית נועזת, עם חצוצרה. חומש היה החצוצרן שתפקידו היה להשמיע תרועה, אות לחבלנים להדליק את פתילי מטעני הנפץ. אבל כשהסמג"ד קרא לו "פעל!" – הוא עדיין השתרך במעלה ההר, חסר אוויר לנשימה. לבסוף, במאמץ נואש, הצליח להפיק מספר תרועות חלושות, מזוייפות, קטועות. החבלנים שמעו. הפתילים הוצתו. המשימה בוצעה. במזל.

מאת מנחם תלמי

חיפשנו את חומש. ניסינו לאתר אותו. מישהו אמר שהוא בחיפה. אחרים אמרו שהוא בקיבוץ מסויים בגליל העליון. טילפנו לשם. האשה במזכירות אמרה שמעולם לא שמעה את השם הזה. אמרו לנו – תנסו בקיבוץ אחר. ניסינו. גם שם אמרה האשה במזכירות שאין אצלם בנאדם עם שם כזה. בסופו־של־דבר מצאנו מישהו שאמר לנו שהוא מכיר מישהו שיוכל – אולי – לאתר את הכתובת.

חומש הוא שמו של בנאדם. לפני כארבעים שנה, אור ל־14 בפברואר 1948, הוא יצא עם יחידת פלמ"ח לפשוט על כפר ערבי בגליל העליון המרכזי. כפר שקראו לו סעסע. כמו שאר חבריו למסע גם הוא נשא עימו נשק ותחמושת ואולי גם מטען של חומר נפץ. מה שייחד אותו משאר חבריו היתה החצוצרה שהיטלטלה על גבו. חצוצרת צופים. כזו שהשתמשו בה במיפקדים חגיגיים, בתהלוכות וכרומה.

חומש היה חצוצרן. אחד מן התפקידים שהוטלו עליו במיבצע היה להשמיע תרועה רבתי כאשר תסתיים הנחת חומרי הנפץ ביעדים. התרועה היתה אמורה להיות אות לחבלנים להדליק את פתילי ההשהייה. אבל כשהכל היה מוכן לפיצוץ והסמג"ד משה קלמן תר אחרי הבחור להגיד לו "פעל!" – הילד לא היה לידו. ואז בקעה לתוך הלילה רווי־המתח צעקתו של הסמג"ד: "חומש!". לא הרחק ממקום עומדו נשמעה התשובה – קצרה וחלושת־נשימה: "אני כאן". "תן סיגנל!" צעק הסמג"ד. חומש ניסה לבצע את המוטל עליו בצורה הטובה ביותר. אולם מחמת הטיפוס הקשה במעלות המוליכות למבואות הכפר הערבי הבחור, כמו כל השאר, התנשם בקושי. כמו כל השאר גם הוא היה רצוץ וקשה־נשימה אחרי מסע מפרך של 20 קילומטרים.

איפה חומש?

לילה קר וגשום. חבלני היחידה בתוך הכפר, איש־איש ליד מטענו, ממתינים לתרועת החצוצרה, האות להדלקה ה"קולקטיווית" של פתילי־ההשהייה הקצרים. אבל החמצן בריאות הבחור בעל החצוצרה אינו מספיק, והתרועה המיוחלת אינה פורצת לאוויר העולם. לבסוף, לאחר שהוא אוסף את כל תעצומות ריאותיו רעבות החמצן, מצליח חומש להפיק כמה תרועות מוזרות, חלושות, מזוייפות, קטועות. כיוון הרוח עושה חסד והתרועה המקוטעת נקלטת היטב באוזני החבלנים שבתוך הכפר. הם מדליקים את הפתילים הקצרים וממהרים לחמוק לעבר חבריהם הממתינים בכניסות לכפר.

חיפשנו את חומש. ביקשנו לשמוע מפיו מה חש אדם שגורל פעולה כזו תלוי במידה מסויימת בחצוצרה שלו, ולו עצמו אין די חמצן בריאותיו להפיק ממנה את התרועה המיוחלת. מה עובר בראשו בשניות כהן כולם מצפים חסרי סבלנות לאות שעליו להשמיע – והאות אינו נולד. המישהו שאמור היה לדעת היכן אפשר למצוא אותו הודיע לנו שחומש חי וקיים בערד.

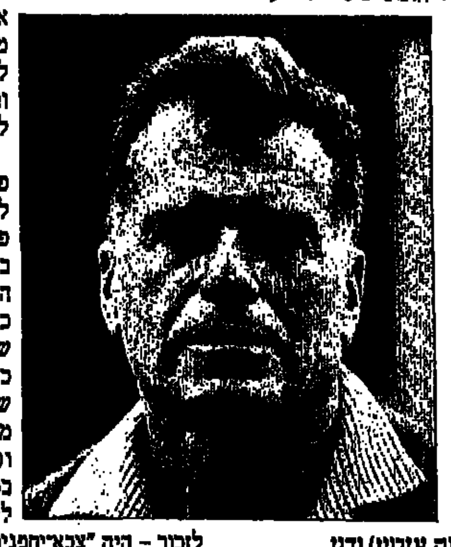
אבל בערד אמרו לנו כי הוא מחלק את עתותיו בין ערד לבין פלורידה שבארה"ב ובדיוק עכשיו, כשאנו נזקקים לו, הוא שוהה שם, מעבר לים.

לא פגשנו את חומש, אבל פגשנו אחרים מאלה שיצאו לפני ארבעים שנה לאותה פשיטה, שנחשבה אז לנועזת ביותר ומסמנת תפנית בדרכי המלחמה של כוחותינו. פגשנו כמה מאותם נערים־לשעבר שיצאו לקרב בלי חגור, כשחלק מנשקם תלוי על שכמם בחוטי ברזל שפרקו מחבילות חציר, כשרימונים וכדורים תקועים להם בכיסיהם. בפברואר 1948 וגם לאחר מכן, הצבא שלנו – יש לזכור – היה "צבא־יחפנים".

היה חורף. ובחורף 1948 עוד כתבו סעסע, בעין ולא באלף. בעצם, מי בכלל כתב את השם הזה. מי ידע על המקום. סעסע היה כפר ערבי בגליל המרכזי, אחד הישובים הגבוהים בארץ־ישראל. כביש מנדטורי צר

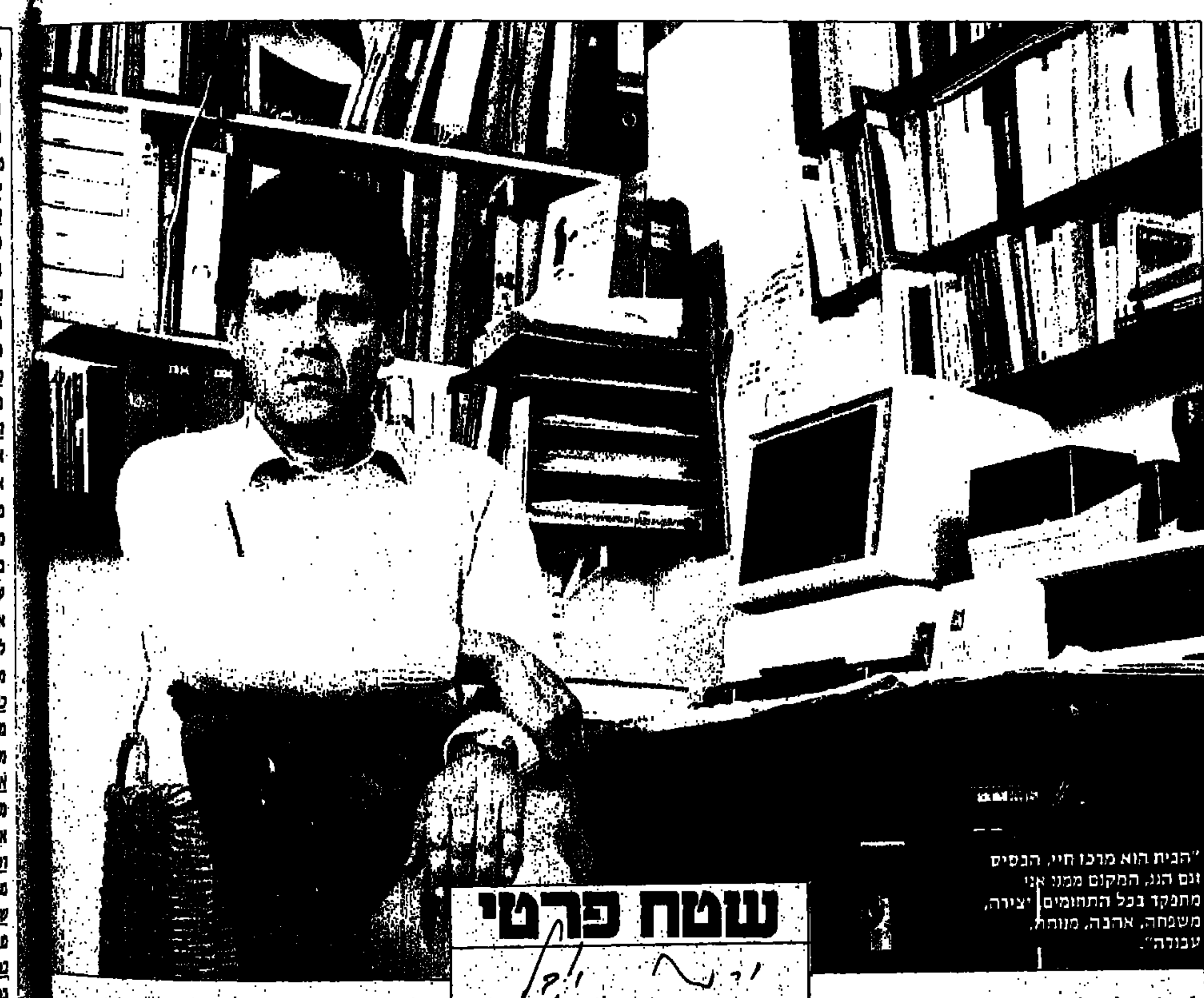
(המשך בעמוד 35)

נחום חפץ (מימין, צילמה דינה עזרוני) ודני נוי (שמאל, צילם ראובן קסטרו) היום, ועם היחידה ב־48', כשקיבלו את ה"גאטקס" (בצילום המרכזי).

בירושלים יש משהו פנטסמגורי, שגעון אינטנסיווי

"הבית הוא מרכז חיי, הבסיס וגם הגג, המקום ממנו אני מתפקד בכל התחומים: יצירה, משפחה, אהבה, מנוחה, עבודה".

שטח פרטי

ירמיהו יובל (חתימה)

ירמיהו יובל

פילוסוף

יליד חיפה (1935), בוגר הריאלי, תואר ראשון ושני באוניברסיטה העברית, תואר שלישי בסורבון ובפרינסטון. עבד ברשות השידור ככתב ועורך; עמד בראש החוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית, שימש פרופסור־אורח באוניברסיטאות בחו"ל, מייסד ועומד בראש מרכז ש"ה ברגן לעיון פילוסופי ומכון שפינוזה. בימים אלה יצא בעברית ספרו "קאנט והפילוסופיה של ההיסטוריה" שכבר פורסם בחו"ל, ובקרוב יופיע ספרו על שפינוזה. נשוי, אב לשניים, גר ברמת שרת, ירושלים.

אין לי תלונות עמוקות על העובדה שאנחנו פרובינציה רי מרוחקת ממרכזי התרבות המ־ ערבית, עם הרבה חיספוס ותדירה של היומיום לתוך חיי הפרט. אני מסתכל על עמיתי הגרים בפרינסטון, למשל. זה כמו לחיות כגן פורח, ואני אוהב טבע וגנים. אבל הרבה יותר מותק לחיות פה, עם כל מה שקורה מבחינה אנושית, פוליטית והסטורית, מאשר לשנת במקום דשן ומשעמם, קרוב למרכז. יותר מעניין והרבה יותר מרגיז.

אני חי בירושלים, עיר הקנאות הדתית והפוליטית, עיר שבה כל יצר מועלה בחוקת מי יודע כמה וכולם מתנגשים בכולם. זה רוצה לפוצץ את הר הבית וזה רוצה לפוצץ את הסינמטק וההוא רוצה לזרוק יהודים לים ואני, ליברל וספקן, רואה את הקומדיה והטרגדיה האנושית מרוכזות פה בדם התמצית שלהן. כל הכוחות המשוגעים שפעלו בהסטוריה מרוכזים כאן בהתנגשות מקומית, כמין מיקרו־קוסמוס, לפעמים בצורה מעוותת. כל אירוע מעצבן אותי ומכניס למתח של מחשבות ורגשות וצורך אנרגיה נפשית ונותן הרגשה שצריך לעשות משהו.

על פני השנים קולי נשמע בנושאים רבים, ואני יודע עד כמה האפקטיביות מוגבלת. בתל־אביב יש מידה של הרחקה: מסתגרים על שפת הים, כל הטובים והיפים, אין ערבים ואין חרדים ויש מינימום של ליכוד וזה מתחיל להיות סינדרום רובינזון קרוזו קולקטיבי. לא רוצה להשוות את אווירת תל־אביב, חס וחלילה, עם גז'ניה, אבל ישבתי בג'וניה למעלה מחודש וראיתי את הנוצרים והלבנונים חיים בתוך עולמם כאילו לא קרה כלום, למרות שהם יודעים שהעולם סביבם בוער. נרמה לי שהתל־אביבים לא עומדים מול המציאות. הירושלמים יותר מתחככים במציאות, נשרטים בה. אבל גם פה זו לא מציאות מציאותית. במציאות של ירושלים יש משהו פנטסמגורי, שגעון אינטנסיווי.

כל אדם בונה לעצמו טכניקות ומנגנוני בלימה המאפשרים לו לשאת את הדברים. אינני יושב במגדל שן, דברים מתרחשים ואני רוצה להתייחס אליהם. גם כשלא עושים דבר, זה צורך אנרגיה. ואני צריך להגן על עצמי, על זמני, על האנרגיה הרוחנית שלי מפני התערבות המולת היומיום שאי־אפשר בלעדיה ואסור לצלול בה. וצריך למצוא את המידה הנכונה, לדעת לנתק טלפון, לסגור דלתות, להוריד סכרים ואח"כ לפתוח. זה סוג של משחק יומיומי.

מדי פעם אני מפסיק תחימה על עתון בוקר כדי לשמור לעצמי כמה שעות של ראש נקי; האירועים לא ישתנו גם אם אדע עליהם רק בערב. חשוב לא להתחיל את הבוקר במנה מרוכזת מדי של ישראל המעסיקה את עצמה, אם אני רוצה לעבוד על דברים שהיומיום הישראלי לא כל־כך מחשיב אותם.

לגבי, השאלות הפילוסופיות וההסטוריות הן הרלוונטיות והחשובות ביותר. רלוונטיות זה לא מה שכתוב בעתון או האופנה האחרונה בתחום התרבות, הפוליטיקה, האמנות. הלוונטיות זה מה שבאמת חשוב ונוגע עמוק לחייו של אדם. אצל אחד זה יכול להיות אהבה, ואצל השני דת או שאלות פילוסופיות הדומות לדת. אלא שבדת יש לך תשובה עוד לפני ששאלת את השאלה, והשאלה הפילוסופית עירומה מתשובה ומסרבת לקפוץ מהר מדי לחסות הנוחה והנעימה של התשובה, שמא זו אשליה עצמית.

[illegible] במדינה כמו ישראל, הנמצאת במשבר־זהות [illegible] של השחתה פנימית כתוצאה מהכיבוש, [illegible] על מוסר מאוד רלוונטי. איך מתייחסים [illegible] לחיים, לחילוניים. מוסר הוא בהכרח מוסר [illegible] לא מצומצם לקבוצה אנושית אחת, למין, עם, [illegible] מסויים. דמוקרטיה ליהודים אבל לא [illegible] מוסר יהודי ועל תגויים חל ערך מוסרי אחר [illegible] מוסר חייב להיות אוניברסלי, אחרת אינו [illegible]

הפילוסוף שקבע את העקרונות האלה בצורה [illegible] השיטתית ביותר הוא קאנט, שבמחקר [illegible] שלו עסקתי כתריסר שנים. מאז מלחמת [illegible] שבר מוסרי וחברתי ושבר בליכוד [illegible] של העם, אנחנו חיים בבעיה מוסרית אקוטית. [illegible] נעשית יותר דמוקרטית מבחינה [illegible] אבל בעומק, כתוצאה מהכיבוש, מתרחש [illegible] משתחים שתי מערכות של צדק של [illegible] ואת כמובן מאליו. הסכיזופרניה [illegible] בעומק גורמת לברוטליזציה, לקרע [illegible] ופגיעה בערכי היסוד שלנו. וזה [illegible] והשחיקה מעלה את רמת העצבנות [illegible] את החברה. אנשים רבים [illegible] היכולת שלהם לוותר על זהותם [illegible] והפרצוף שהמדינה לובשת. [illegible]

"אני מנסה לשמור קשר עם היין הצרפתי. היין הישראלי השתפר, אבל הקפיצה המוגזמת במחיר לא שקולה כנגד השיפור באיכות".

ממנו אני מתפקד בכל התחומים, יצירה, משפחה, אהבה, מנוחה, עבודה. מהבוקר עד הצהרים ומאוחר בלילה אני עובד בבית. לפני שאני מתחיל או כשאני עייף ומחפש קצת כיף, אני אוהב להקשיב למוסיקה. לצערי, אני קצת אנלפביתי: חסרה לי השכלה מוסיקלית. לא קורא תווים. לא מספיק מזהה מבנים. השמיעה שלי מאוד אימפרסיוניסטית. מוסיקת בארוק תופסת אותי. אני אוהב להקשיב למוסיקה בת־זמננו, אבל רק בהאזנה מרוכזת. יכול לשמוע ויואלדי ברקע, אבל לא ברליו או שטוקהאוזן. אני מאוד אוהב את הביטלס ושומע מוסיקת פופ, בתנאי שאין בה תיפוף מונוטוני. את זה אני לא סובל. מדי פעם אני הולך לקונצרטים, למעט באלה של הפילהרמונית, שזה מועדון שצריך להתאמץ כדי להיכנס לתוכו.

אני אוהב לחקור ופעם הסקוטים משכו אותי. היום פחות. לתיאטרון אני הולך רק אם אני חושב שעשויה להיות חוויה. [illegible] לא אוהב תיאטרון בידורי. הז'אנר שלי זה אלבי, טנסי וויליאמס, סטרינברג. מימד יותר עמוק של החיים דרך עיצוב נכון של אמוציות עמוקות וגירוד מתחת לפני התודעה. בקולנוע אני מעדיף סרטים קלאסיים. לא אוהב את הסגנון החדש של סרטים מאוד מתוחכמים, עם הרבה טעם וניואנסים אבל עם וולגריות עצומה: עובדים על גירויים חזקים וחריפים מדי, נותנים מכות חזקות מדי למערכת החושים ולתודעה, "צייד הצבאים", למשל.

אני בעיקר צרכן של תרבות לפי איך שבא לי, לפי מה שמושך אותי ומזדמן לי. מאוד מחוץ לסוציולוגיה התרבותית. אין לי שום משושים וערוצים ונקודות התחברות בקרית ספר. לא קורא לפי אופנה, לא מרגיש חייב לעצמי להיות "אין".

"בתל־אביב יש מידה של הרחקה. מסתגרים על שפת הים, כל הטובים והיפים, אין ערבים ואין חרדים ויש מינימום של ליכוד וזה מתחיל להיות סינדרום רובינזון קרוזו קולקטיבי".

לאחרונה אני קורא יותר ספרות עברית. בשבילי, הציונות היא קודם כל תרבותית. תרבות מודרנית בת־זמננו שמדברת על בעיות הזהות והחוויה שלנו בשפה שלנו. גם בספרות מתורגמת אינני רואה חובה לדעת מהו הספר האחרון של נייפול, ואת "שם הורד" עוד לא קראתי. אני יכול לקרוא שוב ושוב את תומס מאן ששיאו בעיני זה "הר הקסמים", ומרבה לחזור לדוסטוייבסקי. וכבר שבוע אני מחפש את דקמרון של בוקאצ'ו וספר טוב על הרדוזים.

בלשים ומדע בדיוני אני קורא במשורה. יש דברים יוצאים מן הכלל ובעלי משמעות פילוסופית, מבלי לגרוע מערכם הבידורי, אבל יש גם המון זבל וקשה לי לברור. בדרך כלל אני קורא ספרי מדע בדיוני שנותנים לי שני מומחים לנושא, עדי צמח ואורי ברנשטיין. קורא הרבה ספרי הסטוריה וכאן יש לי מזל שקריאת ההנאה והעבודה שלי די מזדהות. כשעבדתי על שפינוזה קראתי הרבה על האנוסים, על צרפת, הולנד, ספרד, פורטוגל ואנגליה במאות ה־17־15. אני קורא הרבה על המאה ה־20 ויכול לקרוא בכיף את הרודוטוס ולהנות מהשקרים שלו.

בשנים האחרונות הצטמצמה מעט הפעילות החברתית שלנו. בארץ, מיבנה תנועת הנוער חדר לחיים החברתיים של המבוגרים בצורה מוגזמת. אני לא אוהב פגישות שהן מועדון לדיון פוליטי. זה לא נותן לי את הרגשת ההפוגה והחברותא שאני זקוק לה. מעדיף פגישות בקבוצות יותר קטנות, שאפשר לראות ולהכיר עם כל אחד, מסביב לשולחן אוכל, עם בקבוק יין טוב.

אני מנסה לשמור קשר עם היין הצרפתי, אחת מהאהבות הגדולות שהיו לי בצרפת. היין הישראלי השתפר, אבל הקפיצה המוגזמת במחיר לא שקולה כנגד השיפור באיכות, ובקרוב יהיה כדאי להוסיף עוד קצת ולהביא יין ישר מבורדו. אני אחראי על ענייני המאפה בבית. עוגות, לחם. גם קצת מנות אחרונות ורקיחת ריבות, בלי פקטין וג'לי, שזה דבר איום. בתחום הזה אני מאוד אקספרימנטליסט. מדי פעם אני מכין הגים, אבל עוד לא הגעתי להישגים שאני מייחל להם.

הנאתי מבישול דומה להנאתי מספורט: ריצה, סקי, גלשן רוח. היו תקופות שהייתי מתקן דברים בבית, צובע, עושה נגרות. כל דבר שמקים אותי משולחן הכתיבה ושולח אותי לעשות משהו אחר, גורם לי הנאה.

ראיונה: נורית ברצקי
צילום: יצחק אלהרר

מה מניע אותך? סוג של תמהון.

מה גרם לך לבחור במקצועך? השאלות הפילוסופיות שתמיד היו חיות ובוערות בשבילי.
במה מה קשה לך לעמוד? קומפוזיציה של יופי.
מה נותן לך תחושת בטחון? ידיעה או הרגשה שדברים לא יצאו לגמרי משליטה.
מה מערער את בטחונך? אין לי בטחון מוחלט בשום דבר. השלמתי עם חיים במערכת שיש בה אי־ודאות, כולל אי־ודאות מוסרית, וקיבלתי את הכרח המציאות שבמימד הזה. באופן פרדוכסלי, זה נותן לי כוח.
מה ההצלחה הגדולה שלך? המשפחה.
במה אתה גאה? אם וכאשר יש לי הכוח לעמוד בפני אשליות ולהחזיק מעמד גם כשאין תשובות.
באיזה מצב אתה אוהב להימצא? פכחון, ובסביבה שיש בה מרכיבים אסתטיים.
מתי התבגרת? מבחינה אישית – במובן מסויים עדיין לא. מבחינה פוליטית – לאחר מלחמת ששת הימים.
מי היו גיבורי ילדותך? אמיל של קסטנר. טרזן; הקפיצה שלי מבנהטן ברידג' למים לא תשכח.
את מי היית רוצה לפגוש? את ליאונרדו דה וינצ'י.
אילו אישיות בת־זמננו אתה מעריך במיוחד? צ'רצ'יל, מנדס פראנס, סארטר.
מה ישראלי בעיניך? הערובת. זה שאין ישראלי.
מה אתה שונא בארץ? את גל הצדקנות העצמית וההסתגרות.
במי אתה מתקנא? ביוצרים גדולים.
על מי צר לך? על אנשים המרגישים שהחמיצו את החיים ויש להם הרגשה של אין מוצא.
את מי אתה מכבד? אנשים שלא מאבדים את צניעותם גם כשהם פעילים בענייני העולם.
למי אתה בז? לקטנוניים, לנמיכות־רוח מזוייפת שנהפכת לנשק.
מה מוציא אותך מהכלים? כשאנשים או מערכות מתפקדים בחוסר יעילות בוטה. אבל לא כשזה קורה באיטליה...
מה מפחיד אותך אצל אנשים? קנאות, צרות־אופק שמלווה בבטחון עצמי אלים.
מה לא מוסרי בעיניך? כל מה שמבטא בעליל השפלה או אי הכרה באנושיות של פרטנר, אפילו אם הוא יריב.
מה מביך אותך? קשיים ושיבושים בתקשורת בין אנשים.
אתה אדם חוקי במהו? כשמשהו מדבר אלי, אני מתמיד בו מבלי להתחשב בביקורת, ולזול, וכלות או דעת קהל לא־אוהדת.
מה החולשות שלך? לפעמים קשיים להתגבר על רוגז, ופיזור־דעת הגורם לאנשים לחשוב שאני מתעלם מהם.
מהו זכרון הילדות החזק שלך? בהפצצה האיטלקית במלחמת העולם השניה נהרג פקיד במאפיה של אבי, אדם שעזר לי להגיע לפרח בשדה קוצים.
במה יחסיך עם ילדיך שונים מהיחסים שהיו לך עם הוריך? עם הורי היו יחסים מאוד חמים ושפה משותפת מוגבלת; עם ילדי, השפה המשותפת לאין ערוך יותר נרחבת.
מה קיבלת מהביתך? הרבה חום, הרגשת תמיכה והערכה לאוצרות שיש בחיי משפחה.
מה אתה שונא לעשות? גם לעבוד וגם להתבטל.

איך ה"יחפנים" עלו על סעסע

(המשך מעמוד 31)

התפתל והעפיל אליו מכיוון תרשיחה, או – אם תרצו – מכיוון גוש־חלב. לגבי "הישוב העברי" היה זה מקום רחוק, נידח. מעטים עברו שם, מעטים היו אי־פעם בכפר עצמו. מלומדים ושוחרי תולדות הארץ הזו ידעו כי בתחום הכפר שרידי ישוב יהודי מתקופת המשנה והתלמוד שנקרא, ככל הנראה, סאסא – הכינוי העברי הקדום לחלק העליון של שערות שיבולת התבואה.

וזה נשלום לבסיסה. פשיטה תוך מסע רגלי. 20 ק"מ לכל כיוון, בלילה, ללא בסיסי־מישען בדרך. במושגי הימים ההם – מיבצע נועז ביותר. חודש לפני כן, בשיפולי הרי יהודה, ניסתה יחידה אחרת לחצות ברגל מרחק דומה בשטח שכולו בשליטת האוייב וניספתה עד אחרון לוחמיה. היתה זו "מחלקת ההר". ל"ה אנשיה נפלו בדרך לגוש־עציון.

הפשיטה לסעסע היתה אמורה להיות אחת הפעולות "לזכר הל"ה", שבוצעו באותו זמן על ידי יחידות פלמ"ח וחי"ש, נועדו להוציא את היוזמה מידי האויב ולהכריח אותו לרתק כוחות לשם שמירה על הכפרים הערביים. הפיקוד על על היחידה האמורה לפשוט על סעסע הוטל של משה קלמן, שהיה אז סמג"ד הגדוד השלישי של הפלמ"ח.

כששאל משה קלמן מרוע דווקא סעסע, השיב לו יגאל אלון: קרה מה שקרה עם הל"ה שנפלו בדרך לגוש־עציון. נשמעות לחישות כי היה זה מעשה של חוסר־אחריות ואיבוד־לדעת לשגר את היחידה הזו למשימה שאינה ניתנת לביצוע – לעבור ברגל את

היחידה ב־48'. "צבא היחפנים" מקבל מדים

"רק בדרך חזרה הבנו שהבעייה היתה לא להגיע ליער ולפוצץ את הבתים, אלא הנסיגה".

המרחק שבין הרטוב לגוש־עציון בלילה אחד, בשטח קשה שכולו בשליטת האויב. אנו חייבים להוכיח לעצמנו ולאחרים כי ניתן לעבור בלילה אחד אפילו מרחק גדול יותר, ולהצליח.

"מרחק גדול יותר" – פרושו המעשי לגבי הפושטים על סעסע היה מסע רגלי של כ־40 קילומטרים. לצאת, להגיע, לבצע, לחזור והכל במהלך לילה אחד.

המידע שהובא לידיעת הפושטים אמרה כי בכפר מצויים כ־300 גברים נושאי נשק. המשימה שהוטלה היתה לפוצץ כמה עשרות בתים ולפגוע במספר רב ככל האפשר של אנשי אויב.

"פרימוס" מעל היער

ככל שנוקף הזמן, נעשית האמירה "במושגי אותם ימים" ערכך השוואתי מקצין והולך. במושגי הימים של לפני 40 שנה היתה היחידה שיצאה לפשוט על סעסע מצויידת כהלכה, מנושקת כהלכה. במושגי הימים האלה – אפילו במושגי כמה שנים שלאחר המעשה – היא בהחלט היתה בבחינת "צבא־יחפנים". הדלק שהפעיל את אנשיה, רובם ככולם נערים, חברים במה שהיה קרוי או "הכשרה מגוייסת", היה תערובת של נטמנות ואשונה ודבקות במשימה.

היתה כבר מלחמה בארץ בפברואר 1948, אבל איש עדיין לא שיער את מימדיה העומדים להתעצם ואת תוצאותיה מרחיקות־הלכת. צפת עדיין היתה עיר מעורבת. הבריטים עוד ישבו במצודותיהם בתוך העיר

ועל הר־כנען. הגליל המרכזי, רובו ככולו, היה ערבי. הפשיטה על סעסע הערבית היתה חלק מכמה פעולות שעמדו להיערך אותו לילה תחת הכותרת "לזכר הל"ה שנפלו בדרך לגוש־עציון". היא נועדה להכריח את הערבים לרתק כוחות לישוביהם ולהקטין בכך את הלחץ על ישובים יהודים ועל דרכים בהן מותקפת תחבורה יהודית.

משה קלמן, שכבר אינו בין החיים עמנו, ירד לפני הפעולה לתל־אביב והמריא משדה־דב ב"פרימוס" לערוך סיור אווירי מעל היער. על ברכיו החזיק מפה ודפי נייר. מאחוריו ישב צלם ובידו מצלמת "לייקה" רגילה. עליו הוטל להכין את תצלומי האוויר של הכפר. לאחר הסיור האווירי חזר קלמן, עם המפה המעודכנת ותצלומי האוויר, לאיילת־השחר. משם עלה לבסיס היציאה בהר־כנען כשאיתו שתי מחלקות הלוחמים הטובות ביותר שהיו אז בגליל: מחלקת אשדות־יעקב ומחלקת עין־גב.

האמיני יום יבוא

נחום חפץ, כיום תושב חיפה ופנסיונר של חברת־החשמל, נימנה אז על חברי הכשרת אשדות־יעקב. הוא זוכר היטב את התידרוך לפני היציאה מהר־כנען, את שולחן־החול עם העצמים שנעשו מתפוחי־אדמה וסבון ותבילות תציר.

"היו שם גם תצלומי־אוויר שנחשבו בעלי איכות גבוהה במושגי אותם ימים. חידוש נוסף היו קובעי־הפלדה שקיבלנו, והיו גם כמה בקבוקי קוניאק לחימום העצמות והעלאת המוראל. ובחור אחד, שקראו לו חומש, קיבל חצוצרה. חומות יריחו נפלו לקול תרועת שופרות – אמר שם מישהו – בתי סעסע יפלו לקול תרועת החצוצרה. היה שם עוד חידוש: מכשיר־קשר. ואני זוכר את הקשר, דני נוימן, בחור ענק שעם מכשיר הקשר שעל גבו הסתיר את כל הנוף."

דני נוימן, כיום דני נוי, הוא חבר קיבוץ פלמחים. עד היום הוא "בחור ענק", וגם היום הוא נעזר במכשיר־קשר, אבל לתכלית אחרת: המכשיר משמש אותו כרכז מפעל כריית החול של הקיבוץ.

"מכשירי הקשר שקיבלנו לפעולה היו בבחינת חידוש מרשים באותם ימים. ובפשיטה לסעסע הם שימשו לראשונה בפעולת־שדה. בכלל, ההכנות לפעולה הזו היו דקדקניות מאוד, ההערכה היתה שחלק מאתנו לא יחזור. להעלאת המוראל הביאו לנו ערב היציאה את רפאל קלצ'קין ומנשקה בקרב. באותה הזדמנות שמענו, למדנו ושרנו בפעם הראשונה את השלאגר של התקופה: 'האמיני יום יבוא'. למרות הכל לא היתה תחושה של פחד, לא היו אצל החבר'ה סימני חרדה. המוראל היה גבוה."

כדורי־מרץ במקום מורפיום

הכוח שיצא לעבר סעסע היה מחולק לשלוש יחידות. אחת נועדה להישאר בחורשה שליד מירון על מנת להוות בסיס מוצק לקליטת הכוח לאחר הפעולה ולחיפוי עליו במקרה הצורך. שתי האחרות היו אמורות להגיע ליער עצמו ולפעול שם. הלוחמים היו עמוסים לעייפה בנשקם האישי, מטעני חומרי־נפץ, מזון ומים שאמורים היו להספיק להם לשתי יממות שהייה בשטח.

"לאחר ארבע שעות הליכה בגשם התיישבנו למנוחה קצרה בבוץ, וכל אחר קיבל לגימת קוניאק לחימום העצמות הקפואות", נזכר נחום חפץ. "המשכנו לנוע עד שהגענו לטארסות המקיפות את הכפר. על פי תצלומי האוויר חשבנו שגובהן מטר, לכל היותר שני מטר. במציאות הן היו הרבה יותר גבוהות. הטיפוס עליהן היה מסובך ומייגע. אבנים הידרדרו והקימו רעש. למזלנו היתה הרוח מולנו, כך שהרעש שהקמנו לא הגיע, כנראה, לתוך הכפר."

הכוח מגיע למבואות הכפר. שומר ערבי מזויין שצץ סופג צרור קצר ונופל. חוליות החבלנים עם המחפשים פורצים פנימה, מניחים את חומרי הנפץ ביעדים שסומנו מראש, ממתינים לתרועת החצוצרה. קלמן צועק לחומש שיתן "סיגנל". התרועה המיוחלת נשמעת. פתילי־ההשהייה נדלקים. החבלנים והמחפים נסוגים במהירות. אחד מהם נורה בטעות על ידי חבריו. פצוע ראשון. רעם הפיצוצים עולה השמימה. 35 מיבנים קורסים. בעת הפיצוצים עפה אבן הפוגעת בשוקו של אחד הלוחמים ומסבה לו שבר פתוח. פצוע שני.

מתחילה נסיגה ממושכת ורבת־תלאות. גשם. בוץ. האנשים סחוטים. קשה לשאת את האלונקות בדרך שאינה דרך. קיימת גם חרדה מפני היום שיאיר בקרוב. העייפות מחפה על הפחד. אחד הפצועים נואק מיסורים. מורפיום טרם היה אז בילקוטי חובשים קרביים. בשלב מסויים עוברים החובשים לאורך שורת הנסוגים ומחלקים להם כדורי־מרץ.

עד כלות הכוחות

"אנחנו נשאנו את האלונקה עליה היה החובש שנפצע מצרור בחזה", נזכר נחום חפץ, "הוא ביקש כל הזמן שנדבר אליו. כחובש ידע את מצבו וחשש שיאבד את הכרתו. הלכנו כדרך־לא־דרך. מפעם לפעם היתה האלונקה נתקעת בסלעים שהיו פוגעים בפצוע המיוסר. הגשם ירד ללא הפסק. הבוץ היה כבד. העייפות גברה. הכוחות הלכו ואזלו. מישהו העיר: בדרך לגוש־עציון הלכו שלושים וחמישה. פה יילכו ששים ושמונה."

"רק בדרך חזרה הבנו שהבעייה היתה לא להגיע ליער ולפוצץ את הבתים", אומר דני נוי, "אלא הנסיגה חזרה לעין־זיתים. הגשם לא פסק. קשה היה לנוע בתוך הבוץ, בעיקר כשצריך לשאת אלונקות. סמוך לכפר הערבי ספסופה החל מאיר היום. כשהגענו לחורשת מירון, שם היה אמור להמתין לנו הכוח הרזרבי, התברר שהוא איננו. נאלצנו להמשיך הלאה עם הפצועים ושאר הציוד כשאנחנו כבר על סף התמוטטות. כאן החליט משה קלמן שאין ברירה אחרת והעלה אותנו על הכביש. זו היתה החלטה נועזת, אך היתה זו, כנראה, הברירה היחידה. צעדנו באור הבוקר, גלויים לכל עבר."

ליחידה שבעין־זיתים נתן משה קלמן הוראה באלחוט לחסום את הכביש בסלעים ומוקשים כדי למנוע משוטרים בריטים לרדת לעבר הכוח הנסוג ולעצור את אנשיו. כמו־כן פקד על היחידה להציב מקלעים ולחפות על הכוח, אם תיפתח לעברו אש. אולם ערביי הסביבה כה נדהמו למראה הכוח הפוסע על הכביש באור יום עד שלא ירו אליו אפילו יריה אחת.

פרחי בר כיסו את מורדות הר־כנען באותו פברואר גשום שלפני ארבעים שנה. והאגדה מספרת כי הלוחמים הרטובים והתשושים עד־כלות רכנו וקטפו מעט מן הפרחים כדי להביאם שי לבנות שהמתינו להם למעלה, בבסיס שבהר־כנען.

מנחם תלמי

תשובה, מי?

כשהוא אמר שהוא רוצה לקנות בנק, שאלו אנשים מי האלמוני מנתניה שמדבר ככה. מצאו את יצחק תשובה. קבלן, סגן יו"ר מכבי נתניה, איש של "כל מיני עסקים". בנו של בעל המכולת מהמעברה, שעלה מלוב, ובעשר אצבעות יצר מיכרה זהב קטן. "תשובה אולי כותב בשגיאות, אבל חשבון הוא יודע מצויין"

מאת יצחק בן־חורין
צילם: עודד מילשטיין

לפני כמה חודשים רקם באוזני יצחק תשובה את חלומו הגדול: להיות בעלים של בנק. בנק של ממש. כזה עם עשרות סניפים ברחבי הארץ, כספומטים בקירות ופקידים מאחורי דלפקים הפועלים בשירות הלקוחות. מט"ח, עו"ש ושאר ירקות. חלום של ילד, שגדל במעברת בית־ליד, ובנה הכל בעשר אצבעותיו, עד שהפך לקבלן ואיש עסקים מצליח. מביתו הרב־מפלסי בצפון נתניה, במרחק של חמישה ק"מ ושלושים שנה מהפחון העלוב ההוא במעברה, נראים החלומות הרבה הרבה יותר קרובים למציאות. יצחק תשובה, חשבתי או לעצמי, הוא לא רק יריד – הוא גם בנק.

נכון לעכשיו, יצחק תשובה אינו רוכש את בנק ספנות מקבוצת אייזנברג והתק"ם. בתחילת השבוע פירסם בנק ישראל הודעה, לפיה ביטל הנגיד, פרופ' מיכאל ברונו, בהסכמת הבעלים – יצחק תשובה, את רשיונו של בנק "יסעור", השייך לבנק ספנות, לשמש בנק למשכנתאות. מעתה יפעל כחברה פיננסית.

איזו אכזבה. תשובה, חייכן ונעים הליכות, שומר על קור־רוח גם ברגעים אלה. קשה לדעת בדיוק מה קרה שם. בנק ישראל שומר על הדיסקרטיות המתחייבת. יצחק תשובה אינו מגלה את קלפיו. בתחילת השבוע אמר: "אני איש צעיר. אלוהים גדול. רציתי להיות בנקאי ואני אהיה בנקאי. בינתיים שיניתי כיוון, ואני מפתח את "יסעור" כחברה ציבורית למימון ופיתוח".

"אני אהיה בנקאי", הצהרה שחצנית אולי, אך לא כשהיא באה מפיו של אדם עם קבלות על עשיה. תשובה, אחרי הכל, הוא איש שקט ומצניע לכת, שרק באחרונה הרשה לעצמו להחליף מכונית ששוויה עשרת אלפים דולר באולדסמוביל מודל 82'. איש שדלת ביתו פתוחה, שחברים מהמעברה נכנסים ויוצאים אצלו ומרגישים רצויים. בני המשפחה רווים ממנו נחת. הוא מימן את לימודי המשפטים וראיית־החשבון של שניים מאחיו. "אחי ואני גדלנו יחד במצוקה. לא היו מותרות. אנחנו שמונה אחים מאוד קשורים ואנחנו עוזרים אחד לשני", הואמצטנע.

"סלף מייד מאן", שיכול כבר להרשות לעצמו להתפנק, יודע שסוד ההצלחה הוא חריצות וכהתמדה. יום העבודה שלו מתחיל כשש בבוקר ונגמר לא לפני עשר בערב. הוא נפתח ידרך כלל בשתית תה ב"קפה תמר" בשדרות בנימין בנתניה, ומסתיים בניהול ענייני אגודת הספורט "מכבי נתניה". בעולם הבנקאות התרוממו הרבה גבות כשנודע על כוונתו של הנתנייתי האלמוני לחדור לעולם האקסקלוסיבי שלהם. "תשובה מי?" היתה השאלה.

עלינו ארצה מלוב ב־1949", הוא מספר. "אני הייתי אז בן שנה. גרנו במחנה ד', מחנה בריטי ישן בבית ליד. עשר נפשות באוהל ברזנט ופחון ששטחו 20 מ"ר. הצטופפנו שם 40 אלף עולים בשטח של חמישה דונם. תקופה קשה, תנאים קשים. היה בית שימוש משותף אחד לכל המחנה, 200 מטר מהבית. מקלחת? לא ידעתי מה זה. היתה שם בודקה מטר על מטר. היינו מתפשטים ונשטפים בצינור מים קרים. גם בקורף. זה נראה לנו הדבר הכי [...]עי כשלם. [...] חדר הגשם לפחון.

[...] לאבא היתה חנות מכולת במעברה. קיבלנו [...] חינוך להסתפק במועט ולהרגיש מאושרים. קנו [...] לי נעל אחד בשנה וזוג נעליים בשנה – תמיד מספר [...] גדול יותר, שיהיה להרבה זמן. אחר כך זה עבר [...] לאחים הקטנים. אף פעם לא הרגשתי מקופח ולא [...] שחסכו ממני משהו. לא הייתי רעב ללחם, אבל [...] שאתה מבין לא טבלתי בשפע. חייתי את המחר, [...] הלוחמת העתיד הוורוד יותר".

[...]רבים אחרים נשארו עם החלום, האמינו שהמדינה [...] לראות לעתידם. יצחק תשובה הפשיל שרוולים, [...] להגשמתו. "יכול להיות שכתת־מודע [...] להוכיח שאני שווה, אבל אף פעם לא חיפשתי [...] תקופת המעברה שלי לא היתה סרין ארום שהונף [...]. אולי כתת־מודע. שתדע שמעולם לא היו לי [...] קשות. לא הרגשתי מופלה לרעה. צפיתי בסרט [...] שלמה שבאתי" ובסרט "לחם", ולא מצאתי שם את [...] אני. [...] צנוע כמה שאפשר, לא מתחמק מעברי.

אני לא מרגיש שאני שונה ממה שהייתי לפני 35 שנה. כל החברים שלי מהמעברה נשארו חברי היום. מעגל החברים שלי התרחב. מדי פעם אני חוזר עם הילדים שלי למעברה, למקום שבו היה מוצב הפחון שלנו. היום יש שם פרדס".

כשמישהו מניף דגל של מקופח, יש לו עסק עם יצחק תשובה. "מי שמרגיש עצמו מקופח שיסתכל עלי. אני הדוגמא. אני התקווה. אם אני הגעתי, כל אדם במדינת ישראל יכול. לא יתכן שאנשים ירחמו על עצמם ויבקשו שאחרים יתנו להם על מגש של כסף. זו כתבה ציונית. אני הדוגמא".

הוועדה הבודקת את רקע המועמדים לרכישת בנקים אינה עוסקת בציונות. לוקחים את הבנאדם ומפשיטים אותו. בודקים כל סימן, כל צלקת בגוף. מצב פיננסי – זה ברור. אבל גם רקע חברתי. תלונה של שכן על מריבה בנושא הגג המשותף, נרשמת. והקנאה וצרות העין, להווה ידוע, אינן זרות במקומותינו.

שנה שלמה עברה מאז רכשו הנרי רוט ויצחק תשובה את בנק המשכנתאות "יסעור" ב־4.5 מיליון שקל. זהו למעשה סניף אחד, שהיה בבעלות בנק הספנות. בשנים האחרונות לא הצליח הבנק לגייס מקורות מהציבור ולהעמידם כאשראים למשתכנים. תשובה ורוט קיוו להעמיד את הבנק על הרגליים, ואולי חשבו להשתמש בו כקרש קפיצה לעיסקה הגדולה יותר של הבנק לספנות.

תשובה ורוט. אחד יוצא לוב, השני – יליד הונגריה. השפה המשותפת להם – שפת המצלצלים והמרשרשים, שפה בינלאומית. שניהם יוצאי שכונות מצוקה שנכנסו לעולם העסקים בגיל צעיר מאד. הנרי רוט, בן 59, ניצול שואה, שהיגר לארה"ב מייד עם תום מלחמת העולם השניה. הוא נכנס לעסקי מקרקעין בגיל 22 – תחילה בשכונות העוני של ניו־יורק, וברבות השנים הגיע לעסקות הגדולות במנהטן. "הוא שותף ב'ברודווי קומפני', חברה שמגלגלת מאות מיליוני דולרים", מציג תשובה את שותפו האמריקני.

יצחק תשובה היה בן עשר כשעבר עם משפחתו לנתניה. "לאחר יום לימודים בבית־הספר העממי, עזרתי לאבא בחנות. בחופשות יצאתי לעבוד בפרדסים. התחלתי לעבוד בגיל 16. עבדתי בבנין, בחקלאות, בכל עבודה שאפשר להתפרנס ממנה. בימים הפנויים שלי עזרתי לאבא בחנות. בערב למדתי לבגרות בתיכון אקסטרני". בחור נתנייתי באותם ימים נזכר: "בחופשת הקיץ עבדתי איתו בבנין. הוא היה טייח. בחור שקט, עשה את העבודה שלו בחריצות".

את השירות הצבאי עשה תשובה ב"גולני", עד שהעבירו אותו למרכז בינוי של צה"ל. זה התחיל בעבודות רס"ר פשוטות והתפתח לפיקוח על עבודות בינוי. שם הוא למד את העבודה ורכש שם של בעל יכולת ביצוע. עובדה שמייד עם שחרורו מצה"ל, הוצע לו לבצע עבודות קבלניות עבור משרד הבטחון. עבודות קטנות. פה שיפץ מבנה, שם הסדיר שביל גישה. ב־1969 קיבל עבודה להקמת מבני מגורים לחיילים ליד בלוזה. אחרי שנה בסיני, הוא חזר לנתניה עם חסכון, לקח הלוואה בנקאית והתחיל לבנות קוטג'ים ברחוב משה שפירא בעיר.

בחור בן 21, בונה קוטג'ים. "הקונים היו שואלים אותי 'ילד איפה אבא'. בשביל לא להעליב אותם, הייתי אומר 'עוד מעט הוא יבוא'. בינתים אני מטפל מטעמו'. גם כשנודע להם שאני הוא הקבלן האחראי, הם לא פחדו לעשות אתי עסקים. נכון שהייתי מאד צעיר, אבל בתקופה ההיא קנו הכל בשלד ואם העבודה טובה והמחיר טוב – אז מה הפחד"?

"תשובה אולי כותב בשגיאות, אבל הוא יודע חשבון מצויין ויש לו אומץ בלתי רגיל. הוא בעל כושר מיקוח ושכנוע. יודע לקנות טוב. זה החלק הכי חשוב בעיסקה. יחסי־הציבור שלו טובים. הוא אדם שלא אומר לא, יבוא בנאדם זר ויבקש משהו, הוא יבטיח לעזור לו. גמרתי איתו מילה. כל ההסכם היה בגודל של טופס טוטו ומה שהוא אמר. בהתחלה על ההוצאות ומה שישאר לנו בכיס – זה מה שהיה בסוף. מהניסיון שלי למדתי שכדאי למכור איתו ולא לקנות ממנו", אומר איש עסקים מקומי, שהיה שותף של תשובה באחד הפרוייקטים שלו".

בדרך כלל הוא נכנס לכל עיסקה עם אנשים נוספים, אבל תמיד הוא השותף הכולט, נותן הטון. בתקופה האחרונה רואים אותו יותר מבעבר עושה את דרכו לנתב"ג. יוצא לגיחות תקופתיות של עשרה ימים עד שבועיים. תשובה אוהב את הנסיעות הללו. על הקשרים שהוא רוקם מעבר לים, שהם מאפשרים לו להקים כמה פרוייקטים בשיתוף עם משקיעים זרים. זה טוב למדינה שסופגת מטבע חוץ, וזה טוב לתשובה שאינו תלוי בפרוייקטים שלו בשגעונות הכלכלה הישראלית.

יצחק תשובה (מימין ובעמוד הבא): "אני איש צעיר. אלוהים גדול".

"כל עסקי בארץ מבוססים על שיתוף כסף זר. כל הבניינים, כמעט בלי יוצא מהכלל, מבוססים על שותפים מחו"ל. אני מביא כסף טוב למדינה, מדובר בהרבה מיליוני דולרים. חבל שאין תמריץ כמו ליצואנים על הכנסת מטבע חוץ לישראל. יש לי חמישה שותפים מחו"ל, משקיעים כבדים במיליוני דולרים. עסקים מסוג זה טובים, כי זה מבטיח לי את עלות הכסף. הסכנה הגדולה בפרוייקטים היא עלות הכסף בבנקים. ברגע שאתה בונה בכסף זר זה בעלות נמוכה ובבטחון מלא. אני לא נכנס לפרוייקט בלי שיש לי מימון מלא מההתחלה עד הסוף".

הוא בולדוזר. יודע להשתמש בקשרים, מסוגל לחבר דברים. כריזמטי, אבל יש לו גם שונאים בעיר. כאלה שלא מפרגנים. יש לו מוח חריף ואינטואיציה מפותחת. "הוא מבצע חישובים במהירות הברק. כמו מחשב. הנתונים נערמים והוא יוצא עם התשובה הרף עין. החלטות שקולות המבוססות על נתונים. הוא איש עם כוח השפעה והחלטה", אומר עליו איש עסקים בנתניה.

דוגמא למהירות ההחלטה שלו? במשך שנתיים עמד למכירה באין דורש מגרש לבניית 250 יחידות מגורים באיזור יוקרה בנתניה. אם חברות בניה גדולות מוכרות בזול, לך תדע לאיזו צרה אתה נכנס? תשובה חישב במהירות ועוד באותו יום רשם שיק על סך שניים וחצי מיליון דולר. ההיגיון שלו אמר לו שלקנות 250 יחידות קרקע בעשרת אלפים דולר כל אחת, זו עיסקה כדאית שתאפשר לו להרוויח פי ארבעה. החברות המוכרות עצרו בינתים את העיסקה ותשובה תבע אותן לדין.

כל השנים פעל בנתניה וסביבתה. עבר פיסית. מכיר את העבודה מעשית ותיאורטית, על כל שלביה.

(המשך בעמוד 50)

קשה להיות ערבי־ישראלי

(המשך מעמוד 19)

הצלה. הוא לוקח אותי לסיבוב ברחובות ליד הבית. באחת הסימטאות זורמים מי ביוב ללא הפרעה. טורק אומר שאף אחד לא מתרגש. בעיקר לא בעירייה. בקשי יש כמה פיסות מדרכה שממוקמות, לטענתו, לפי היחוס שלך בעירייה.

תלוי אם אתה מקורב לעירייה ומלקק לאנשים הנכונים", אומר טורק. פה ושם הוא מראה לי תחנות לממכר סמים. הרואין, קוקאין ועוד סמים קשים שמחליפים ידיים דרך חלונות ותריסים. כולם יודעים מה מתרחש אבל אף אחד לא ממהר לפתור את הבעיה. טורק נשמע מריר. הוא אישית חי טוב מבחינה כלכלית, אבל כואב לו הזלזול, ההתייחסות הטבעית לערבים כאזרחים סוג ב', וגם זה במקרה הטוב.

"ברור שיש אפליה. כאן ביפו, איפה שהערבים גרים, הכל מלוכלך, מוזנח. זבל ברחובות. החינוך לא חינוך. מלמדים כאן 38 שנה אותו דבר. המורים פה לא מתחלפים כבר 40 שנה. יכול להיות דבר כזה? יכול להיות שבן ילמד אותו חומר מה שאבא שלו למד? במקום ללמד קוראן שלוש פעמים בשבוע, מלמדים אותם תנ"ך ורק פעם אחת בשבוע קוראן. אנשים פה כמורמרים. חיים בכאב ומכניסים אותו פנימה.

"אני פותח את החלון וכל הבית שלי מתמלא אבק, כי את כל הזבל שופכים לחוף יפו. יש פה תחנות סמים כבר שנים. ילדים אין להם מה לעשות פה, אז הם מסתובבים מגיל צעיר מסטולים. המדינה והמשטרה עושים את זה דווקא. אני בטוח. רוצים שתהיה מסומם, שלא תלמד, שלא תהיה עורך דין. שתתעסק רק בסמים. ככה לא תרע שדופקים אותך, שמקפחים אותך. המשטרה יודעת איפה כל תחנה, אבל היא מעדיפה שהאנשים כאן יפלו ברשת, ואז כשהם כבר גמורים, אין להם ראש להתעסק בדברים אחרים חוץ מהסם. בסוף הם יושבים בכלא".

או למה שלא יקום איזה גוף שייצג את הערבים ביפו. למה אתם יושבים בחיבוק ידיים?

"מה מפליא. בכל חור בארץ יש מועצה, או גוף, שמייצגים את התושבים שלהם. אנחנו יותר מ־20 אלף ערבים ישראלים ביפו, אבל אין לנו שום משרד. שום דבר. אין לנו שום נציג בעיריית תל אביב. העיקר שצ'יץ אומר כל הזמן 'תל אביב יפו'. איזה יפו? הוא אכפת לו מיפו? אנחנו לא יכולים להתארגן. לא יתנו לנו. רק נצא להפגין או לדרוש, ישר ישברו לנו את הראש. אנחנו יכולים לפעמים רק לצעוק, אבל אם זה לא יעזור, אז יש אלוהים ויותר מזה אי אפשר לעשות".

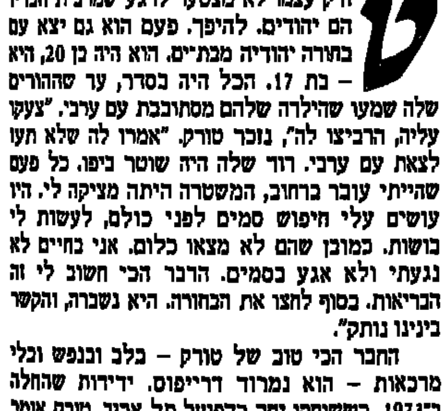
ובינתיים אנשים הופכים ממורמרים עד שיום אחד הכל יתפרץ החוצה?

"זה שורף בפנים. זה כל הזמן הולך ומצטבר, אבל זה באמת לא טוב, כי יום אחד חייב לצאת החוצה. אין ברירה. אני לא רוצה לצאת בהצהרות ואני נגד אלימות, אבל אי אפשר לשבת על אנשים 40 שנה ולזלזל בהם. לא יתכן שלשר שרון מוכנים לשים מיליון דולר כדי לשמור על הבית שלו במזרח ירושלים, ולנו לא מוכנים לתת כמה גרושים כדי לשפץ רחוב או לעזור לילדים מסוממים בני 13. אי אפשר שהאפליה הזו תימשך".

היו מחשבות קיצוניות עד למשל קריעת תעודת הזהות?

ת ראה, יש הבדל עצום בין ערבי־ישראלי ליהודי־ישראלי. ההבדל בלתי יתואר, אבל למרות זאת, לא שמעתי על מחשבה לקרוע תעודת זהות. אנחנו חיים בלית ברירה בתנאים של קיפוח, אבל אני לא רוצה לחשוב שנגיע לאלימות. אני אישית נגד אלימות".

הוא בן 32 וחצי, נשוי לוואפה, אב לנסלי, בת ארבע. מתגורר בבית מרווח היטב. לבוש בג'ינס וחולצת טריקו. נעלי 'ריבוק' על הרגליים. מדבר עברית שוטפת. לא נואם פוליטי, לא מנהיג שהולך לסחוף אחריו המונים. בבחירות של 1980, כשהיה בשיא הפופולאריות שלו והיווה את גאוות הערבים במדינה, הרבה לפני שמישהו בכלל שמע על זאהי ארמלי, לקחה אותו מפלגת העבודה כדי שיגייס למענה כמה מנדטים במגזר הערבי. טורק, איש הפועל

הכדורגלן – "בנבחרת לא שיחקתי בשביל הערבים אלא בשביל המדינה כולה"

תל אביב, לא יכול היה לסרב. הוא השקיע הרבה עבודה, ואף יצא לשטח, נפגש עם ערבים ברחבי הארץ, ושכנע אותם להצביע למפלגת העבודה.

ב־1981, במדור "אורחים" של הירחון "מוניטין", סיכם טורק את הטבילה שלו בפוליטיקה בישראל. "פוליטיקה ואני אף פעם לא הלכו ביחד. אבל בארבעת השנים האחרונות (77־80) הרגשתי נורא. בתקופת הליכוד קרו לערבים דברים שאף פעם לא קרו. יכול להיות שתמיד הפקיעו אדמות, אבל לא בכמות כזו. ולא בכזו צורה... הליכוד מתייחס לערבים כמו אל לא בני אדם. ככה יכול שר התיירות שלהם להציע לערבים לארוז את החפצים ולגשת לירדן. אני מקווה, בשביל כולנו, שהם לא ישארו הרבה זמן בשלטון. הראשונים שהם יתחכו זה אותנו, הערבים... פגשתי את פרס אחרי הבחירות, והוא אמר לי: 'ג'ימי, עשית עבודה טובה. הבאת לנו מנדט־מנדט וחצי'. נכון שבינתים אני לא מבין בפוליטיקה, אבל כל דבר אפשר ללמוד. כבר עכשיו אני מתחיל להבין. אמנם לא כמו הגדולים, אבל אני כבר יודע שאם לקואליציה יש 61 מנדטים, מספיק שאחד יסע וכל הבלוף שלהם יפול".

כיום טורק עדיין מהסס אם לגעת בפוליטיקה. הוא לא בדיוק אוהב את האנשים שיושבים שם, בכנסת. גם את כל הלכלוך שמתלווה לעניין. מאידך, ברור לו שצריך לעשות משהו. הוא יודע שערביי יפו בעיקר, ועוד כמה מעריצים בארץ בכלל, עדיין רואים בו מעין מורה דרך. לא שוכחים לו את הגאווה הגדולה שהביא להם, כשלבש את מדי הנבחרת הלאומית של ישראל והם היו איתו בכל רגע. "אני לא מתאים לעניין הזה של להיות מנהיג. יש היום פרופסורים, רופאים ועורכי דין שיצאו מיפו. אנשים משכילים, לא כמוני. הם יכולים לתרום הרבה יותר ולארגן דברים".

היית מצביע היום שוב למערך, שיושב באותה ממשלה שמחליטה שיכו את האחים שלך מעזה?

"תראה אני יותר קרוב למערך מאשר לליכוד או למפלגות קומוניסטיות. אני שונא קומוניסטים, אבל ברור לי שגם המערך לא עשה כלום למעננו. לי עזרו הרבה בזכות העובדה שהייתי כדורגלן ושחקן נבחרת, אבל לכלל התושבים הערבים מתייחסים בכוח. מקפחים אותם זה לא מילה. כיום אני לא רואה את עצמי נכנס

לפוליטיקה אבל אולי, אם יקום גוף שיתאים לדברים שאני רוצה לעשות ולשפר ברמת החיים של הערבים, אז אולי אני אצטרף".

בחודשיים האחרונים קשה לו להרדם. הוא עצבני בגלל המהומות בשטחים. אימו, שאחיותיה נמצאות בעזה, סובלת מכאבי ראש כרוניים. לא מדברים על שנאה, אבל ישנה מרירות. פתאום נוצר קשר מחודש עם המשפחה המצוקה מאחרת. "תראה, אפילו ארה"ב נגד ישראל. אולי אש"ף מימן עיתונאים מיוון, אבל בטח לא מימן עיתונאים מארה"ב. רואים בטלוויזיה בארה"ב שמשכיבים אדם על אוטו ושוטרים נותנים לו על הראש. אפילו בווייטנאם לא היה כזה סאריום".

ט ורק עצמו לא מצטער לרגע שמרבית חבריו הם יהודים. להיפך. פעם הוא גם יצא עם בחורה יהודיה מבת־ים. הוא היה בן 20, היא – בת 17. הכל היה בסדר, עד שההורים שלה שמעו שהילדה שלהם מסתובבת עם ערבי. "צעקו עליה, הרביצו לה", נזכר טורק. "אמרו לה שלא תעז לצאת עם ערבי. דוד שלה היה שוטר ביפו. כל פעם שהייתי עובר ברחוב, המשטרה היתה מציקה לי. היו עושים עלי חיפוש סמים לפני כולם, לעשות לי בושות. כמובן שהם לא מצאו כלום. אני בחיים לא נגעתי ולא אגע בסמים. הדבר הכי חשוב לי זה הבריאות. בסוף לחצו את הבחורה. היא נשברה, והקשר בינינו נותק".

החבר הכי טוב של טורק – בלב ובנפש ובלי מרכאות – הוא נמרוד דרייפוס. ידידות שהחלה ב־1973, כששיחקו יחד בהפועל תל אביב. טורק אומר שהוא חייב לנימי דרייפוס את העובדה שהוא יכול לדרוך על הרגל. "הוא אירגן לי סדרת אימונים במכון הכושר שלו, שלח אותי לרופא בגרמניה. הוא כמו אח בשבילי".

בימים אלה עסוקים טורק ודרייפוס בפרוייקט חדש, שיפגיש נערים יהודים וערבים. את המודל המוצלח שבנו, מנסים ג'ימי ונמרוד להעביר לדור העתיד של מדינת ישראל. לטורק אין פנטזיות גדולות. הוא יודע שזו טיפה בים, אבל זה נותן את הכוח והתקווה להמשיך הלאה, כשברקע מתעופפים כדורי גומי, גז מדמיע, אבנים, אלות וצמיגים בוערים.

לפני שבע שנים הם החליטו להקים גוף שנקרא "ניצני שלום". מנותק מכל הקשר פוליטי־מפלגתי. גוף שנושם בזכות תרומות מארה"ב. בראש הארגון עומד הרב ברוס כהן. המגמה – להפגיש בין נוער ערבי ליהודי. אנחנו העתיד. טורק ודרייפוס ארגנו כבר מפגש במסגרת פנימיה, שבו השתתפו נערים משני העמים. שברו את מחסום השתיקה והבורות. טורק: "פתאום דני רואה שאחמד לא זורק אבנים ולא מחבל, ואחמד רואה שיוסי לא שונא ולא רוצה לזרוק אותו מפה".

אבל יכול להיווצר מצב שדני יצטרך לרוץ אחרי אחמד ולשבור לו את הידו?

"נכון, אבל אני מעדיף לא לחשוב על זה ככה. מקווה שהם כבר לא יצטרכו להגיע למצבים נוראים שכאלו. אני לא מתעלם מהעובדה שדני יתגייס. אני גם לא אומר לו שלא יתגייס. להיפך. אני רק מקווה שהמפגשים האלה יעזרו לכולם להבין שאנחנו בני אדם שווים ואסור לדבר דרך אלימות אלא דרך אחווה".

עלתה לך במחשבה סיטואציה שבה עלול חבר שלך לרוץ ולהכות קרוב משפחה שלך בעזה?

"בוא נעזוב את זה. אם למשל אני צריך לחשוב על נימי דרייפוס אני בטוח שהוא ידע איך לצאת מזה".

אתה אופטימי?

"אופטימי כל הזמן. מקווה רק לטוב. נכון שהחודשיים האחרונים היו מדכאים, אבל אולי עם בחירות חדשות משהו ישתנה. צריכים להבין שמה שלא יהיה, כמה שיקחו מערבים אדמות, לאף אחד זה לא ישתלם בסוף. שישבו המנהיגים של הפלשתינים ושל ממשלת ישראל בתוך חדר, וישברו את הראש עד שיגיעו לנוסחת שלום. אז כל העולם יקנא בנו ונוכל סוף סוף לחיות כאן כולנו, שגעון".

אבי מורגנשטרן

מוציא לחמן הזבל

אלישע קלעי. קיבוצניק, לוחם בסיירת הצנחנים של מאיר הר־ציון, רווה צאן שרצה בעצם להיות טרקטוריסט או מוסיקאי. היום הוא חולש על שורה של מפעלים משפחתיים, שהמכנה המשותף לכולם הוא הזבל. האיש שהביא לארץ זבת חלב ודבש את כופתיות הזבל, הוא היום סיפור הצלחה כלכלי עם קשרים בינלאומיים. אלף טונה כופתיות בשבוע, מחזור של חמישה מליון דולר בשנה, ניסויים חקלאיים בביקעת מדע. המצב בזבל טוב מאוד.

מאת אביבה מץ
צילם: בני גלוד

"חבר ביקש ממני להיות סוכן הכופתיות בעזה. ידעתי באינטואיציה שזה יילך טוב, לא ידעתי כמה טוב. היה לו קשר עם כל הפרדסנים, עשירי עזה. הם לקחו את הזבל שלנו ותוך חודש קיבלנו הזמנות לייצר כמה מאות טונות, רק מעזה"

[illegible] המפעל בגבעת עדה

הדרך לגבעת עדה עוברת מאחורי מחנה שמונים. מפרדס חנה, לכיוון בנימינה, בתוך שדרת דקלים מופלאה, בין גבעות חשופות. משהו שמזכיר את המערב הפרוע. ילד בן עשר, נוהג בטרקטור, מסביר בידענות: "עוד מעט תתחילי להרגיש את הריח, זהו מפעל 'שחם' גבעת עדה". חיפשנו את אלישע קלעי. גבור של ספור קלאסי, עם התחלה, אמצע וסוף טוב. רק הריח לא הכי טוב. במובן מסוים, החיים של אלישע קלעי בזבל.

באים לבן־אדם ואומרים לו: "שמע, אתה שווה סיפור". האיש צוחק: "תעזבו שטויות. מי אני בסך הכל. לא צעיר, לא יפה, לא מפורסם. תחפשו את הזוהר שאתם כל־כך אוהבים במקום אחר, אצלי לא תמצאו כלום". מתעקשים. הוא לא מאושר מזה, מתפתל כמה ימים ובסוף מוותר: "נו שיהיה, נראה מה יצא מזה".

אלישע קלעי הוא סיפור הצלחה כלכלי עם קשרים בינלאומיים. קפיטליסט בעל תפיסת עולם סוציאליסטית מובהקת. חולש על אימפריה קטנה של מפעלים, שהמכנה המשותף לכולם מסתכם במילה אחת – זבל. מפעל כופתיות הזבל לחקלאות, מוצר בלעדי, יושב עמוק בחבל מנשה, סמוך למושבה גבעת עדה.

אלישע – כסף מזבל – הוא הבעלים והמנהל. רחוק מרמות המנכ"ל הקלאסי, התל־אביבי. רזה מאוד. איש שזוף, לבוש בפשטות, חרוש קמטים. בן 53. נולד בעמק, בקיבוץ תל־יוסף, להורים שעלו מפולניה. את שרידי הקיבוצניקיות מזהים אצלו מיד בכניסה. בחדרו תלויים במסגרת "כבשים" של מנשה קדישמן, ובחדר האוכל של המפעל שולחן אחד לכולם, לבכירים ולפועלים. יושבים ביחד, אוכלים מרק חם ומספרים לאלישע את הצרות: הילד חולה, הבעל במילואים. הוא מקשיב, שואל, מייעץ ומתעניין. איש פשוט, נטול גינונים.

השורשים הארצישראליים של אלישע עמוק באדמה. אביו הקים בתל־יוסף את מפעל המתכת של הקיבוץ. שם ייצרו, בין היתר, מכונות לפיזור זבל אורגני. כאן בעצם התחיל הקשר ההיסטורי של המשפחה לזבל ולחקלאות. בצבא, בתחילת שנות החמישים, כשכולם היו גיבורים, שירת אלישע בסיירת הצנחנים, מפקד חוליה אצל מאיר הר־ציון.

"רציתי להיות טייס, לכן דחו לי את מועד הגיוס. היה צריך לחכות לקורס, אז ויתרתי. כפיצוי, ביקשתי להתגייס ליחידה 101", נזכר אלישע. "דיברתי עם מאיר הר־ציון אבל הוא אמר שלא יהיה יותר 101, שהם מתפרקים ומצטרפים לצנחנים". אלישע מתכחש לעלילות הגבורה שסופרו עליהם. אין טיפה לאותה 'סיירות' שיש באחרים מחבריו, בגלל האלה של יחידת המובחרים. "בגלל הגובה שלי", (הוא באמת אינו גבוה) הוא אומר וצוחק, "מוטה גור אמר על זה המשפט: 'אם אלישע יפצע, אני אסחוב אותו, אבל מה יהיה אם אני אפצע? אלישע לא יוכל לסחוב'"

(המשך בעמוד הבא)

(המשך מהעמוד הקודם)

אותי". אלישע לא נפצע, למרות שהשתתף בכל הפעולות בהן לקחו אז הצנחנים חלק, פעולות שהפכו מזמן לאגדה. מוטה גור כתב על אלישע קלעי בשני פרקים בספרו "פלוגה ד'". אלישע מנסה לדלג על הקטע, לא לזכור מה היה כתוב שם. בסוף מסתבר, יש לו סיפור: "זה היה כשערכנו מארבים בגבול עזה, על־יד קיבוץ נירים. החזקנו את הקו. אז היו הפדאיון מסתננים לאזור. היתה הוראה מפורשת לא לתפוס פאריונים, אלא להרוג אותם. לילה אחד, שכבנו במארב, אני נתקלתי באחד מהם. משום־מה לא הרגתי אותו. אני לא יודע למה היתה לי הרגשה שהוא רוצה להיתפס. קיבלתי אז על הראש ממוטה. אחר־כך התברר שצדקתי. הוא היה 'סטינקר' שלנו, שבא למסור אינפורמציה. זה מה שכתוב בספר, נדמה לי".

"רציתי להיות טייס ולכן דחו לי את מועד הגיוס. הייתי צריך לחכות לקורס, אז ויתרתי. כפיצוי, ביקשתי להתגייס ליחידה ומו"

ויש לו עוד סיפור מהימים ההם. ימי הטיולים לסלע האדום. הפעם בתוך ירדן: "לילה אחד, חיפשנו את אחת המשטרות בשטח ירדן. זה היה ממש קרוב לסלע האדום. היינו שם מוטה, סופפו (סעדיה אלקיים, שנהרג בפעולת עזה, קיבל צל"ש מיוחד אחרי מותו – א.מ.), לוי חופש מאפיקים, אני ועוד בחור אחד, שגם נהרג אחר־כך. הסתובבנו הרבה זמן בשטח עד שמצאנו את בנין המשטרה. אני וסופפו נכנסנו לתוך הבנין. מוטה והאחרים שכבו מרחוק, צפו עלינו במשקפות. השוטרים הירדנים שיחקו קלפים. אחד מהם הרגיש בנו ואמר לחבריו: 'שוב באו מטיילים'. האחרים לא רצו להפסיק את משחק הקלפים, אמרו לו שיפסיק לבלבל במוח. אותו שוטר יצא החוצה, גילה אותנו והתחיל לירות כמו מטורף. ברחנו כל עוד רוחנו בנו".

אלישע לא עושה מזה עניין. מספר על המשטרות ועל תצפיות הלילה שם, עמוק בתוך שטח ירדן, כאילו היה זה טיול של החברה להגנת הטבע. המילים, "חדרנו, ברחנו, ירו עלינו", נאמרות בטון סתמי, כלאחר יד. אחר־כך יאמר אלישע באירוניה על אגדות הלוחמים השחוקות, שהמשותף בינו לבין מאיר הר־ציון היום, הוא הזבל. "אנחנו נפגשים בכנסים או כשאני בא לביקור אצלו. עם מוטה הקשר יותר הדוק".

אחרי הצבא חזר אלישע לתל־יוסף. הקים משפחה והיה רועה צאן, אבל לא לזמן רב. הוריו עזבו את הקיבוץ והוא בעקבותיהם. עבר עם המשפחה לבית יצחק והיה חקלאי. גידל פקאנים, עופות, עגלים לבשר ומטעים. במקביל, היה סוכן של גבינות בית יצחק. אחר־כך יאמר שחשב להיות וטרינר או מוסיקאי, אבל התחתן מהר מדי ולא הספיק ללמוד מקצוע. את מפעל הזבל הנוכחי הסב אלישע ממפעל שהיה שייך לקיבוץ רגבים. אביו קנה את המפעל מהקיבוץ וייצר בו מינרלים. "מינרל אחד מתוך מה שהוא ייצר היה נמכר למכוני תערובת, כתוספת למאכל בעלי חיים. כתוצאה מזה התגלגלנו לנושא הזבל. הגיע לכאן כתור יהודי מאריזונה, שהיה תזונאי בחווה ענקית במקסיקו. שם, הוא סיפר, עשו מיחזור של זבל חיות. זבל עופות מוחזר כאוכל לבקר, בגלל שהוא עשיר בחלבונים. את זבל הבקר נתנו לעופות באוכל דיאטטי. אני רציתי להפסיק עם הגבינות וכך הצטרפתי כשותף לאבא שלי".

העבירו את מפעל המינרלים לאשקלון, והתחילו לייצר זבל מאכל לבעלי חיים. כמעט כל הציוד שהיה במפעל מהתקופה שייצרו בו מינרלים, התאים. בהשקעה מינימלית הסבו את קו הייצור. היתה לזה הצלחה גדולה בארץ. עד אז ייבאו הזנה לבעלי חיים מעושרת חלבון. "החלפנו את יבוא החלבון. ייצרנו אלף טון בחודש. הפכנו להיות מומחים בנושא. עשינו כאן פיסטור, ייבוש ומכרנו למכוני תערובת. עד ליום השחור של הבוטוליזם", נזכר אלישע.

ארובה, כפיר ואלישע קלעי בבית בחופית: חיים טוב מהזבל

קלרינט במקום פסנתר

בוקר יום שישי גשום. האח בסלון ביתם של אהובה ואלישע קלעי בחופית הופך אותו לשמורת טבע ביום סגריר. המנהל הדאוג מהמפעל בגבעת עדה, נעלם. אלישע לא מצליח להסתיר את הפן האחר שלו. איש משפחה בקבקבים ומכנסיים לבנים. טורח על האש שלא תכבה. אלישע נישא בשנית לאהובה כהנוביץ', אלמנת מג"ד בשריון שנפל במלחמת יום הכיפורים. משפחה גדולה, שישה ילדים יש להם ביחד, שלושה של אלישע, שתי בנות של אהובה ועוד תינוק משותף, "בן שנה וחצי עוד מעט", אומר אלישע בגאווה של מצליחן אמיתי. למרות שיש לו כבר שלושה נכדים, קשה לו להסתיר את ההתרגשות כשהוא מחבק את בנו כפיר, שחוזר מהגן בצעקות דמות.

אם יש משהו שאלישע מצטער עליו היום, זה שלא השקיע יותר בפיתוח הצד המוסיקלי שלו. כשהיה צעיר היה לו חלום, אותו הוא מגשים בבגרותו. מדי יום כמעט. "הורי עזבו את הקיבוץ לשלוש וחצי שנים בילדותי, אחר־כך חזרו. באותה תקופה גרנו בעיר. התחלתי ללמוד פסנתר. התקדמתי מאד אבל כשחזרנו לקיבוץ, הסתבר שרק בנות מנגנות בפסנתר". בגלל לחץ חברתי עבר אלישע לנגן בקלרינט. הצטרף לתזמורת כלי נשיפה של תל־יוסף וניגן איתם שנים ארוכות. כשעזב את הקיבוץ ניגן בתזמורת נתניה, שר טנור במקהלה הפילהרמונית ובמקהלת עמק חפר. להנאתו, הוא מנגן באופן קבוע עם קבוצת חברים, שתקים לשם כך: שלושה קלרניטים ופסנתרנית אחת מבית ינאי. בשנה האחרונה חזר אלישע לעמק, לנגן בתזמורת הגלבוע. גם אל הפסנתר חזר, בעקבות ילדיו שלמדו. למד ברצינות, הפעם ללא חשש מה יגידו בקיבוץ. "ואיפה האשה שנתנה גיבוי, טיפלה בילדים כשאתה הלכת לנגןז", שואלת אהובה, "לא מגיעה לה איזה מילה טובהז". "את רוצה לשמוע מילה טובהז – בבקשה", הוא עונה, "האשה לחצה עלי לנגן בערבי שירה. כשאנחנו מוזמנים, היא כבר לבד לוקחת את הקלרינט לאוטו. האמת, שיש לי כוונות להתפנות יותר מהעבודה ולהיכנס למסגרת מוסיקלית מקצועית".

וכמו לכל זוג צעיר, שנשוי רק שש שנים, יש להם תוכניות. "פרק ב'", הם קוראים לזה. בונים בית, מתכננים לנסות כמה שנים בחו"ל, ללמוד מוסיקה בשילוב עם עבודה, שתתקשר בסופו של דבר לזבל. את המפעל בגבעת עדה הוא ינהל בשלט רחוק, כך הוא מקווה. אהובה מאשרת: "פעם כל משאית שהיתה יוצאת מהמפעל, היו מתקשרים לאלישע, להודיע לו", היא אומרת. "היום הוא הכניס צוות טוב, ששיחרר אותו קצת מהלחצים, למרות שאלישע עוד לא נותן לדברים לזרום לבד".

על השאלה אם תפיסת העולם הסוציאליסטית אצלו אינה מתנגשת עם עובדת היותו קפיטליסט, לפחות בהגדרה, הוא אומר: "מה זה עושרז כסף תמיד טוב שיש. אבל עושר אמיתי זה בית, אהבת אשה, ילדים, עניין בעבודה. במדינת של מתעשרים חדשים אני לא יוצא דופן".

כשאחת הבנות של אהובה, נכנסת פתאום ושואלת אותו אם הוא מספר על "שחם" שלו. הוא מתקן אותה – "'שחם' שלנו".

הבוטוליזם הוא חיידק שממית בקר (שבאחרונה התגלה כרגים מיובאים). החיידק תוקף את מערכת העצבים של הפרה, גורם לשיתוק מערכת ההזנה, עד מוות. נושאים אותו עופות ועכברים. היום השחור של הבוטוליזם התרחש בארץ בסוף שנת 1977. חיידק הבוטוליזם תקף כמה מהרפתות הגדולות בארץ. ביום מסויים, בחמישה קיבוצים בצפון בבת אחת, מתו למעלה מאלף פרות. במרחביה, בגניגר, בבית אלפא, בעין חרוד ואצל מגדלים ערבים בוואדי ערה.

"זה היה סיפור גדול. הוא עומד מאחורי כל מה שיש כאן היום", אומר אלישע קלעי. "התברר שבכל הרפתות האלה, הזינו את הפרות בתערובת שהכילה זבל העופות שלנו. לי אישית היה קשה נפשית. אני גדלתי בתוך רפתות, הבנתי מה משמעות הדבר. המשקים תבעו את מכוני התערובת, שתבעו את חברות הביטוח, שאמרו שיתבעו אותנו. לקחנו משרד עורכי דין רציני. ההגנה התבססה על העובדה שהזבל שלנו היה בפיקוח כל המוסדות ואיש מהם לא היה מודע לחיידק הזה. בסוף חברות הביטוח ירדו מאיתנו. המדינה פיצתה את כולם כמו בניזוקי טבע אחרים".

ביום ההוא החליט אלישע על סגירת המפעל. הרגיש שהזנת בעלי חיים בזבל מן החי, כבר לא תהיה להיט. הציע לעשרים מעובדיו לצאת לחופשה בלא תשלום. עדיין לא ידע מה יעשה, אבל כתור אופטימיסט מושבע התחיל לבדוק את השוק. אביו הקים בינתיים מפעל עצמאי – "תבניתן", בעיירה שדרות. מפעל יחידי בארץ וכין הבודדים בעולם, לייצור תבניות מתכת לכופתיות, אחר־כך המפעל הזה יתחבר טוב עם המפעל החדש, שאלישע יקים בגבעת עדה. במפעל המשפחתי – "שחם" מינרלים באשקלון, מעברים מינרלים שנחצבים בשלוש המחצבות הפרטיות שלהם. מן המינרלים מפיקים תוספת חיונית

(המשך בעמוד 50)

"השוטרים הירדנים שיחקו קלפים. אחד מהם הרגיש בנו ואמר לחבריו, 'שוב באו מטיילים'. הוא יצא החוצה, גילה אותנו והתחיל לירות כמו מטורף".

שמש ירושלמית עם ממולאים וכבש

הרבה שנים לא היינו אצל "שמש" בירושלים (רחוב בן־יהודה 21), מסעדה בעלת ותק ומוניטין, מהראשונות בירושלים שהכניסה את הסגנון המזרחי־יוקרתי ונחשבה אז אחת המסעדות־האירוח המובילות.

שמש הוא שם המייסד והבעלים. קישוט שמש מתכתי קבוע בתיקרה כחלק מהדקור וכסמל מסחרי – שם המסעדה כשם בעליה. הקירות ספוני עץ כהה, השולחנות מצופפים זה אצל זה, לפעמים עד כדי אינטימיות מוגזמת. אבל יש אווירה. אף שהתפריט גדול ומגוון, כדאי להתייעץ עם המלצר. על פי רוב הוא יציע לך פריטים נוספים שאינם מופיעים בתפריט – הן בתחום המנות הראשונות והן בתחום המנות העיקריות.

המנות הראשונות שיגרתיות, אופייניות למסעדות המזרחיות הישראליות. אבל אל תוותר על הממולאים. אלה אינם ברמה הרגילה. מה שמאפיין אותם הוא עדינות טעמם, גם כשמדובר בירקות "גסים". החציל העוטף את מלית הבשר אינו צרוב, אינו ספוג שמן, יש בו חלקלקות חצילית מרנינה. הקישוא (קטן וצעיר) ועלי הגפן (כבושים היטב) נושאים גם הם את תו העדינות.

כדאי גם להזמין מנת פלאפל (לא מופיע בתפריט). זה מגיע בצורת קציצות גלולות־מאורכות. במקורן הן אמורות להיות חריפות, אבל כאן מתחשבים, כנראה, בתיירים ובלקוחות מקומיים שאינם אמונים על החריף־בוער.

ניתן לקבל כאן גם סיניה (בטחינה, או בעגבניות) – פריט שמוגש בדרך־כלל במסעדות ערביות, או מזרחיות־עממיות. הנה כי כן, אצל שמש אתה יכול להנות בו־זמנית גם מסיניה וגם מאווירה יוקרתית.

התפריט מציע גם דגים, גם ברווז אפוי בתנור וגם בשר עוף. זה שייך לחלק ה"אירופי" של המטבח. אבל גאוות המקום היא בעיקר על מאכלי הכבש ועל האומצות. אם תתייעץ עם המלצר באיזו אומצה לבחור, קרוב לוודאי שימליץ על "סטייק שמש" – נתח בשר נדיב במשקלו ומכוסה בטבעות בצל מטוגנות עד יובש פריכי. הסטייק הזה אינו זול (32 שקל לפני המס), אבל טעים למדי, הגם שעבר את כל תהליכי הכשרות הנדרשים.

הצ'יפסים שמגיעים עם האומצה הזו, כמו עם שאר המנות העיקריות, אינם מוסיפים יוקרה למסעדה יוקרתית זו. מכל מקום, אנחנו (וראינו זאת גם בשולחן סמוך) קיבלנו צ'יפסים חומים מטיגונת־יתר, שמראם וטעמם מפגינים עייפות. הם הזכירו לנו את הטוגנים המוגשים במסעדות־דרך עממיות העובדות לפי שיטת הקונפקציה. לעומת ה"חריקה" הזאת, היה סלט החסה בסדר גמור, עשוי מעלים רעננים נושאי תיבול חמצמץ־טוב. המנות האחרונות אינן בשורה. אפשר לוותר. ראוי לציון מיץ ההדרים הטרי שאתה יכול להזמין לשולחנך תמורת 3 שקלים.

המחירים: רוב המנות הראשונות – 4 שקלים; הממולאים – 7 שקלים; הדגים – 22 שקלים; קבאב – 15 שקלים; סיניה – 17 שקלים. גריל מעורב – 24 שקלים.

המסעדה כשרה, על כן היא סגורה מיום ו' ועד מוצאי השבת.

מאו"ל

דואר
ארוחה עיסקית?

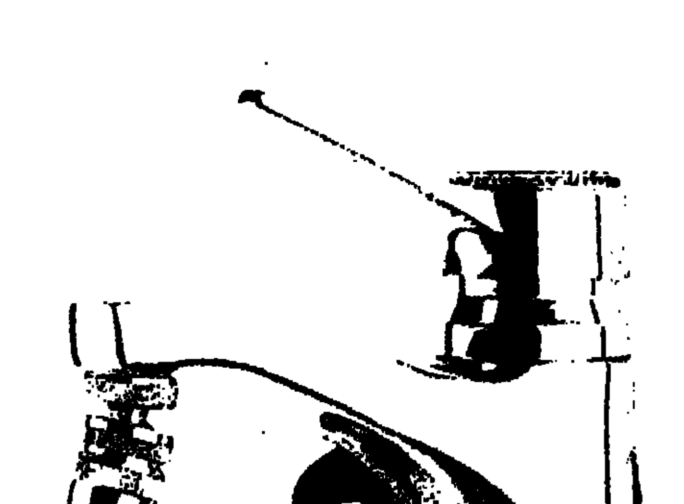
כאחד נלהב של מדור הלכתי בחודש לאחר פירסום הכתבה לטעום ולהנות מסעודה דגים חגיגה בקופה השנייה בשכונת התקווה ומוגש הכותב למסעדה "ניב־דגים" (המערכת).

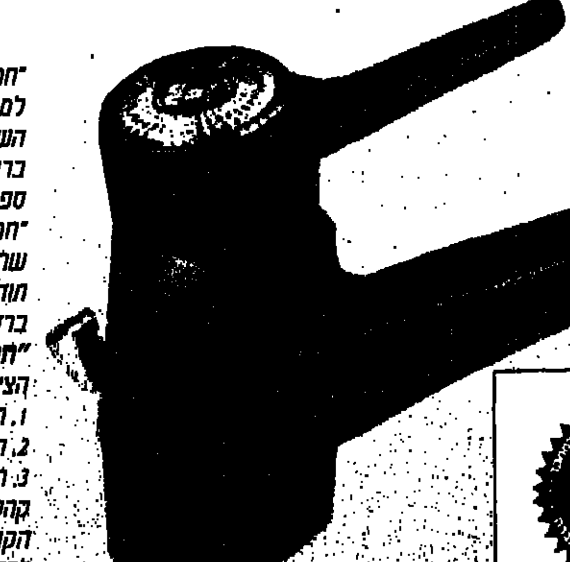
מכיוון שהפרוטה אינה מצויה בכיסי, חכיתי את ידידי ואת עצמי לארוחה עיסקית, שבנויה על סלטים ומושט עסיסי וטרי. כגודל הציפיות שהיו לנו כך נפלנו על חפנים לאחר שהמלצר ענה לנו: "אין ארוחה עיסקית במסעדה".

אביבי ברכה
כפר־סבא

חמת – תמיד בנבחרים

"חמת" יצרן הברזים הגדול והמוביל בישראל, קיים למעלה מ־40 שנה. ממפעל קטן הפך ברבות השנים למפעל גדול המשרת את לקוחותיו הרבים ברחבי הארץ ובחו"ל: ארה"ב, גרמניה, צרפת, ספרד, קודה ועוד.
"חמת" זה אומר איכות גבוהה ואמינות המוצר, שרות ואחריות.
תודות לשקידה ולהתמדה לאורך השנים בפיתוח ברזים בעלי איכות גבוהה וסגנון מודרני וחדשני, **"חמת" זוכה זו השנה ה־11 ברציפות** באמון הציבור בישראל, שהעניק לו את התארים:
1. המוצר הנבחר
2. הקניה הטובה ביותר
3. השם המקצועי הנבחר
קהל הלקוחות הרוכש אמון ל"חמת" בעזרת הרגלי הקניה הנבונים שלו, הפך את ברזי "חמת" למבוקשים ביותר בשוק אביזרי הסניטציה בארץ.
ל"חמת" מגוון רחב של מוצרים הנדרשים על־ידי כל רבדי האוכלוסיה בארץ.

מיקסמת

בישראל יש רק יצרן ברזים אחד הזוכה 11 שנים ברציפות בכל התארים – "חמת"

אבי לשם,
תל־אביב, השומרון 6,

איל מתכות,
חולון, הבנאי 34,

אלגא פרזול לבנייה בע"מ,
גבעתיים, העבודה 49,

ירושלים, הנביאים 76,

תל־אביב, דרך יפו־ת"א

ירושלים, יד חרוצים 22,

רמת־גן, ז'בוטינסקי 70,

כדורי חומרי בנין,
ירושלים, שמגר 4,
02־386017
כהן יהודה,
תל־אביב, דרך יפו–ת"א
12, 03־824452
כתר נוי בע"מ,
גבעתיים, עלית הנוער 27,
03־316184
לביא רפאל,
אשדוד, העבודה 42,
055־35925
מגוהיים,
תל־אביב, המלך ג'ורג' 29,
03־282335
מגר,
חיפה, ת.ד. 34318,
04־723252
מוצרי שלום,
תל־אביב, האומנים 10,
03־490349
מירמר,
תל־אביב, נמל ת"א הישן,
03־5460406
מירמר 2000,
בת־ים, רוטשילד 12,
03־876651
מקס מאייר,
נס ציונה, ביאליק 2,
08־470045
נ. רייסנר בע"מ,
ירושלים, חיפה, בני־ברק,
ז'בוטינסקי 2,
03־5792555
סבת סוכנויות בע"מ,
תל־אביב, פרץ 24,
03־372919
סבן נסים ובניו בע"מ,
תל־אביב, האצ"ל 45,
03־377689

פריד מאיר,
רמלה, אזור התעשיה,
08־225335
פרלמן,
ירושלים, נאגרה 22,
02־523261
צפון אינסטלציה,
חיפה, צומת קרית אתא,
מפרץ חיפה, 04־726282
קוגלר ש.ח.ק. בע"מ,
תל־אביב, קיבוץ גלויות
45, 03־831644
ק.ל.
ספקי אינסטלציה בע"מ,
תל־אביב, אילת 22,
03־813969
קמחי סחר חב' בע"מ,
באר־שבע, אזור התעשיה
החדש, 057־32772
ק.ס.מ. מתכות בע"מ,
רמת־גן, ארלוזורוב 1,
03־720639
קומיקה רחובות בע"מ,
רחובות, אחד העם 28,
08־475088
קרן קרמיקה,
גבעתיים, ערבי נחל 28,
03־203606
רוזנברג עוזי,
פתח־תקוה, קרית אריה,
אינבר 1, 03־9247002
רוטנברג מ. ובניו,
הרצליה, אזור התעשיה,
052־554406
ריטהאוז ובניו,
נתניה, חדרת חיפה, נתניה
שמואל הנציב 7,
053־340325
שאולוף,
ירושלים, יואל 18,
03־286668

רפי הרלב ומלחמתו בטייסים

(המשך מעמוד 15)

מה", מוסיף עופר, "בישראל גיל הפרישה הוא 65. למה איתנו לא מתנהגים על־פי החוק הישראלי"?

אני מזכירה לו שיש חלקים בחוק הישראלי שלא נשאו חן בעיניו. למשל, שמשכורתו תשולם בשקלים, ולא חציה בדולרים כפי שנהוג באל־על כיום.

עופר: "כל מה שביקשנו זה שיתנו לשלושה המודחים עכשיו – ושלושתם במצב טוב – שיעסיקו אותם במשך שנה במישרה חלקית. שיעשו להם בדיקות רפואיות תכופות. בהנהלה לא מוכנים. אבל כשאין להם ברירה, כשהם צריכים להוציא טיסה, הם לוקחים גם טייס מעל גיל 60. פתאום אין להם בעייה של בטיחות טיסה".

יצחק גונן: "הרלב נותן לטייסים הרגשה שהם לא רצויים בחברה. ברגע שטייס מתקרקע מסיבות רפואיות, הוא מחוץ לחברה. שישה טייסים קורקעו ורצו להישאר. הרלב לא נתן להם. הוא כמו בא ואומר: כל זמן שאתם בריאים ובכושר, אנחנו מצפים מכם להטיס את המטוסים בשיא הבטיחות ובשיא הגלגליות. אבל ברגע שבו כבר לא אצטרך אתכם, לכו הביתה".

חיים הכרפלד: "הרלב הציע לטייסים הפורשים להדריך על סימולטורים, בארץ ובחו"ל, במשכורת שהם מקבלים היום. ממש כאילו הם טסים. הם לא מסכימים. הם מנסים לדחוף רגל ולהמשיך את העסקתם כטייסים. בכך הם מונעים מטייסים צעירים להיכנס לחברה".

אבל הטייסים טוענים שהרלב מטרפד בכוונה את האפשרות להגיע להסכם. שהוא בעצם לא רוצה בו. נוח לו לנהל חברה עם מפרק ובית־משפט. תאוריות פסיכולוגיות שלמות ניכנו מתחת לחופות המטוסים, על הקו תל־אביב־ניו־יורק. על חוסר הבטחון שיש להרלב בהתמודדות עם בעיות אמיתיות שמנכ"ל צריך להתמודד איתן, על "מאבק של תזות ואנטי־תזות". על זה שהוא בונה והורס. על זה שדרך הניהול שלו היא דרך מכשול, דרך העימות הקבוע. על זה שאם לא יהיה עימות, הוא יחשוש שהעובדים ירימו את הראש. שאם החברה תתנהל שלא דרך בית־משפט, יגלו שהוא בעצם חלש. שאם הכל יהיה טוב בחברה וייחתמו הסכמים, הוא יצטרך ללכת.

את עו"ד עמרם בלום, הם אומרים, הצליח הרלב לנווט לפינה. שכאילו יעבוד, אבל בעצם לא יפריע למהלך העניינים. אומרים שהוא נותן לו טיסות־כבוד, פתיחת קווים. אומרים שבלום לא מבין כלום בתעופה. בצלאל עופר: "אתמול הוא היה איתי בפאריס. הוא אמר לי שזו הרגשה טובה שיש לו חברת תעופה". גונן: "בראשית המאבק הצטרף בלום לטיסה ללונדון וחזרה, כדי לבדוק אם הטיסה מעייפת. הוא ישב במחלקת עסקים, בטח נימנם, וכשירד אמר שאין שם בעיות". גונן סבור שהמפרק שואף להראות הישגים, אבל שבוי בנתונים שהרלב מעביר לו. שאין לו אמצעים לבדוק ולבקר. "כשבאים עם דפים גדולים של מחשב, מישהו יכול לבדוק את זה? רק אנשי מקצוע יכולים להתמודד ולבדוק".

עו"ד עמרם בלום: "שטויות. אני לא צריך להבין בתעופה. יש לי צוות של עובדים בכל מיני תחומים. מכלכלים, אנשי משרד התחבורה, מומחים. לא תפסתי את הרלב מעולם במסירת מידע לא נכון או בהעלמת נתונים. הם חבר'ה טובים, הטייסים, הוא אומר. התגייסו בגיל 18, התקדמו במסלול שלהם והיום הם יודעים בדיוק מה שהוא – בלום – ידע בגיל 18. כן, הם יודעים גם להטיס. כמו שנהג אוטובוס יודע לנהוג. "זה ניגוד מסוים שקשה לו להסתגל למחשבה שהוא מרוכל נהג. זה חשוב, אבל גם נהג 'אגד' זה חשוב. קשה להם להסתגל לעובדה שלא רואים בהם את מה שראו בהם כשהיו טייסי קרב. הם פשוט מפונקים. כמעט כל אחד מאיתנו אוהב. אבל יש כאלה שמרשים לעצמם להיאבק על יותר".

גם בלום סבור שיש לטייסים חשבונות עם הרלב עוד מתקופת חיל האוויר. "אחד מחברי הוועד סיפר לי פעם שהרלב נאלץ לעשות את טיסת ה'סולו' שלו פעמיים. יש להם זכרונות ומשקעים מהעבר. הם כולם מעריכים את כישוריו ומודים שהוא משכמו ומעלה, אבל הם שונאים אותו. ההישג הגדול שלהם יהיה אם יצליחו להתפטר ממנו, כי הוא קשות, והוא המנכ"ל היחידי שמבין בטיס. לו אי־אפשר למכור לוקשים".

הוא, הרלב, הרבה יותר רגשן ממה שהוא נראה, מעיד בלום. "בדיונים רבים, כשיש צורך לנקוט בצעדים קיצוניים נגד עובדים שסרחו, הוא הרבה יותר סלחן ממני. הוא מנסה להשפיע עלי להיות גמיש. הוא נלחם בעבור העובדים. הרלב, למשל, נטה להעלות את גיל הפרישה ל־65. אני התנגדתי. גם בגלל הבטיחות וגם בגלל 150 טייסים צעירים שמחכים בחוץ לקליטתם בחברה".

הטייסים הם אלה שלדעת בלום אינם מעוניינים לחתום על הסכם. לדעתו, נוח להם לעבוד לפי הסכם שהם תמיד יכולים לטעון שבעצם לא חתמו עליו. "הם הגיעו עם הטיעון הזה פעם לבית־המשפט – והפסידו. הם גם לא מעוניינים להגיע עכשיו להסכם, כי כשאדם עולה על עץ גבוה ומבטיח כל מיני דברים, הוא צריך לספק את הסחורה. והם פיזרו הבטחות. הרגשתי שהוועד עשה לעצמו תוכניות, קבע יעדים – ואינו מסוגל להגיע אליהם".

בלום מסביר את אורכו של תהליך הפירוק בסיבות משפטיות. יש לאל־על עדיין חוב נושא ריבית של 350 מליון דולר. יש עדיין שישה מטוסים בבעלות המדינה. מבחינת יחסי העבודה עדיין לא הגיעו לרגיעה, ואין הסכם עם הטייסים.

יש אנשים שהתבקשו להעריך את עבודתו של הרלב כמנכ"ל – ואמרו שזה לא ניתן. הם טוענים שלמעשה הרלב לא ניהל חברה ישראלית אפילו לא יום אחד בחייו. "הוא ניהל יחידות גדולות בצה"ל ע"י פקודות של מערכת צבאית, ומיומו הראשון כמנכ"ל בפועל הוא מנהל את אל־על בגיבויו וכיסויו של כונס נכסים ובית־משפט, כשחוקי הניהול הישראליים אינם חלים עליו. אין לו דירקטוריון מעליו להנחות אותו, אין ועד עובדים להתמודד איתו והוא עובד ע"י צווים, כפקודות צבאיות. הוא לא נוסה אף־פעם כמנהל במפעל רגיל".

גם בין חסידיו יש החושבים שהוא צריך עכשיו ללכת. שהוא מיצה את עצמו. "המהפכה נגמרה", הם אומרים. "עכשיו צריך מישהו אחר שיישר את ההדורים. צריך אווירה נינוחה. מנהיג צריך להיות במקום הנכון ובזמן הנכון. הוא היה האיש המתאים כשהשרפו צמיגים על המסלולים. עכשיו הוא צריך לפנות את מקומו למנהיג אחר, עם תכונות אחרות".

הטייסים אינם אוהבים אותו, את הרלב. בכל משפט שני יטענו שזה לא עניין אישי. שדווקא במישור האישי הוא בסדר גמור. שהם משתדלים להעביר גבול בין המישור האישי לעיסקי. יספרו שהוא צנוע. כמעט סגפן. רק לאחרונה החליף את ה"וולוו" הישנה שלו במכונית לא חדשה. הוא אף־פעם לא אוכל במסעדות וכבר שנים לובש את אותו ז'קט אפור. וכשהוא נוסע לחו"ל זה רק בענייני עבודה, הוא אף פעם לא נישאר שם מעל הזמן הדרוש. שהוא מטפל במסירות רבה באביו החולה. אבל באותה נשימה יטענו שיש מעט מאוד אנשים שאוהבים אותו, ולעומת זאת יש הרבה אנשים ששונאים אותו. שהוא שונא את כולם. שאין לו חברים. שהוא בן־אדם בודד.

כשנחת, לפני חודש, מטוס הבואינג 757 הראשון של אל־על בנמל התעופה בן־גוריון ובשדה נערך טקס חגיגי, הגיעו לרחבה המקושטת כ־200 מוזמנים, ביניהם שר התחבורה חיים קורפו ומנכ"ל החברה, רפי הרלב.

ומי לא בא? רק מאות מעובדי החברה, האמורים לתחזק, לתפעל, להעמיס, לשרת ולהטיס את המטוס החדש. "מגיע לנו יחס של עובד־מעביד", הסביר אחד מעובדי החברה את ההיעדרות המופגנת שלו ושל חבריו. "במקום זה אנחנו מקבלים רק מכות. אז שהתנהלת תחגוג. אנחנו נעבוד".

סימה קדמון

חוכמת החיים שבגווני האפור

"קבל נא לתיצת־יד חמה וברכות מקרב לב על כי הצלחת, בתנאים קשים ביותר, להחזיר את חברת התעופה הלאומית לריווחיות ואיתנות כלכלית שאיפיינו את פעילותה בשנות ה־60 וה־70. דומני כי לא אגזים אם אומר כי אחד הגורמים המרכזיים להצלחה הבולטת בה זכתה החברה בתחום זה הינם המקצועיות והעינייניות המאפיינים את סגנון פעילותך".

כך כתב מרדכי בן־ארי לרפי הרלב ב־27 באוגוסט 1987, אחרי שהתפרסם המאזן הריווחי של החברה. בן־ארי, שכונה פעם "מר אל על", שימש עשר שנים כמנכ"ל החברה ושלוש שנים כיו"ר מועצת המנהלים שלה. מאז פרש מאל־על בסוף 1979 לעסקים פרטיים, גזר על עצמו שתיקה לעשר שנים בכל הנוגע לעיסקי החברה. בהסכמתו לדבר על רפי הרלב הוא רואה חריג:

"קיבלתי את רפי כמשנה למנכ"ל למבצעים ותחזוקה ב־1977. אחרי שמוטי הוד עזב, היה רפי מועמדי לתפקיד מנכ"ל, אך לא קיבלתי את אישור הממשלה למינוי. בתקופה שרפי ואני היינו מחוץ לחברה, הוא עבד איתי, עמד בראש צוות ייעוץ לפרוייקט גדול של תוכנית ההצטיידות של חברת התעופה של קניה, והיה חבר צוות מטעם יאט"א שהכין תוכנית לאיסטרטגיה ארוכת־טווח לפיתוח התעופה האזרחית בקניה. אני מעריך

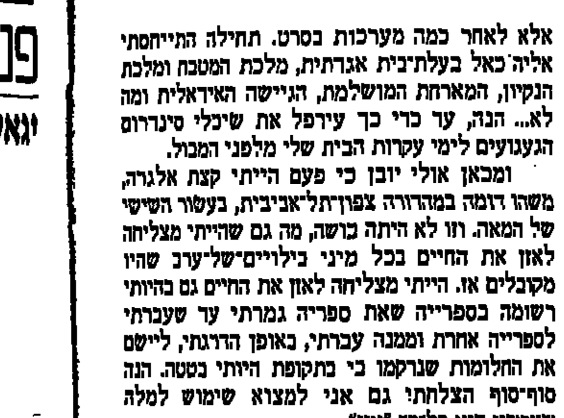
מרדכי בן־ארי: "אני מעריך ומחבב את האיש"

ומחבב את האיש. הוא עושה עבודה מצויינת, בחור נבון מאוד, לומד מהר. אבל כמו הרבה קצינים לשעבר בחיל האוויר, גם אצלו הכל היה שחור־לבן. עלי לציין כי במשך התקופה הוא התפתח ללא הכר ותיום ניכר בו שהוא מבחין בצורה רבה הרבה יותר מבעבר בחוכמת החיים שבגווני האפור".

הרלב מנהל היום את "אל על" ללא דירקטוריון, במצב של פירוק זמני.

בן־ארי: "במצב נורמלי צריך שיתיח דירקטוריון, אך 'אל על' איננה במצב נורמלי. לחברה יש לפחות פורמלית הפסד מצטבר עצום משנות ה־80, ולכן אין מנוס מלהחזיקה – מבחינה צבורית ועיסקית – במצב של פירוק זמני. יש לקוות שהמצב הכלכלי של החברה ישתפר – וזה לא יתכן ללא שיתוף פעולה בין התנהלות לעובדים – ואז החברה תתפקד שוב בצורה נורמלית, עם מועצת מנהלים".

דן ארקין

רגע של אמת

אלגרה, אשתו של הירקן שלי, עוברת ליד דוכן הפלפלים בחנות שלה ושמה בשקית שלושה סוגים: פלפל ירוק, אדום וצהוב. אחר־כך היא אומרת כאילו בינה לבינה: "אני רוצה להכין אותם ממולאים מכל הצבעים. שהילדים יהנו".

ואני כבר יכולה לראות בדימיוני את אילפס הפלפלים המהבילים הממולאים בשר ואורז וצנוברים, טובלים ברוטב עגבניות, המוגש לשולחן ליל השבת בביתה ההרצליאני של אלגרה רחבת המידות, שמן הסתם נותנת בצלחת של כל אחד מנה רחבה. היא בוודאי עמלה במטבח במשך כל בוקרו של יום שישי, וערכה את תבשיליה בשורה על השיש הנקי והמצוחצח שלה עד שיפוג חומם והיא תאחסן אותם במיכלים שונים במקרר. והבית שלה מלא ריחות וניחוחות כפי שפעם היה גם הבית שלך בימי שישי.

ומה את עושה לקראת שבת? קונה עוף בגריל ושטרודל תפוחים שטעמו טעם של בית. ואם נחה עליך הרוח את מזמינה מגש רגל קרושה ומגש דגים ממולאים בחנות שמעבר לפינה. וכאן המקום להוסיף: לעזאזל המחיר, והרי רצית להיות הרקולס־בשמלה ופיטרת את העוזרת הלא־נאמנה שלך, וכך, את אומרת להצדקתך, נחסך לך המון כסף... ואשר לטעם המאכלים הקנויים – נו, טוב, מה יש להשוות, הוא רחוק מלהיות מושלם ובני ביתך זוכרים טעמים יותר אותנטיים־פולניים מתקופת הטרום־קריירה שלך.

אבל זה מה שיש – את חותמת את הנושא שכבר הפכת בו מיליוני פעמים. אי־אפשר לעשות הכל, להספיק הכל, להיות בכל מקום, להשביע רצון כולם. נגמרנו עם זה. את לא סופרוומן המצליחה לפעול גם כעקרת־בית אידאלית, גם כשותפת מלאה בפרנסת הבית, גם כאם הדואגת לכל צרכי המשפחה וגם קרייריסטית המצליחה להתקדם במקום עבודתה.

אילו היית מספיקה לעשות הכל מבלי שאף תחום יסבול – היית ראויה לתואר אם השנה, או אשת השנה, או מצליחנית השנה. היית זוכה להערצת הציבור, אבל ביני ולבינך: האמנם היה מגיע לך התואר הזה? הרי שתינו יודעות איזה מחיר תשלמי בעד ההישגיות הזו.

את תהיי –. יותר ממה שאת כבר כיום – אשה עצבנית, אכולה־מכפנים, מזניחה את צרכיך הרגשיים, מבודדת מחברות, לא מסוגלת ליהנות מתענוגות החיים הגשמיים: והרי את תמיד נמצאת כאילו במנוסה מפני משהו, ברדיפה אחר הזמן שתמיד חסר לך, ואפילו בעלך כבר נואש מלשאול אותך, באחד מרגעי ההתרווחות הנדירים שלך: תגידי, מתי נתחיל לחיות? מתי נהנה? מה בוער לך להספיק הכל?

אז אולי זה יישמע לא אמיתי, אבל – עם יד על הלב: לפעמים, והדגש הוא בהחלט על לפעמים, אני מקנאה באלגרה. מתקנאה, בעצם, בכל אותן עקרות־בית בהכרה מלאה (שימי לב: אינך אומרת כ"משרה מלאה") שמבלות חצאי ימים במטבח, שהמלה "דיאטה" לא הטביעה חותמה על המראה שלהן, שאינן רוצות בראש וראשונה להציל את שלמות המולדת אלא לשמור על שלמות המשפחה.

רגע של אמת: האם את באמת "מקנאה"? בטח שלא. פסון דה פארלה, אבל – שיהיה.

וכך מצאתי את עצמי צופה בעניין רב בהקרנה מוקדמת של הסרט "ריקוד באפלה", בעוד מסביבי מתלוננים השכנים על שעמום אטומי. גיבורת המונודרמה הזו היא חולת נקיון כפייתית, אשה שאין לה חיים משלה, עקרת־בית ואשת־איש במשרה מלאה פלוס.

לתדהמתי לא עמדתי על טיב המופרעות שלה אלא לאחר כמה מערכות בסרט. תחילה התייחסתי אליה כאל בעלת־בית אגדתית, מלכת המטבח ומלכת הנקיון, המארחת המושלמת, הגיישה האידאלית ומה לא... הנה, עד כדי כך עירפל את שיכלי סינדרום הגעגועים לימי עקרות הבית שלי מלפני המבול.

ומכאן אולי יובן כי פעם הייתי קצת אלגרה, משהו דומה במהדורה צפון־תל־אביבית, בעשור השישי של המאה. וזו לא היתה בושה, מה גם שהייתי מצליחה לאזן את החיים בכל מיני בילויים־של־ערב שהיו מקובלים אז. הייתי מצליחה לאזן את החיים גם בהיותי רשומה בספרייה שאת ספריה גמרתי עד שעברתי לספרייה אחרת וממנה עברתי, כאופן הדרגתי, ליישם את החלומות שנרקמו בי בתקופת היותי בטטה. הנה סוף־סוף הצלחתי גם אני למצוא שימוש למלה שעכשיו היא כל־כך "אין".

תיבת דואר / איך עוצרים את האסון?

אני קוראת בקביעות את מה שאת כותבת – בכל נושא – ונהנית. מפני שהכל מדבר אלי. הפעם התרגשתי: כתבת על ילדים מתאבדים. מזה תמיד פחדתי. נזכרתי שהבן שלי (בן שבע־עשרה וחצי) השמיע כבדרך אגב פעמיים או שלוש: "אני אתאבד". וכששאלתי – למה אמרת את זה? ענה לי בתמיהה – אמרתי.

שתקתי, אבל תלשתי והסתרתי כל דף בעתון שהופיעה בו ידיעה על נער או נערה שהתאבדו.

היום אני כבר לא מפחדת מזה.

מכונית סמי־טריילר דרסה אותו ואת החבר הכי טוב שלו ואת בן־אחי ואת הבחור הנהג ועוד שישה ילדים, וכולם נשרפו ברכב על הכביש.

ועל זה דווקא כותבים בעתון – ובכותרות גדולות – זלית דין ולית דין. אז תגידו, מה עושים? איך עוצרים את האסון הזה?

יעל רון
אמא של אביב ז"ל
המציבה

לא שמה

אה, הסצינה הבלתי־נשכחת בסיום "חלף עם הרוח", שגם מי שאינו פריק של קולנוע יודע לצטט בדיוק מה שאמר בה (ערב לפני שעוב) הסופר־גבר קלארק גייבל לוויויאן לי:

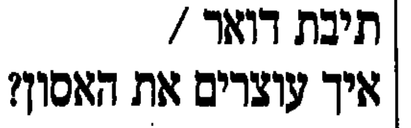
frankly, my dear, I don't give a damn

או, בעברית מדוברת: "בחייך, מותק, אני לא שם עליך קצוץ". ולא היתה לי הזדמנות להיזכר באימרת אלמוות זו אילמלא הביא לי ידיד מתנה מארה"ב: נייר מכתבים ובראשו ראשו של קלארק גייבל עם האימרה שאני מכירה כמה גברים שהיו מתים לדעת לומר אותה כמוהו.

כשאת מקבלת מגבר מכתב כתוב על הדף הזה – את יכולה רק לחייך. וכי את שמה על מי שלא שם עליך קצוץ?

אני לא.

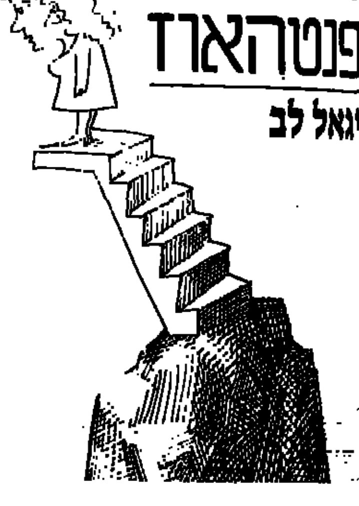
תמר אבידר

"FRANKLY, MY DEAR, I DON'T GIVE A DAMN."

פנטהאוז

יגאל לב

עיקש כפרד

כל אימת שאורי מחוויר מעלבון, מבקש לנקום, גליה מזכירה לו את המעשה בפרד ואז, הוא צוחק. הפרד. סיפור חיים ישן של אורי, משמש קנה מידה ואיזון לאופיו הסוער, שגם עכשיו, בתחילת שנות ה־50 לחייו, עדיין פורץ, כאילו אורי הוא נער צעיר שאיננו יכול לשלוט בעצמו. אמת, ההתפרצויות הופכות נדירות יותר ויותר וההגיון הופך שליט של יצרים בלתי מרוסנים. אבל מדי פעם, מתעוררת החיה ויוצאת לבקש טרף.

אורי נפגע משופט שדן בתיק בו הופיע. גליה למדה כבר כי במערכות היחסים בין שופטים לעורכי־דין, יש משקעים, מתח, לפעמים נפתחים חשבונות, ולפעמים סוגרים חשבונות. לאורי נדמה שהשופט הזה מתנכל לו במתכוון. שופט שלמד יחד עם אורי בירושלים משפטים. בעצם, הוא שייך לאותה חבורת ידידים מצומצמת ששמרה על קשר שנים רבות עד למסיבת מחזור שהתקיימה בדירתו של אורי.

באותה מסיבה, כי טוב לבם ביין, הזכירו לשופט חטא נעורים. את החנפנות שלו. את העובדה שפעם הלשין על כמה מידידיו. לגבי כל אחד מידידיו, היה הארוע נעוץ אי־שם בזכרון העבר, משהו בלתי חשוב. משהו שנקבר, ועכשיו לא נשאר ממנו אלא הד קלוש, שאפשר לצחוק עליו בטוב לב.

אבל לגבי השופט היה זה עלבון שהוא נושא אותו כפצע פתוח עד היום.

כבר מזמן אמרה גליה לאורי, "לפעמים אנחנו מטביעים על מצחו של מישהו אות קין, שאנחנו חורטים בבשרו בדרך צחוק, כמו כינוי. סתם לזהות אותו ואפילו לא לציין את אופיו. אבל, הוא סוחב איתו שנים ארוכות את העלבון הזה, פגוע ופצוע, למרות שחלפו שנים, למרות שבנה את עצמו, הגיע להישגים נכברים וכיום הוא משוריין. הרי אי־שם, באוניברסיטה, חשפנו את עקב אכילס שימיט עליו יום אחד את כליונו".

השופט החוויר. היתה לו הרגשה שהוא נסוג לאחור 30 שנה. כאילו כף יד ענקית קורעת אותו מעולמו המבוצר ומשיבה אותו לנעוריו, להיות מופקר אין אונים, ללעגם של חבריו.

לא אמר דבר. אחר־כך, פרש מהחבורה. הוא היה אז שופט שלום. במרוצת השנים עלה למחוזי. ניתק את קשריו עם ידידיו משכבר. "בשביל מה לו לשמור איתכם חברות – אמרה גליה לאורי – אם כל מה שאתם עושים זה רק לפגוע ולהעליב אותו. אדם בא לערבי שישי כדי לפגוש חברים לצחוק. להתפרק. להיות מוגן. אף אחד לא רוצה להפוך את ערבי השישי לחגיגת ציד פרועה בה חושפים את מומיו".

אורי ניסה לרחות תיקים. להעביר אותם לשופט אחר. לפעמים היה מבקש מהלקוח להשתחרר מהופעה כדי לא להופיע בפניו. השופט המשיך להטריד את מנוחתו, עד שלא פעם היתה לגליה הרגשה שזה הופך אצל אורי לשגעון פרטי. כדי לטהר את האווירה, הזכירה לו גליה את סיפור הפרד בקיבוץ.

זה היה בימים שאורי עבד בקיבוץ, כדי לממן את לימודיו, כשומר לילה. באשמורת שלישית, צריך היה לעבור באורווה, להשקות את הסוסים והפרדים, להאכיל אותם. אחד מתפקידיו של השומר.

ביום הראשון, מצא את עצמו סמוך לפרד ענק שנקרא גוליית. פרד כביר ממנו לא ראה אורי מימיו. רחב כתפיים, בעל צוואר עבה, מצח עיקש ואיזה מבט מטומטם וזועם בעיניו. כך לפחות החליט אורי כאשר שפך את התערובת לתוך האבוס והפרד, שהירהר אותו רגע כנראה בבעיות שנבצרו מאורי להבין, במקום ללעוס את התערובת העשירה, נגס בידו של אורי נגיסה זועמת, שעלולה היתה לשבר את עצם זרועו הימנית, אלמלא נשמט בצעקה ונמלט.

למחרת בלילה, עם תחבושת ענקית על ידו הימנית, ביקש אורי לנקום בפרד. האכיל את כל הסוסים באורווה חוץ מאשר את גוליית. אם הוא רוצה לנשוך את היד שמאכילה אותו שילמד לקח.

הפרד למד. כשאורי נכנס לאורווה, היה תולה בו מבט מצפה, שהפך חיש מהר למבט של שנאה. אורי התעלם ממנו, שומר על טווח בטחון.

אורי שכח רק כי לפרד יש בן זוג בקיבוץ. חבר משק שעבד איתו יחד בפלחה. דומה לפרד, נשבע מאוחר יותר אורי לגליה. ידידות מיוחדת במינה שררה בין זלמן איש הפלחה, ובין הפרד. הם מבינים זה את זה בשתיקה. עובדים יחד משעת בוקר מוקדמת עד אחר הצהריים. לא פעם, אפשר היה לראות את גוליית ואת איש הפלחה פוסעים יחד, גוררים עגלה כבדה ששקעה בבוץ. רומה שאפילו לפרוות הפרד ולשיער הגבר אותו ברק, חום עכור.

איש הפלחה הבחין שידידו ההולך על ארבע, מתנהל בעצלתיים כמו מתוך חלום. גורר בעייפות את העגלה ומרי פעם רגליו מחליקות. שוקע, צונח עד שהפלח צריך להטות שכם כדי להרימו על רגליו. נועץ באורי. אולי הוא, כשומר לילה יודע מה קרה? אולי שכח לתת לו אוכל. אורי, שיקר בעקשנות פרדית.

גליה יודעת גם את סופה של הפרשה אם כי, אורי לא בדיוק נידב אותה. זה היה בארבע בבוקר. אורי כדרכו, נכנס לעבודה שורק וטוב לב, משקה את הסוסים, שופך את תערובת הגרעינים לאבוסים, עוקף באחריות רבה את שיניו ופרסותיו של גוליית, שתלה בו מבט זועם ורעב, ואילו ניחן אורי בלב של בן־כפר, היה שומע את זעקתו האילמת של הפרד הרעב. אבל אורי הוא בן שכונה תל־אביבית, ומנהל חשבונות עם הולכי על ארבע כמו עם הולכי על שניים. עקף את גוליית, ויצק אוכל מתוך דלי לסוסה גילה. ואז, הוא שמע פתאום רעש מלמעלה. מהמשטח הנמצא מעל האבוסים, עליו מניחים את שקי התערובת. עכשיו זינקה משם דמות אלמונית, רחבת כתפיים, מטיחה באורי: "ראיתי אותך, ראיתי אותך שרץ קטן". היה זה זלמן. כבר מזמן חשד באורי. לילה תמים רבץ בין השקים לראות אם באמת פוגע בפרד ציפור נפשו...

הצרה, כפי שאומרת גליה, שהיום אין אף אדם המוכן להמתין לילה שלם, בין שקי תבואה, כדי לתפוס את אורי ברגע של חולשה ולהטיח זאת בפניו. או אולי "זה מה שאני עושה כל הזמן", אמרה בחיוך.

גליה משמשת כות מאזן לעולמו הסוער של אורי. לפעמים, במשל קטן, היא יכולה להציג בעיות שהוא מתחבט בהן ימים ארוכים ופתאום הוא יכול לראותן באור חדש. את מערכת יחסיו עם השופט, הציגה במשל: כיצד היה נראה התנ"ך אילו נכתב בידי החיות.

"תאר לך, שפרשת קין והבל היתה נכתבת בידי הכבשים. בלי ספק הרוצח היה... הבל, האיש ששחט והעלה אותם כעולה. קין, שהקריב את מבחר פירות האדמה, היה הופך בתנ"ך שלהן קדוש. מבחינתן, העובדה שקין הרג אדם, לא מפריעה להן במיוחד. לטעות כמו שלנו לא נתפס כבלתי מוסרי מעשהו של הבל הראשון ששחט כבשים כקורבן... חשבת פעם איך היה נראה סיפור חייך אילו כותב אותו הפרד גוליית? או לפחות השופט..."

הורוסקופ

תחזית לשבוע שבין 12 ל־18 בפברואר

דלי
(20 בינואר עד 18 בפברואר)
אתם מוטיבים להתבטא השבוע, אך יש לכם תחושות מעורבות לגבי חברות במועדון או בארגון כלשהו. מומלץ לקבל הזדמנות לפסיכה ולהשתתף באירועים חברתיים – אך כדאי להיזהר לא לפגוע ברגשות הזולת.

דגים
(19 בפברואר עד 20 במארס)
שיחות בארבע עיניים יהיו מועילות בתחום העסקי, נסו להשיג את מבוקשכם באמצעות פנייה ישירה לאנשים בעלי השפעה. בענייני הקריירה אתם על פרשת דרכים, ובמהלכה תצטרכו להחליט באיזה כיוון ללכת.

טלה
(21 במארס עד 19 באפריל)
השבוע כדאי לשתף אנשים אחרים בסודכם – הבעיות יראו או פחות נוראות. אחדים מתלבטים בימים אלה לגבי מסלול לימודים או תוכנית לטיול. גישה אופטימית תביא תוצאות, אך הישמרו מפני התרברבות.

שור
(20 באפריל עד 20 במאי)
אם כי אתם מקבלים מהממונים עליכם את הגיבוי שציפיתם לו, עדיין יהיו מספר בעיות שתצטרכו להתמודד איתן השבוע. אל תפרשו את דאגתו של חבר כחיטוט בענייניכם. נושא ההשקעות מתבהר, וכדאי לבקש הלוואה.

תאומים
(21 במאי עד 20 ביוני)
השבוע תצטרכו להתפשר עם שותף או בן־זוג בנושאים הקשורים לשני הצדדים, זה זמן טוב לשיחות מעמיקות מארבע עיניים, ואתם מיטיבים להביע את רגשותיכם. השינויים והקסם החברתי מבטיחים לכם פופולריות.

סרטן
(21 ביוני עד 22 ביולי)
יש לכם בימים אלה רגשות מעורבים ביחס להיבטים מסוימים במקום העבודה, אך עדיין תצליחו להשיג התקדמות. שיחות עם הממונים בעבודה ועם הממונים ישאו פרי. זה זמן טוב גם למחפשים מקום עבודה חדש.

אריה
(23 ביולי עד 22 באוגוסט)
שאלות הקשורות בילדים מעסיקות אתכם עתה, ובעיקר בעניין של משמעת. כדאי לדון בעניין עם בני הזוג – הבעיות יכולות להיפתר. שימו דגש על שעות הפנאי וגלו התעניינות בעמיתים לעבודה.

בתולה
(23 באוגוסט עד 22 בספטמבר)
אתם מאוד יעילים עכשיו, ומסוגלים לעבוד שעות נוספות במרץ רב, אפילו לקחת עבודה הביתה. אך יחיו גם שינויים שתצטרכו לעשות בתחום הביתי, וכדאי להתייעץ בעניין עם בנקאים. יחסי המשפחה פורחים השבוע.

מאזניים
(23 בספטמבר עד 22 באוקטובר)
אתם צריכים לצאת עכשיו מהמסגרות השגרתיות ולשים דגש חזק יותר על היצירתיות ועל המקוריות; הפעילות השכלית נמרצת מאוד. גם נסיעות וטיולים מסתמנים באופק, מלווים בהתפתחויות רומנטיות.

עקרב
(23 באוקטובר עד 21 בנובמבר)
השבוע אתם עשויים להתלבט בענייני כספים, בעיקר הוצאות. השיפוט שלכם טוב בכל הנוגע לענייני הבית. שיחות מעמיקות עם בני המשפחה יהיו מועילות לכל הצדדים. במישור הקריירה צפויה הזדמנות נפלאה.

קשת
(22 בנובמבר עד 21 בדצמבר)
שאלות פילוסופיות מעסיקות אתכם, ועליכם ללמוד מניסיון העבר. השבוע יש גם דגש חזק על נושא התקשורת הבין־אישית. זה זמן טוב להתחלות חדשות, ותשיגו את רצונכם – אם רק תנהגו באיפוק.

גדי
(22 בדצמבר עד 19 בינואר)
כדאי לשמור בפרטיות שיחות הנוגעות לענייני כספים או עסקים. אחדים מכם לומדים עכשיו כיצד להשתחרר מעכבות פסיכולוגיות – זה זמן לחשבון־נפש. אתם מצליחים השבוע לסיים עניינים בלתי־גמורים.

תשובה מי?

(המשך מעמוד 37)

כמה בניינים הקמת?

"לא זוכר...הרבה...מספיק..."הוא לא אוהב את השאלות האלה. בכלל, תשובה לא צריך את הכתבה הזו, אפילו חושש ממנה. מצרות העין, מהקנאה. אולי גם מעין־הרע. הוא לא אומר את זה.

איזה עסקים הוא עושה?

"כל מיני".

הוא בונה את בית הממשלה ברחוב סמילנסקי בנתניה, בנין בצורת האות ח', הגדול בעיר, עם חניון גדול. הוא מקים מלון דירות יוקרתי על חוף הים עם רכבל שיוביל מתרחצים מהמצוק הישר לשפת המים. מה עוד? "עוד כמה פרוייקטים קטנים", כהגדרתו.

משרדיו שוכנים בבנין מגורים ישן, בשדרות בני־מין בנתניה. שלט קטן ומדרגות צרות, קומה שניה. שום דבר לא מנקר עיניים. גם לא ביתו הפרטי, שהוא גדול ומרווח, אך נעדר סממנים נובוריושים. במשרד קוראים לו יצחק במלעיל. חדר עם קירות חשופים, בלי תמונות בלי כלום. מזכירה אחת, אבל תשובה עצמו מרים את הטלפון. לא ממתין שהיא תעשה את זה. ממילא בסוף יגיעו אליו, אז מדוע לסרבל? הוא מדבר עם כולם. מעבר לקו מגלגל מישהו בלשונו סכומים של מאות אלפי דולרים. בשיחה אחרת נאבק תשובה עם עוכר על מאתים שקל.

"בשלב מסויים הרגשתי שהגעתי לרוויה כלכלית. הרגשתי שהתבססתי ואני יכול להשקיע זמן לטובת הציבור. בשנות השבעים העיר דרכה במקום. החלטתי לתרום. בקדנציה הקודמת הייתי ממונה על תיק השכון והשוק. בניתי שוק חדש לנתניה".

הבסטאים בשוק הישן חששו מהשינוי. חלקם פחדו לאבד את החזקות שלהם. איש אמיץ תשובה. הוא הלך עם הנושא עד הסוף. בעיתונים של אמצע שנות השבעים פורסמו ידיעות על איומים לפגוע בתשובה ובני ביתו. "בעלי הדוכנים רצו להרוג אותי. קיבלתי איומים טלפונים. הם פרצו לבית. את השוק הקמתי ופתרתי בעיה. בתפקיד ההוא פתרתי אלפי בעיות דיור לנזקקים".

זה לא כוח פוליטי?

"זה לא נותן כלום. אף אחד לא רוצה להתעסק בזה. עשיתי דבר שהיה צריך לעשות".

"כל עסקי בארץ מבוססים על שיתוף כסף זר. אני מביא כסף טוב למדינה, מדובר במיליוני דולרים"

יכול להיות שהחברות במועצת העיריה העניקה לו את הכבוד שחיפש יוצא מעברה. גם ניהול קבוצת "מכבי נתניה" זה עניין של כבוד, ומגע שוטף עם התיקשורת. תשובה לא מבין בכדורגל, אבל יודע לנהל עסק. את ראשי האגודה הכמעט־נצחיים, יצחק לנר וראובן פריונר, הפך לבובות ומינה את עו"ד אבי אונגר ליו"ר. תשובה עצמו הוא סגן היו"ר, אבל כולם יודעים שהוא הבוס ועל פיו ישק דבר. הוא החותם על שיקים ומקבל את החלטות.

גם למכבי נתניה הגעת כדי לתרום לציבור?

"לפני תשע שנים האגודה היתה במצב כספי קשה ביותר. פנו אלי להיות הגזבר. חשבו שאני האיש שיכול לשקם את הקבוצה".

אבל נתניה היתה אלופת המדינה במה שנים ורבבות צבו במשחקיה?

"אבל הם השאירו חוב עצום והסתבכות עם שלטונות המס. היום זו אגודה מאוזנת. הקמנו איצטדיון לתפארת, 14 אלף מקומות ישיבה. ומיליון וחצי דולר מכספי מועצת ההימורים, העיריה והקבוצה. היום קבוצת הכדורגל שלנו במקום הראשון בארץ. 2500 נערים מעילים בענפי הספורט השונים. זו אימפריה".

שבת, מגרש מכבי נתניה. כולם מחכים לתשובה. הסדרנים מתברברים בשערי הכניסה. המנהלים לא מצליחים לחסום פירצה בגדר. אפילו הטיפול בהכנת כריכים לשוטרים קשה עליהם. עד שתשובה מגיע. הוא גדול עליהם בכמה מספרים, על כל העסקנים האחרים. בעל הבית הכל־יכול. כושר ספיגה מדהים. הכל עובר תחת טיפולו. כמעט לא מסוגל לצפות במשחק עימו. רק במחצית השניה הוא מתרווח ומפצח גרעינים כאחד החבר'ה. אם להשתמש בלקסיקון מעולם הכדורגל, הרי שיצחק תשובה, מנסה לעלות מדרגת קבלן מקומי כשרון לליגה הלאומית של אנשי העסקים בארץ. בבנק ישראל לא אהבו את הראיונות שלו לתיקשורת בכלל ובנושא הכדורגל בפרט. בנקאי הוא טיפוס סולידי, שאינו נחשף לציבור. בועדה גזרו קטעים ממרוורי הספורט ורמזו לו שיפסיק להתראיין. תשובה ניסה להיכנס למשבצת. הבטיח לפרוש בסוף השנה מ"מכבי נתניה" (בינתיים חזר בו) ובסוף הקדנציה מעירית נתניה.

קצת קשה לראות אותך בחליפת בנקאי. מה פתאום בנקאי?

"כל הנושא חדש לי. אני לומר את הנושא", אמר לי בראיון לפני כמה חודשים.

איך לומדים להיות בנקאי?

"כמו שלומדים להיות קבלן. אני קורא הרבה חומר, מתעניין, שואל במערכת הבנקאות ומקבל תשובות. ההשקעה היא לא גדולה, כמו הרוח שהדבר עושה. יש לי עסקים אחרים שמושקעים ומגלגלים ומרוויחים הרבה יותר. פה כל ההשקעה ב'יסעור' זה לא כסף גדול.

אז בשביל מה אתה צריך את זה?

"יש לי שאיפה בחיים. כל אחד רוצה להתקדם. העמדתי לי מטרה להיות בנקאי ואני מקווה לפתוח בנק שיהיה בנק מסחרי לכל דבר, עם לקוחות וכספומט והכל. זו לא תכנית מהיום למחר, אלא משהו לתקופה ארוכה".

מבחינת בנק ישראל, יצחק תשובה הוא סיפור חריג. דמות לא מוכרת בעולם הפיננסים. התשתית הפיננסית שלו נבדקה בזהירות. יצחק תשובה: "הבדיקות שעברתי היו מאוד מדוקדקות מבחינה עסקית, כלכלית, רוחנית, ואפילו חברתית. ככל הידוע לי, מבחינת בנק ישראל לא היתה בעיה. הנרי רוט ואני החלטנו לא לרכוש את הבנק לספנות".

מדוע פרשתם?

"היתה לנו מחשבה לרכוש את בנק ספנות. הלכתי עם הנרי רוט ושניירמן. בסופו של דבר, היו כמה סיבות להחלטה שלנו לא ללכת על זה. הגענו למסקנה שמערכת הבנקאות מנוהלת בידי שלושה בנקים גדולים ועשרות קטנים, ובהם הבנק הבינלאומי והמזרחי, הנאבקים על נתח של שמונה אחוז בלבד מהפעילות. נוצרה תחרות לא הוגנת, והחלטנו שאנחנו מעדיפים, נכון לעכשיו, לפרוש מעסקי הבנק. הגענו למסקנה שבשלב זה אנחנו לא משחקים. אם המדיניות תשתנה ותווצר מערכת יותר פתוחה, תחרות יותר הוגנת – נכנס".

גם המועמד השני, מוריי גולדמן מקנדה, החליט לסגת מכוונתו לרכוש את בנק ספנות. תשובה נותן הרגשה שבעניין הבנק אין זה סוף פסוק. "זו שאלה של מחיר", הוא קובע.

רשיון בנק הוא נכס חשוב. בתחילת השבוע פירסם בנק ישראל הודעה לפיה בנק "יסעור" חדל לשמש כבנק. תשובה: "עוד לפני שרכשנו את 'יסעור' היתה חלטה של בנק ישראל לשלול את הרשיון לשמש כבנק. כשרכשנו את 'יסעור', בנק ישראל הקפיא את ההחלטה. רכשנו את 'יסעור' במטרה לקיים פעילות בנקאית, אבל לקחנו בחשבון את האפשרות לפעול כחברה ציבורית, לעסוק בבניה, מימון, פיתוח והשקעות. מתן האישור התעכב וגרם נזקים ל'יסעור'. מה הנזק? שילמנו 4.5 מיליון שקל ובמשך שנה הכסף הזה שכב מת. עכשיו ההחלטה של בנק ישראל לא לא תפגע באינטרסים של החברה. זוהי חברה נזילה. יש לה כסף, כחמישה מיליון שקל, כסף חופשי".

איש עקשן יצחק תשובה. "רציתי להיות בנקאי. שיניתי כיוון ואני מפתח חברה ציבורית למימון ופיתוח. חיידק הבנקאות כבר אצלי וענין רכישת בנק קשור בעיתוי ובהזדמנות המתאימה".

יצחק בן־חורין

מוציא לחם מן הזבל

(המשך מעמוד 42)

למזון לבעלי חיים. הגב הכלכלי איפשר לאלישע להתלבט ולתכנן תוכניות. אבטלה בתנאים נוחים.

ב־1978 נסע אלישע לאירופה. בהולנד גילה מפעל קטן שעשה כופתיות זבל לחקלאות: "מפעל קטן, מפגר, אבל זאת היתה ההתחלה. החלטתי שאני הולך למכור לחקלאים זבל בכופתיות".

כופתית זבל היא תוצאה מיובשת, מעובדת, מעושרת במינרלים וברזל וכבושה בתבנית, של זבל מן החי. כמו בונזו לכלבים, רק יותר קטן. כל חקלאי מזמין לו את התערובת שמתאימה לצרכים שלו. אלישע מכין את הפורמולה ומספק לכולם לפי דרישה. כמו בסופרמרקט. אורז ושולח הביתה.

ההתחלה היתה צנועה. לא כולם האמינו במוצר הזה, שבאמת נראה קצת מצחיק. "חצי שנה אחרי הסגירה החזרתי את רוב העובדים לעבודה. רוב האנשים חיכו לי. לא התחייבו במקומות אחרים. התחלנו לייצר כופתיות זבל. הצענו את המוצר לחברות שווק, כולם צחקו מאיתנו. החקלאים, שהיו רגילים לקנות ערימות זבל ישר מהקיבוצים, לא האמינו בקוביות הקטנות האלה".

אחר־כך היתה תערוכה חקלאית, וכמו באגדות – היתר שייך כבר להיסטוריה. "היה לי חבר, שבאופן מפתיע ביקש ממני להיות סוכן הכופתיות בעזה. ידעתי באינטואיציה, שזה יילך טוב, לא ידעתי כמה טוב. היה לו קשר עם כל הפרדסנים, עשירי עזה. הם לקחו את הזבל שלנו ותוך חודש קיבלנו הזמנות לייצר כמה מאות טון, רק מעזה. לא היינו בנויים לזה. הספור בארץ התגלגל קצת אחרת. החקלאים כאן והירים. השתמשתי במקדמי מכירות בשטח, כדי להחדיר את המוצר. לא כל־כך גלחמו עלינו כמו היום".

נכון להיום עובדים ב"שחם" גבעת עדה 35 איש, שמייצרים כאלף טון כופתיות זבל בשבוע, במחזור של חמישה מיליון דולר בשנה. עסק מתוחכם. המפעל מעסיק אגרונומים, שנמצאים כל הזמן בקשר עם מדריכים חקלאיים. עורכים תצפיות, מקיימים קשר למכון הוולקני ולפקולטה לחקלאות. מפתחים גידולים ניסיוניים. בודקים את האפקטיביות של הזבל על הגידולים. גם מייצאים. הרבה לאירופה וקצת למזרח הרחוק. יש גם התחלה של קשרים עם ארה"ב. שם עוד לא שמעו על פטנט כזה, ויש הרבה שווקים פוטנציאליים. ויש שותפויות עם חברות בעולם. למשפחת "שחם" נוספה בימים אלה חברה חדשה למכירת ידע לחברות בעולם. המצב בזבל טוב מאד. בלי סיוע ממשלתי. "אריק שרון היה מפקד שלי", צוחק אלישע, "הוא שואל למה אני אף פעם לא בא אליו. מה יש לי לבוא אליו, גם במשרד התעשיה לא האמינו שנייצא אי פעם".

אלישע לא מתחסר, כשהוא אומר שאין צורך בפירסום. הוא באמת־חושב כך. "מי שצריך, מכיר אותי, מי שלא מכיר – אין לזה חשיבות", הוא אומר. למרות שאת סיפור נפילתו ועלייתו המחודשת, הוא דווקא מספר בהתלהבות. על סיפורים מתחום חייו האישיים, היה מוותר בחפץ לב. מרגיש כל הזמן שהמפעל משגשג היום לא רק בזכותו. עבודת צוות, הוא קורא לזה. בצוות שלו, לעומת זאת, אומרים, "אלישע הוא האבא והאמא". ירון שפירא, החשב ויד ימינו: "עוד לא נתקלתי במקום עבודה כמו פה". סילוי, מזכירתו, עזבה את העבודה כשהתחתנה ועברה לגור בעפולה. אחרי מספר חודשים חזרה. "אחרי 'שחם', היה לי קשה להסתדר במקום עבודה אחר". ביקשה שיקבל אותה בחזרה. מרחק של כשעה נסיעה באוטובוס, לכל כיוון. היום היא באה לעבודה עם חום. אלישע משכנע אותה ללכת הביתה. היא אומרת טוב, וממשיכה לענות על טלפונים. עובדים נכנסים לחדר המנכ"ל בחופשיות. לכל אחד יש בעיה, אלישע מקשיב, מקדיש תשומת לב אישית. עין אחת אצלו כל הזמן בטוילה ימינה, לכיוון החלון הגדול בחדרו, שמשקיף לחצר. משם יוצאות המשאיות עם הכופתיות ליעדיהן.

אביבה מץ

שיפודים

משהו:

פלא שאני לא שומע על כל הערבים שנהרגו בהתפרעויות: "אם הם לא היו שם, זה לא היה קורה להם."

קטע פרסשמירי

לפעמים אני חושב לעצמי, אולי פרס ושמיר בכלל לא מתנגדים זה לזה, אולי הכל הצגה. אולי כשהקימו את ממשלת האחדות הלאומית ישבו פרס ושמיר – הם בטח ישבו פעם, לא? – ודיברו ביניהם: "בוא נראה מה טוב אפשר להוציא מהמצב הזה למדינה. זאת אומרת, המצב יציב מאוד, אז בוא נחשוב פעם לא על מה אפשר להרוויח מהמצב למפלגה, אלא על מה אפשר להרוויח למדינה."

נכון, אני יודע שזה לא יכול להיות, לפחות אחד מהשניים לא מסוגל למחשבה כזו. אבל בואו נשתעשע עוד קצת.

אמר שמיר לפרס, ופרס לשמיר, ואני מסתמך על ההנחה שהיהודים הם עם חכם כמעט כעמים אחרים, ובכן אמר האחד לשני: "הרי לנו מצב תקוע לגמרי. שני כוחות מנוגדים שולטים. ואם זה כבר קרה, אולי נערוך הצגה כזו לעולם: אני, פרס, אציג את הטיפוס הרך, המוכן לכל וויתור ולקבל כל הצעה, טמבל כזה המלא אמונה באדם ובאוייב, ואתה, שמיר, תציג את המנהיג הקשוח העומד על עקרונות, לא נשבר, ולא נבהל, מסוגע כזה שאי־אפשר לרכך אותו אפילו בכותרות חיוביות ב'וושינגטון פוסט'. ככה נבלבל את העולם. הם לא יוכלו עוד לומר לישראל לא מוכנה לוויתורים, וגם לא יוכלו לומר – הנה ישראל נשברת."

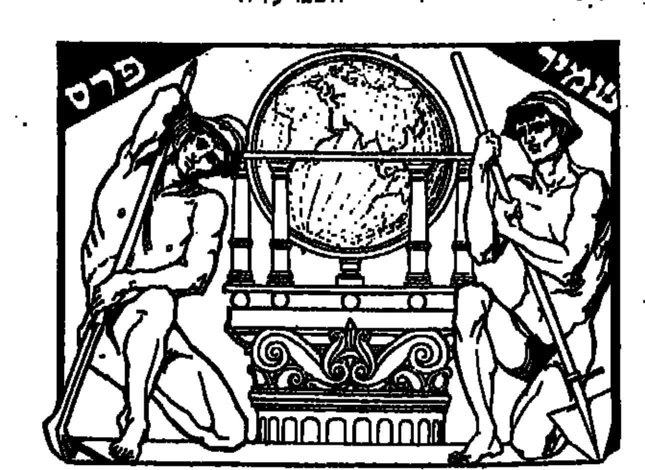
יש הרבה מאוד יתרונות במצב כזה. שיטת החוקר הטוב והחוקר הרע שברה כבר מקרים קשים ביותר. פרס יכול לומר לכולם: "אני לא יכול עם השמיר הזה, עליכם ללכת לקראת ישראל, כי יש לי צרות פנימיות. ברית־המועצות חייבת לחדש יחסים, אחרת הטיפוס הזה לא יסכים לוועידה בינלאומית." ושמיר תמיד יכול לומר, בטקס חידוש היחסים: "חשבתם שהצלחתם לעבוד על פרס? יפה, אבל פרס זה לא אני. אנחנו ממשיכים להתנחל בארצנו עד בוא השלום".

אש"ף הצליח נהדר עם רעיון דומה. כולם אומרים שערפאת מתון, והוא יכול עם זאת להמשיך להרוג יהודים להנאתו ללא שום הגבלה. ראיתי איך זה עובד:

בטלוויזיה האיטלקית שידרו ראיון עם נציג אש"ף. יונה גדולה יותר לא שמעתי אפילו ב"שלום עכשיו". הוא כמעט בכה שיש בישראל חוק האוסר מפגשי ישראלים עם אנשי אש"ף, הרוצה רק שלום. הוא גם הכריז בקרחת בוהקת, אות נוסף למתינותו, שאש"ף מתנגד לטרור. באותו ערב ממש נהרגה בגליל חוליית מוות ששלח אש"ף לבצע פעולת טרור בישראל. ובכן, עובדה היא שהאינטלקטואלים של העולם יאמרו לכם שאש"ף מתון, מתנגד לטרור וכל מה שהוא רוצה זה שלום. כנראה שהשיטה הזו לא כל־כך טיפשית כפי שהיא נראית.

אני בטוח שגם פרס ושמיר הבינו את זה. פרס מטייל בעולם ואצל מובארך, מציג את מה שהם אוהבים לראות, ושמיר סופק את הביקורת, וממשיך לקדם את העם.

רעיון כל־כך טוב, שזה הוא סימן מובהק שלא חשבו עליו.

שטח האמת

תראו כמה מעט מקום צריך כדי לכתוב את האמת:

אנחנו עומדים על נפשנו מול עולם ערבי נורא באכזריותו, העמל להשמיד אותנו. כל האירגונים הפלשתינאיים הם חלק מהתוכנית הזו, שלא לומר סוריה, עיראק, איראן, אבל גם ירדן ומצרים. רוב העולם, שהוא לא דמוקרטי ולא הגוני, עוזר לערבים בכל דרך אפשרית להגשים את רציחת כולנו. הרצח יהיה שלושה וחצי מליון סיפורים איומים.

זהו סוף המקום לכתיבת האמת. את הדבר האחר אתם יכולים למצוא במיליוני מלים של מאמרים, כתבות, ראיונות, ספרים, הצגות, מחזות, שירים, נאומים ובדיחות.

לוח יום־יום

נכון, יש לוחות שנה של טורנובסקי. אבל יש גם לוח ששמו לוח יום־יום, וגם אותו קיבלתי וגם הוא תלוי אצלי.

זהו לוח עם דפי תלישה לכל יום מודפסים על נייר פשוט מאוד, ובכל יום, שאף פעם לא תולשים, מופיעה בדיחה או אימרה.

הרי לכם הזדמנות לירידה. אפשר לזכות בנקודות אהדה רבות בחברתנו המרושעת אם רק אצטט, בזקירת האף המתאימה, כמה הלצות משם. נניח, בדיחת ג' בכסלו:

בתערוכת פרחים הסביר המדריך: פרח נדיר זה שייך למשפחת הביגוניה. אחת המבקרות הוסיפה מיד: ואתם מטפלים בו עד שהמשפחה תחזור לארץ...

ירידה כזו היא דבר קל מדי, ומשעמם לי לעשות את זה. בואו נעשה את הדבר הקשה. בואו ונמצא שם את השורות הטובות.

אוף הסתבכתי, אבל איך הסתבכתי. לאחר ההצהרה טובת־הלב שלמעלה ישבתי וקראתי את כל הלוח כמו פסיכי, ובגלל שהתחייבתי, הנה שניים־שלושה דברים שמצאתי ששווה להזור עליהם באוזניכם. עכשיו תורכם להיות טובים:

ל' בכסלו: מדוע אטום שיצא לחופשה תלה על דלת משרדו שלט: "יצאתי להתפרק."

ט"ו בחשון: המורה: מה עלינו לעשות לפני שאנו באים לבקש סליחה על כל חטאינו? התלמיד: לחטוא.

ה' חשון: אי ידיעת החוק אינה פוטרת מעונש. אבל ידיעתו פוטרת.

והנה משהו שמתאים לי, המעיר לאחרים על לוחות השנה שהם עושים: כ"ר תשרי: מי שמסוגל לעשות דברים עושה אותם. ומי שאינו מסוגל – מלמד אחרים כיצד לעשות אותם. (ג'ורג' ברנרד שאו).

בכ' בשבט, שזה בערך תאריך פירסום מדור זה, יש: אודי ביקר בקירקס, וכשראה את הפילים שאל את אמו מניין באים הפילים ומיד הוסיף: ואל תספרי לי שוב את הסיפור שלך על החסידה.

ובכ"ו אדר: כשהוזמן הכוכב ג'ון ברימור לארוחת צהרים אליה לא רצה ללכת, השיב בסירוב בנימוס: "בגלל התחייבויות קודמות שאותן אני מתכנן".

די, נכון? ואולי לא הייתי כותב את כל הקטע הזה כלל, אילו לא הגעתי בדפדופי לכ"ו בניסן, ועכשיו אגלה גם את התאריך הנוצרי: 13 באפריל 1988, יום שעוד יגיע.

אתם יכולים לבדוק, ב־13 באפריל אין שום אימרה. כלום. ריק. נדהם ומוכה יראה הסתכלתי בתחתית העמוד הריקה, ושוב בתאריך המכריז 13 לחודש. אמא, הווירוס הישראלי!

מאיר עוזיאל

מעריב
השבוע לפני 35 שנה

בעמוד זה מבחר מהידיעות והמודעות שפורסמו ב"מעריב" בשבוע שבין 5.2.53 — 12.2.53. הנוסח המקורי נשמר. ליקט: גבריאל שטרסמן.

רוסיה ניתקה יחסיה עם ישראל

ברית המועצות ניתקה את יחסיה הדיפלומאטיים עם ישראל.

באגרת שנמסרה על ידי שר החוץ הסוביטי מר אנדריי ווישינסקי לציר ישראל במוסקבה ד"ר שמואל אלישיב, האשימה ברית המועצות את ממשלת ישראל בהסתה שיטתית למעשי איבה נגד ברית המועצות ובהגשת עזרה על ידי ממשלת ישראל למבצעי ההתנקשות בבנין הצירות הסובייטית בתל אביב.

מעצרים בוצעו ברחבי הארץ

מעצרים רבים בוצעו בלילה ובשעות הבוקר המוקדמות על ידי משטרת ישראל בקשר להתפוצצות בחצר הצירות הסובייטית בתל אביב אמש. המאסרים נערכו בנמת מידה ארצי, לפי הוראות מיוחדות מאת המטה הארצי של המשטרה.

המשטרה ערכה חיפוש אצל חביב שיבר, מייסד הליגה האנטי קומוניסטית העומד בראשה.

ההתפוצצות האדירה, שבתוצאה ממנה נפצעו שלושה אנשי הצירות אירעה אמש בשעה 9.45.

הפצצה הונחה במרחק של מטר אחד מקיר המטבח של הצירות (בבנין שבפינת שדרות רוטשילד ורחוב שד"ל נמצאים לא רק משרדי הצירות אלא גם דירות ראשי הסגל של הצירות ומשפחותיהם). במקום שהונח הציר הצפץ נוצר מעוצם ההתפוצצות בור בעומק של 40 ס"מ וברוחב של 90 ס"מ.

זמן קצר לאחר ההתפוצצות הגיעו לבניין הצירות חוליות משטרה חזקות וכראשון הקצינים זהר וקנר. לקצינים מנקס וקנר, הממונים על הנפה שבה שוכן בניין הצירות, ניתן להכנס לבית ואת פנותם קיבל הציר מר יירשוב. הוא הראה להם את המטבח שבו נגרם הנזק הגדול ביותר ואת החדר הסמוך, שבו ישנו אנשי הצירות בעת ההתפוצצות.

הציר פאול יירשוב ועוזריו בודקים לאור פנס את הנזק שנגרם על ידי התתפוצצות. הציר יירשוב (במשקפיים) [illegible]

נעלמה "קופסתו של יערי"

נעלמה קופסת צלולויד שאנשי השומר הצעיר הטמינו בשולחנו של מאיר יערי במקום מכשיר ההאזנה שנתגלה בו - מודיע "על המשמר", המוסר בסיפורו הבלשי, כי קופסת הטעייה נעלמה בשעה שהמשטרה ערכה את חקירתה בחדר.

קופסת צלולויד זו הושמה בשולחן הכתיבה של מאיר יערי, כדי להטעות את מטמיני מכשיר ההאזנה, כאשר יבואו להחליף את הסוללות - מוסר העתון בשם מקור מוסמך. עם המשטרה שבאה לחקור את עניין המכשיר בא צעיר אלמוני וכאשר אלה הסתלקו, לא היתה עוד קופסת והטעייה במקום שהושמה.

מועלה גם החשד שהמשטרה שיחררה את שני החשודים בהטמנת מכשיר ההאזנה, למרות שידעה, שאלה מסרו שמות וכתובות מזוייפים.

הסורים חורשים אדמת ישראל

נציגי ישראל בועדת שביתת הנשק הישראלית - סורית פנו למשקיפי או"ם בגבול ישראל - סוריה ותבעו מהם להפסיק את עבודת החריש של ערבים מסוריה באדמות הנמצאות לא הרחק ממשק תל קציר.

גורל אדמות אלה נמצא עתה בבירור ועדת שביתת הנשק. הסורים החלו לפני כמה ימים בחרישתן בלי רשות כדי לקבוע "עובדה מוגמרת" לפני ההכרעה בשאלת סימון הגבול.

צליידי חתולים נעצרו בירושלים

בירושלים נעצרו שני "חוטפי חתולים" שהחשד נפל עליהם שבחתולים משתמשים לייצור נקניקיות. שני "הציידים" הוליכו את השוטרים לבית הספר לרפואה, שם אישרו שהם סעלו מטעם מוסד זה וצדו את החתולים לצרכי מדע.

מודיליאני במוזיאון תל-אביב

הרכישה החשובה ביותר של מוזיאון תל אביב בשנים האחרונות היא יצירתו של מודיליאני "קאריטידה" שנקנתה עתה. ועדת הגבירות שליד המוזיאון בראשותה של הגב' ר. לבונטין, קיבלה על עצמה להשיג את הכסף לקניית התמונה והיא עורכת קונצרט באולם שהכנסתו קודש למטרה זו.

חטיפת 2 היתומים מסעירה את צרפת

מאת ת. לויטה, שליח "מעריב" בפאריס

פרשת חטיפתם של שני היתומים היהודיים בצלפת בידי אנשי כמורה קתולים, שעות מספר לפני שדודתם מישראל באה לקבלם, עוררת סערת רוחות במדינה.

הממשלה הצרפתית נוקטת צעדים חריפים נגד אישי הכנסיה הקתולים, והאחראים לחטיפת 2 הנערים ממשפחת פינאלי, אשר הוברחו כנראה לספרד. האם מארי אנטואנט ז'אנו, ראש מנזר "נוטר דאם דה סיון" - מקום המחבוא הקודם של שני הילדים - נאסרה יחד עם שתי נזירות אחרות ולאחר זמן הועברו האסירות מבאיון לכלא מונד ונחקרו שם על ידי שופט חוקר שנשלח למקום במיוחד. השלטונות הצרפתיים הגבירו את משמרות הגבול כדי למנוע הברחת הילדים לספרד, אם טרם הועברו לשם. כן נערכה חקירה ממושכת של בישוף באיון ושל אישי כנסיה אחרים.

מעריב לילדים

כ"ד בשבט תשמ"ח
12 בפברואר 1988
גליון 351 (2)

עורכת: בת דורה, גרפיקה: ברברה

חיק סגור

דורית אורגד

תקציר הפרק הקודם: על שאלתו של אביגדור - "מדוע אני לא כמו כולם" עונה סבתו שהכל יסתדר כשיהיה לו חבר.

פרק 16:
מצע שותת דם

רונן תלש מגבות נייר מן הגליל העבה התלוי על וו, והחל לנגב את הדיסה ולאסוף את שברי הזכוכית הפזורים על רצפת המטבח. הוא לא האזין לקולות ולצחקוקים שנשמעו מן החדר הסמוך. אך כאשר הם נדמו לפתע, קפא במקומו והמתין בדריכות. מתוך ההמולה המתחדשת הוא שמע את קולה של עידית: "אהלן, שלומיק".

"מה זה, כל כך מאוחר חוזרים הביתה. קראה ניצקה.

"אוהו, את מי אני רואה כאן! איזה יופי. לא אמרו לי שאתן באות. אילו ידעתי, הייתי מגיע קודם", צהל קולו של שמוליק, אביו.

"בטח, בטח", לגלגה עידית, "שמענו עליך, חביבי".

"את יכולה להאמין לו", דיברה עכשיו אמו של רונן, "בשבילי ובשביל הילדים לא שווה לו לבוא הביתה מוקדם", אמרה בנימה מתגרה.

"אפשר לחשוב, שושי, שאני מתרוצץ בחוץ להנאתי. אני עובד בשבילכם כמו סוס, מזיע כל היום..."

"אם אתה מזיע ככה, אז לך להתקלח", שמע רונן את קולה הלגלגני של אמו.

"קודם אני מתכוון להרביץ איזו ארוחה. אני מת מרעב".

רונן הקשיב בעמידה למה שנאמר בסלון, רכן במהירות לרצפה והמשיך לנקות. לבו הלם במהירות. מזה יומיים אין אביו מדבר אתו כמעט, והוא הרגיש שהחומה החוצצת ביניהם גבוהה לאחרונה מאוד.

הוא השתדל להתרכז בניגוב הרצפה. אבל הרגליים של אביו שנעמדו סמוך אליו, אילצו אותו להפסיק. הרגליים עמדו ללא תנועה. ורונן זז אחורנית עלי להרים את ראשו ומשך את נייר הניגוב אחריו. עכשיו זזו הרגליים ונעו בכיוון המקרר.

"איזה בלגן", פלט אביו בזעם והחל מוציא מצרכים מתוך המקרר.

שקית נייר נקרעה בידיו, ותפוחים שהיו בתוכה התפזרו על הרצפה.

"לכל הרוחות" סינן מבין שיניו וטרק בזעף את דלת המקרר.

רונן ניגש לכיור.

"צא מכאן", הרעים עליו אביו בקולו, " לך תתרחץ בחדר האמבטיה".

"מה קורה שם? נפצעת? קראה ניצקה כשראתה אותו יוצא מהמטבח, ובידו חתך שותת דם. "תביאי תחבושת, שושי, אני אחבוש לו".

"איך זה קרה לך?" שאלה עידית.

רונן לא השיב. הוא הלך אחרי אמו לחדר האמבטיה. שושי הוציאה מארון התרופות תחבושת ובקבוק יוד, חזרה אל הסלון.

"נו, בוא כבר", האיצה בו.

(המשך בשבוע הבא)

חשוב לי מחשב!

עידו

בפנה זו אגיש לכם תכניות למחשב אישי. איני מתכנן להעביר כאן קורס ללמוד שפת מחשב, כי המקום מצמצם, והפנה מכוונת לילדים שיש להם ידע בסיסי בשפת ה־BASIC. מדי שבוע או שבועים תפגשו כאן תכנית נחמדה, שממנה תוכלו ללמוד מעט על השפה, לשנות, ובמדת הצרך גם לשנות את התכניות בראות עיניכם.

פעולות אלו יתרמו ללמוד ולהבנת שפת המחשב.

השפה בה אעסק תהיה שפת ה־BASIC, שהיא שפה נפוצה מאד ושמושית בקרב - מסכנתים מתחילים ומתקדמים.

הפעם אגיש תכנית קצרצרה אשר תבצע הדפסת מעגלים מקטן לגדול, כך שיראה שהמעגל גדל אט אט. התכנית מתבססת על הפקודה CIRCLE של המחשב IBM, PC ותואמיו. מדי פעם אשתדל לשלב גם תכניות למחשבים אחרים.

התכנית

```
list
5 SCREEN 2:CLS:KEY OFF
10 FOR R=10 TO 100 STEP 10
20 CIRCLE (320,120),R:CIRCLE(320,120),R-10,2
30 NEXT
40 KEY ON
Ok
```

מה הולך
כיף על אופנים

אדוארד פאיה, פולני בן 66, עושה מה שרבים מאתנו חולמים ולא מעזים לעשות: זה 11 שנה הוא מטיל ברחבי העולם על אופנים. עם אשתו וחמשת ילדיו הוא מבלה כארבעה חדשים בשנה וביתר חדשי השנה מטיל. איננו עובד לפרנסתו, אלא מתקיים מנדיבותם של האנשים אותם הוא פוגש במסעותיו.

הוא בקר כבר בסין, ביפן, באירופה ובארצות שונות באסיה. השנה הוא הגיע אלינו לארץ ישראל. הוא מכלה חלק ניכר מזמנו בקבוצים, המארחים אותו. במסעו האחרון, שהחל לפני כ־200 יום, עבר עד כה כ־8,000 ק"מ.

מטיל נוסף על אופנים בקר אותנו באחרונה והיה אתנו שבועים. זהו עתונאי צעיר בן 22 מבלגיה ושמו ברט קסטליין. העוסק בדרך מיסדת במינה בעבודתו. הוא רוכב על אופניו סביב לעולם ומעביר כתבות מקלטות מכל מקום בעולם לרדיו בלגיה, וכך הוא משלב עבודה עם כיף. על אופניו הוא כבר בקר במדינות רבות באירופה, בתרכיה ובקפריסין. אלינו הגיע מקפריסין ומכאן המשיך למצרים, משם ימשיך במסעו סביב העולם.

ברט יצא לדרכו לפני 9 חדשים ובכוונתו להקיף את העולם במשך שנה. בכל יום רביעי בשבוע, בשדור הנמשך 4 דקות, הוא מספר למאזיני הרדיו בבלגיה על חוויותיו, בשדורים מלאי תאורים ססגוניים מכל נחבי העולם.

קריקטורה של ניסים

אנו פותחים במדור חדש ושמו: "גם אני הייתי ילד". במדור נעשה הכרה עם: אנשי שם, אמנים, סופרים, אנשי צבור, משוררים ועוד... כאשר היו ילדים כמונו. המדור יופיע לפרקים ב"מעריב לילדים"

שולמית אלוני
גם אני הייתי ילדה

שולמית אלוני

כאשר אני הייתי ילדה קטנה, וזה היה מזמן, היה בעיר תל־אביב איש אחד שכל הילדים אהבו אותו. קראו לו מרגולין. כל פעם שאני מגיעה לקרית־התרבות של תל־אביב, לאזור של בית "הבימה", היכל־התרבות והמוזיאון, אני נזכרת במרגולין. אם תבואו לאותו מקום תראו בין "הבימה" למוזיאון גן יפה ובו שני עצי שקמה גדולים גדולים. ליד עצי השקמה האלה וכן במקום בו עומד היכל־התרבות, היה שטח חולי גדול ופתוח, שם הקים מרגולין לפני כששים שנה משתלה יפה לעצי פרי וגם פתו־חי. בט"ו בשבט היינו באים למשתלה, קבוצות קבוצות מהגן ומכתה א' ומכתה ב', מקבלים שתילים ויוצאים לשתול את עצי הנוי כדי שיהיה צל בקיץ ומקום לצפרים לקנן בעיר העברית הראשונה, היא תל־אביב. היינו באים לשם לא רק בט"ו בשבט, אלא בכל ימות־השנה. אני גרתי בדרום תל־אביב, בנוה־שאנן ולפחות פעם בשבוע נהגתי לבוא אל הדוד מרגולין יחד עם חברתי. הלכנו דרך שרונה, אז מושבה גרמנית והיום הקריה, עברנו בחולות ובאנו אל הדוד מרגולין לבקש שתילים לגנה בשכונה וגם שיתן לנו להאכיל את החיות שלו. ממנו למדתי להכיר את צפרי הארץ, כמה מהחיות הגדולות ואפלו חרקים. לפני חמשים שנה בערך הניחו אבן־פנה לבנין תיאטרון "הבימה". נדמה לי שזה היה בפורים, בעדלידע, ואולי אני טועה. הייתי אז קטנה, בכתה ב' או ג'. אבל אני בטוחה שהייתי שם וראיתי אז את דיזנגוף, ראש העיר, רוכב על סוס בראש התהלוכה ומגיע עד הגן של מרגולין. את הבנין בנו הרבה זמן, אף את פנת־החי העבירו לרחוב יהודה הלוי, לא רחוק מבית־המשפט, ממש בקצה השני של העיר. את המשתלה סלקו. רק שני עצי השקמים הגדולים נשארו שם וחבל שלא קוראים לגן היפה שהקימו שם לא מזמן על שם המורה לאהבת הטבע, מרגולין. זה נשמע קצת מצחיק אבל עד היום, ואני כבר גדולה, אני יוצאת כל שנה לשתול עץ בט"ו בשבט ומספרת לילדי ולנכדי על איש מקסים, כסוף שער, שלמד את ילדי העיר העברית הראשונה לאהוב את הצומח והחי, לקשט את העיר, את השכונה ואת הבית, לקרים את האדמה ולהתברך ביפי עצי הצל בחום הקיץ.

משתעשעים

מימי

חידת הכדור

לפניכם הגדרות ל־5 מלים שכלן בנות שתי אותיות המסתימות באות ב'.

עליכם למלא את המשבצות הריקות באות הראשונה של כל מלה - בהתאם להגדרות - כאשר הב' (המופיעה במרכז הכדור) משלימה את המלה.

לאחר שתמלאו את המשבצות חברו את האותיות מ־1-5 ותקבלו ארוע ספורטיבי המתקים בארץ אחת ל־4 שנים.

1. מזון אבותינו במדבר
2. ההפך מלא
3. ילד
4. מטבע יפני
5. כי

בין הפותרים יוגרלו דפי מעתק צבעוניים.

תשבץ הקרון

בין הפותרים יוגרל המשחק שעשועי חרוזים

מאזן: 1. עליה נוסעת הרכבת. 6. הקרון המוביל. 8. כפית גדולה. 9. שמו של דב מפרסם מספר ילדים. 10. מלת קריאה לכאב. 11. שתים כמוה בגוף. 12. שני עמודים. 14. מין מקטרת מזרחית (מעשנים בעזרת מים). 17. התקדם במהירות (סכנה לסוס). 18. זמן. 19. ....ושומרון. 20. קבוץ (גם נהר בצפון). 21. הגישו. 23. השלישי בסלם הקולות. 24. לא רחב. 25. עונה בשנה. 27. בת קול תוגרת. 28. רכבת הרים. 29. ספרה המציינת לא כלום.

מאנך: 1. כלי תחבורה. 2. מניה, עריכת בדיקה מספרית. 3. כאשה מטלחים. 4. ממציא מלבו כל מיני דברים שלא היו ולא נבראו. 5. הבאת תינוק לאויר העולם. 7. כלי תחבורה גדול וארוך מאד. 13. שובב, נער פרוע ולא ממשמע. 15. השקע באדמה מסביב לשתיל. 16. חבר. 17. שפט. 18. נמצא מאחורי הצואר. 20. נתיב. 22. סמן נקוד. 24. אויב. 26. רצועה הקשורה לרתמה.

כוכב שביט (פרק 19) - כתב וצייר אורי פינק

